

LEMA'ÂT

FAHREDDÎN-İ IRÂKÎ

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 249

<i>Dinî İlimler Serisi</i>	: 41
<i>Fatih Kitaplığı Dizisi</i>	: 14
<i>Kitabın Adı</i>	: LEMA'ÂT
<i>Müellifi</i>	: Fahrreddîn-i Irâkî (ö. 688/1289)
<i>Özgün Dili</i>	: Farsça
<i>Hazırlayan</i>	: Doç. Dr. Ercan Alkan Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi
<i>Son Okuma</i>	: Dr. Fakirullah Yıldız
<i>Arşiv Kayıt</i>	: Türk ve İslam Eserler Müzesi, Nr. 2031
<i>Kitap Tasarım</i>	: Yüksel Yücel
<i>Baskı</i>	: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş. Cihangir Mh. Güvercin Cd. No:3/1 Baha İş Mrk. A Blok Kat: 2 34310 Avcılar / İstanbul Tel.: 0212 412 17 00 Sertifika No: 44452
<i>Baskı Yeri ve Yılı</i>	: İstanbul, Temmuz 2025
<i>Baskı Miktarı</i>	: 1. Baskı, 1000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Fahreddîn-i Irâkî,
Lema'ât

1. Tasavvuf, 2. İlâhî aşk, 3. Fahrreddîn-i Irâkî, 4. İbnü'l-Arabî, 5. Sadreddin-i Konevî
ISBN: 978-975-17-6228-3

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

tuyek@ktb.gov.tr

www.yek.gov.tr

LEMA'ÂT

(İNCELEME - ÇEVİRİ - TİPKİBASIM)

FAHREDDÎN-İ IRÂKÎ
(ö. 1289)

Hazırlayan
Ercan Alkan

T Ü R K İ Y E
Y A Z M A
E S E R L E R
K U R U M U
B A Ş K A N L I Ğ I

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiğı kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşâ edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gök kubbe altında gelişen her değer, haki-katin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine’de, Kahire’de, Şam’da, Bağdat’ta, Buhara’da, Semerkant’ta, Horasan’da, Konya’da, Bursa’da, İstanbul’da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	13
Müellifin Hayatı ve Eserleri	13
Hayatı	13
Eserleri	15
Fatih Sultan Mehmed'in Özel Kütüphanesi'ndeki Tasavvuf Metinleri ve <i>Lema'ât</i> Nüshası	19
KAYNAKÇA	23
LEMA'ÂT	
MUKADDİME	30
1. LEM'A	31
2. LEM'A	32
3. LEM'A	35
4. LEM'A	37
5. LEM'A	39
6. LEM'A	42
7. LEM'A	44
8. LEM'A	48
9. LEM'A	50
10. LEM'A	52
11. LEM'A	54
12. LEM'A	55
13. LEM'A	56
14. LEM'A	59
15. LEM'A	61
16. LEM'A	64
17. LEM'A	66
18. LEM'A	69
19. LEM'A	71
20. LEM'A	73
21. LEM'A	75
22. LEM'A	77
23. LEM'A	79
24. LEM'A	81
25. LEM'A	82
26. LEM'A	84
27. LEM'A	86
28. LEM'A	88
AYET DİZİNİ	93
HADİS DİZİNİ	95
DİZİN	97
TIPKIBASIM	101

ÖNSÖZ

Fatih Sultan Mehmed bilimsel ilgileri ve kültürel birikimiyle dikkat çeken bir hükümdardır. Klasik İslâmî ilimlerle birlikte felsefe, astronomi ve matematik gibi disiplinlere de ilgi duyan bir entelektüel figür olarak temayüz etmiştir. Arapça ve Farsçaya ek olarak Yunanca ve Latinceye dönük ilgisi, onun farklı kültürel havzalarla entelektüel düzeyde temas arzusunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Farklı ilmî geleneklerde yürütülen teorik tartışmalara duyduğu ilgi, sadece metinleri mütalaa etmekle sınırlı kalmamış; bizzat tartışmalara müdahil olmuş, ulemayı ilmî üretime teşvik etmiş ve yeni eserlerin telifine öncülük etmiştir. Abdurrahman Câmî'nin *ed-Dürretü'l-Fâhire* adlı risalesi, bu türden bir teşvik neticesinde kaleme alınmış olup kelâm, felsefe ve tasavvuf gibi İslâm nazarî geleneklerinin “varlık” (*vücûd*) kavramına dair yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak ele alan özgün bir metindir. Câmî, bu eserinde her bir geleneğin yöntem ve ontolojik kabullerini esas alarak *vücûd* meselesine dair sistematik bir mukayese yapmıştır.

Sultan Fatih'in ilmî yönelimlerinin bir diğer somut göstergesi, sarayda kendisi için inşa ettirdiği şahsî kütüphanedir. Farklı tür ve içeriklere ev sahipliği yapan bu kütüphane, dönemin en seçkin müstensih ve mücellitleri tarafından hazırlanmış, yüksek sanat kalitesine sahip yazmalardan teşekkül etmektedir. Kütüphane, genel ve özel olmak üzere iki ana koleksiyondan oluşmaktadır: İlki, çeşitli yollarla (satın alma, ganimet, hediye vb.) sultanın mülkiyetine geçen eserlerden oluşan genel koleksiyon; ikincisi ise bizzat Sultan Fatih'in talebiyle istinsah edilen yahut ona ithaf edilen yazmalardan meydana gelen özel koleksiyondur. Mevcut kayıtlar, özellikle “mütalaası için” notu düşülen yahut doğrudan Fatih'e ithaf edildiği belirtilen iki yüzü aşkın eserin tespitine imkân tanımaktadır. Bu yazmalar arasında İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-Tenbihât*'ı, Sühreverdî'nin *Hikmetü'l-İşrâk*'ı, Sadreddin Konevî'nin *Miftâhu'l-Gayb*'ı gibi nazarî düşüncenin temel metinleri öne çıkmakta; bu da Sultan'ın özellikle metafizik meselelere kayda değer bir entelektüel ilgi beslediğini ortaya koymak-

tadır. Bu bağlamda Fatih'in İbnü'l-Arabî - Konevî çizgisine yönelişinin belirgin örneklerinden biri de, Fahreddîn-i Irâkî'nin *Lema'ât* adlı eserinin hususî kitaplığı için Gıyâs el-Mücellid'e istinsah ettirilmiş olmasıdır.

XIII. yüzyıl tasavvuf geleneğinin Farsça kalemlerinden Fahreddîn-i Irâkî, farklı meşreplere mensup tasavvufî geleneklerle temas hâlinde olmuş çok yönlü bir şahsiyettir. Bir yanda Hindistan'daki Sühreverdiyye geleneği, diğer tarafta Kalenderiyye tesiri; ayrıca Anadolu'da Sadreddin Konevî ve Mevlânâ çevresiyle kurduğu ilişkiler, onun metinlerinde canlı, dinamik ve katmanlı bir dilin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Irâkî'nin *Dîvân*'ı dışında renkli tasavvufî tecrübesinin en etkili biçimde yansıdığı eseri, Anadolu'da kaleme aldığı *Lema'ât*'tır. Bu eser, doğrudan doğruya Sadreddin Konevî'nin ilmî meclislerinin bir semeresi olarak telif edilmiştir. Tür itibarıyla Ahmed Gazzâlî'nin *Sevânihu'l-Uşşâk*'ını andırmakla birlikte, teorik çerçevesi önemli ölçüde İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd terminolojisine yaslanır. Bu yönüyle *Lema'ât*, Farsça konuşan tasavvuf çevrelerinde İbnü'l-Arabî düşüncesinin erken dönemde etkili bir şekilde aktarılmasına katkı sağlayan önemli metinlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Nesir ve nazmın iç içe geçtiği *Lema'ât*, aşkı hem ontolojik bir ilkenin tezahürü hem de sûfî tecrübenin aslî zemini olarak ele alan bir tasavvuf metnidir. Aşk, varlıkla özdeş bir ilkedir; tıpkı mutlak *vücûd* gibi, hak-kında doğrudan konuşulamayan aşkın bir yön taşır: Aşk, Irâkî'ye göre, taayyünden münezzeh bir hakikattir. Ancak gizli olan aşk hazinesi (*gen-cîne-i aşk*) taayyün ettikçe -yani aşk belirli suretlerde tezahür ettikçe- âşık ve mâşuka dair tecrübeler aracılığıyla muhataba kendisi hakkında bir marifet sunar. Irâkî, aşka dair konuşmanın imkânsızlığı ya da güçlüğüne tasavvufî tecrübenin imkânlarıyla aşmaya çalışır. Bu noktada tasavvuf literatüründen ya kavramlar devreye girer veya sûfî şahsiyetler mânâyı taşıyan örneklerle dönüşür. Metnin bütününde *kurb-ı nevâfil* kavramı ile miracın tasavvufî yorumu belirgin biçimde öne çıkar. Aşka dair tarihsel tecrübeler ise Bâyezid-i Bistâmî, Şiblî, Hallâc-ı Mansûr gibi sûfilerin

şahsında somutlaşan örnekler üzerinden aktarılır. Bu yönüyle, Irâkî'nin yukarıda değinilen çok yönlü sûfî kişiliği de metnin biçimlenmesinde etkili bir rol üstlenir.

Metnin edebî ve düşünsel derinliği, yalnızca dönemin tasavvufî muhitlerinde değil, sonraki yüzyıllarda da karşılık bulmuş ve *Lema'ât* etrafında müstakil bir şerh geleneğinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Eserdeki kavramların katmanlılığı, metafizik göndermelerin yoğunluğu ve şiirsel anlatımın sembolik dili, metni açıklama ve yorumlama ihtiyacını beraberinde getirmiş; bu bağlamda *Lema'ât*, tıpkı *Fusûsu'l-Hikem* ve *Sevânihu'l-Uşşâk* gibi, şerhe muhtaç metinler arasında değerlendirilmiştir. Özellikle Irâkî'nin aşk merkezli tasavvuf öğretisini anlamaya dönük yapılan bu şerhler, yalnızca metni açıklamakla kalmamış, aynı zamanda farklı dönemlerin ve meşreplerin eğilimlerini yansıtan birer tasavvufî şerh birikimi meydana getirmiştir.

Lema'ât'ın Fatih Sultan Mehmed Kitaplığı kapsamındaki yayım sürecinde pek çok kıymetli ismin desteğini gördüm. Hepsine gönülden müteşekkirim. Ancak bazı isimleri özellikle anmak isterim. Eserin Türk ve İslâm Eserleri Müzesi koleksiyonunda (TİEM, nr. 2031) yer alan nüshasından beni ilk kez haberdar eden Mehmet Arıkan'a; çalışmayı yayın programına dâhil eden Ferruh Özpilavcı'ya; yayın hazırlıkları sırasında metni baştan sona dikkatle gözden geçirerek yerinde eleştirileriyle katkı sunan Fakirullah Yıldız'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmalarımın her aşamasında istişaresiyle zihin açıcı katkılar sunan ve yapıcı yönlendirmeleriyle sürecin bir parçası olan mesai arkadaşım M. Nedim Tan'a gönülden teşekkür ederim. Son olarak, bu eserin okuyucuyla buluşmasını mümkün kılan Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına şükranlarımı arz ederim.

Ercan Alkan

İstanbul, 2025

GİRİŞ

Müellifin Hayatı ve Eserleri

Hayatı

İrâkî, 610/1213 yılında Hemedân yakınlarındaki Kümîcân köyünde doğmuş olup asıl adı Fahreddin İbrâhim b. Büzürçmihr'dir. İlim ve kültür bakımından zengin bir aile ortamında yetişen İrâkî, küçük yaşlarda eğitimine başlamış ve dokuz ay gibi kısa bir sürede Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiştir. Etkileyici bir tilavetle Kur'ân okuyuşu sayesinde henüz çocuk yaşlardayken Hemedân'da tanınan bir isim olmuştur. On yedi yaşında naklî ve aklî ilimlerde icâzet alarak eğitimini tamamlayan İrâkî, Hemedân'daki Şehristân Medresesi'nde ders vermeye başlamıştır.

Kaynaklarda aktarıldığına göre İrâkî, medresede ders verdiği sırada bir grup Kalenderî dervişinin içeri girerek gazel eşliğinde semâ etmeye başlamasından etkilenmiştir. Kalenderîlerin terennüm ettikleri dizelerden derin biçimde etkilenen İrâkî, bu hadisenin ardından medresedeki görevini bırakmış ve dervişlerle birlikte Hemedân'ı terk ederek İran ve Hindistan topraklarına doğru bir yolculuğa çıkmıştır. Bu yolculuk esnasında Sühreverdiyye şeyhi Bahâeddin Zekerîyyâ Mülânî'nin (ö. 666/1267) Mülân'daki zâviyesine ulaşmış ve kendisine intisap etmiştir. Şeyh Zekerîyyâ, ona özel bir ilgi göstermiş, hırka giydirmiş ve onu büyük kızı Nûr Bîbî ile evlendirmiştir. İrâkî, yirmi beş yıl boyunca şeyhinin hizmetinde kalmış, onun vefatının ardından ise makamına geçmiştir.

Bununla birlikte, hakkında bazı olumsuz söylentilerin yayılması üzerine Mülân'ı terk etmek zorunda kalmış; ardından Mekke ve Medine'ye giderek hac farîzasını ifa etmiştir. Daha sonra Şam üzerinden Konya'ya ulaşmış; burada Sadreddin Konevî (ö. 673/1274) ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273) ile tanışmıştır. Konya'daki bu temasları, İrâkî'nin fikrî ve tasavvufî yönelimi açısından belirleyici olmuştur.

İrâkî'nin tasavvuf anlayışının şekillenmesinde Bahâeddin Zekerîyyâ Mültânî'den sonra en etkili isim Sadreddin Konevî olmuştur. İrâkî, Konevî'nin *Fusûsu'l-Hikem* ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* ders halkalarına katılmış; burada Afîfüddin Tilimsânî (ö. 690/1291), Müeyyedüddin Cendî (ö. 711/1312) ve Saîdüddin Fergânî (ö. 699/1300) gibi Ekberî mektebinin önde gelen isimleriyle birlikte bulunmuştur. Bu derslerden aldığı ilhamla *Lema‘ât* adlı eserini kaleme almış ve eseri Konevî'ye takdim etmiştir. Konevî ise metni inceledikten sonra şu sözlerle onu takdir etmiştir: “Ey İrâkî! Allah erlerinin sözlerinin sırlarını âşikâr etmişsin. Gerçekte *Lema‘ât*, *Fusûs*'un özüdür.”

Bu bağlamda, *Lema‘ât*'ın, İbnü'l-Arabî mektebinin Farsça konuşulan coğrafyada yayılmasında önemli bir rol üstlendiği belirtilmektedir. Ayrıca Konevî'nin şeyhleri İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) ve Evhadüddin Kirmânî'nin (ö. 635/1238), bilhassa Kirmânî'nin İrâkî'nin düşünceleri ve yazım üslubu üzerindeki etkisi belirgin olmuştur.

İrâkî, Mevlânâ ile aynı semâ meclisinde bulunmuş ve Mevlânâ'nın takdirini kazanmıştır. Bazı kaynaklarda, onun Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî üzerinde derin tesiri bulunan Şems-i Tebrîzî (ö. 645/1247 [?]) ile Baba Kemâl Cendî'nin (ö. 672/1273) tekkesinde karşılaştığı rivayet edilmektedir. Konya'da bulunduğu dönemde Emir Muînüddin Süleyman Pervâne (ö. 676/1277) tarafından himaye edilmiş ve Pervâne, onun için Tokat'ta bir zâviye inşa ettirmiştir (671/1274). Ancak Muînüddin'in Moğollar tarafından öldürülmesinin ardından İrâkî, önce Sinop'a, ardından Mısır'a gitmiştir.

Mısır Sultanı ona büyük bir saygı göstermiş, müridi olmuş ve kendisine “şeyhuş-şüyûh” unvanını tevcih etmiştir. İrâkî'nin Mısır'da kaldığı süre tam olarak bilinmemekle birlikte, buradan Şam'a geçtiği ve burada dönemin önde gelen isimleri tarafından itibarla karşılandığı kaydedilmektedir. Oğlu Kebîrüddin de Mültan'dan Şam'a gelerek onun hizmetine girmiştir. İrâkî, 8 Zilkade 688'de (23 Kasım 1289) 78 yaşında vefat

etmiş ve Şam'da, İbnü'l-Arabî'nin türbesi yakınlarına defnedilmiştir. Ancak günümüzde mezarına dair herhangi bir iz bulunmamaktadır.

Fahreddîn-i Irâkî'nin tasavvufî ve edebî yönünün gelişiminde, ilk evrede Sühreverdîyye ekolünün belirgin etkileri müşahede edilmekle birlikte, zamanla İbnü'l-Arabî'nin ve bilhassa onun mirasını sistematik biçimde yorumlayan Sadreddin Konevî'nin metafizik düşüncesinin yön verici bir paya sahip olduğu söylenebilir. Bununla beraber, Irâkî'nin şiirlerindeki mazmun zenginliği ile poetik açıdan derinliği göz önünde bulundurulduğunda, Senâî-yi Gaznevî (ö. 525/1131 [?]) ve Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221) gibi erken dönem Farsça yazan tasavvuf şairlerinin estetik mirasının da kendisinde kayda değer bir tesir icra ettiği ifade edilebilir.

Eserleri

1. *Dîvân*: Fahreddîn-i Irâkî'nin *Dîvân*'ı yaklaşık 4500 beyitten oluşmakta olup bu beyitlerin büyük bir kısmı gazel nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Eserde ayrıca terkiibend, terciibend, kıt'a, müselle ve rubâî gibi nazım şekillerine de yer verilmektedir. Sebk-i Irâkî tarzında kaleme alınan bu şiirlerin önemli bir bölümü müellifin Hindistan'da bulunduğu döneme tarihlenmektedir. Bununla birlikte, İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd nazariyesinden açık biçimde etkilendiği beyitlerin sayısı sınırlıdır. Bu şiirlerin, Irâkî'nin Sadreddin Konevî ile tanışmasının ardından Anadolu'da yazıldığı düşünülmektedir. Ayrıca bu döneme ait olduğu muhtemel fakat etkisini dolaylı biçimde yansıtan çok sayıda şiirin varlığı da göz ardı edilmemelidir. *Dîvân*'ın 729/1328-29 tarihli bilinen en eski nüshalarından biri, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Koleksiyonu'nda, 915 numarada kayıtlıdır.

2. *Uşşâknâme*: Aynı zamanda *Deh-fâsıl*, *Dehnâme*, *Aşknâme* ve *Kâşî-fû'l-Esrâr-ı Sübhânî* gibi adlarla da anılan *Uşşâknâme*, aruz vezninin hafif bahrinde kaleme alınmış Farsça manzum bir eserdir. Irâkî tarafından İlhanlı veziri Şemseddin Cüveynî'ye (ö. 683/1284) ithaf edilmiştir. Telif

tarihi olarak 680-683/1281-1283 yılları arası verilmektedir. Mesnevî ve gazel nazım şekillerini içeren, toplamda 1060 civarında beyitten oluşan eser, tasavvufî aşkı konu edinmekte olup türün Farsçada bilinen en eski örneklerinden biri kabul edilmektedir. Tevhid inancı, insanın yaratılışı ve varlık âlemine gelişiyile ilgili bir mukaddimeyle başlayan *Uşşâknâme*; Hz. Peygamber’e ve dört halifeye yazılmış naatların ardından, hükümdarlara sunulan nasihatlerle devam eder. Bu bölümleri, aşk temasını çeşitli yönleriyle ele alan ve “Deh-fasıl” (on bölüm) başlığıyla düzenlenen ana kısım takip eder. Bu fasıllarda sırasıyla birinci fasıl âşıkların vasıflarına, ikinci fasıl âşık ile mâşukun durumuna, üçüncü fasıl âşıkların sıfatlarına, dördüncü fasıl aşkın tanımına, beşinci fasıl aşk yoluyla insanın kemâle erişine, altıncı fasıl sevgiliye duyulan özlemin ifadesine, yedinci fasıl aşkın üstünlüklerine, sekizinci fasıl mâşuka hitaba, dokuzuncu fasıl aşkın haki-katinin beyanına ve onuncu fasıl ise bir hatimeye ayrılmıştır. *Uşşâknâme*, A. J. Arberry tarafından *The Song of the Lovers* başlığıyla İngilizceye (Oxford, 1939), Gökhan Çetinkaya tarafından ise *Âşıklar Kitabı* adıyla Türkçeye (İstanbul, 2016) tercüme edilmiştir. Eserin müellifi konusunda farklı bir görüş ileri süren Julian Baldick, *Uşşâknâme*’nin Irâkî’ye değil, onun çevresinde bulunan Şeyh Atâî adlı bir şahsa ait olduğunu öne sürmüştür. Ancak eserin eski yazma nüshaları ile metin içi ve dışı çeşitli deliller bu görüşü desteklememekte; dolayısıyla eserin Irâkî’ye ait olduğu yönündeki genel kabul, araştırmacılar arasında geçerliliğini korumaktadır.

3. *İstılâhât-ı Sûfiyye*: Irâkî’nin tasavvuf şiirinde sıkça karşılaşılan terim ve mazmunlara tahsis ettiği bir ıstılah risalesidir. Üç bölümden oluşan eserde yaklaşık 328 kavram, kısa ve özlü ifadelerle tanımlanmaktadır. Birinci bölümde mâşukun isimlerine, ikinci bölümde âşık ile mâşuk arasında kullanılan isimlere, üçüncü bölümde ise kısmen mâşuku ilgilendirse de esasen âşığın hâllerine dair kavramlara yer verilir. Risale, Nurettin Bayburtluğil tarafından *İstılâhât-ı Ehl-i Tasavvuf* adıyla Türkçeye (İstanbul 1985) çevrilmiştir. Tıpkı *Uşşâknâme*’de olduğu gibi, *İstılâhât-ı Sûfiyye*’nin Irâkî’ye nispeti konusunda da bazı tereddütler bulunmak-

tadır. Eserin içerdiği kavramsal benzerlikler sebebiyle, XIV. yüzyılda yaşamış Şerefüddin Hüseyin b. Ülfetî Tebrîzî adlı bir sûfî müellife ait *Reşfu'l-Elhâz fî Keşfi'l-Elfâz* adlı eserin farklı bir versiyonu olabileceği de ileri sürülmüştür.

4. *Lema'ât*: Fahreddîn-i Irâkî'nin tasavvufî ve edebî kimliğini yansıtan, nazım ve nesri iç içe geçirdiği temel metnidir. Sadreddin Konevî'nin zâviyesinde, 668-670 (1270-1272) yılları arasında telif edilmiştir. Irâkî, eserine Arapçada “parıltı” anlamına gelen ve sûfî literatürde gönülde doğan manevi tecellîleri ifade eden *lem'a* kelimesinin çoğulunu ad olarak vermiş; eserde her bir bölüm, bu kavrama atıfla “bir lem'a” yani “bir parıltı” şeklinde başlıklandırılmıştır. Eserin tenkitli neşirlerinde bölüm sayısı yirmi sekiz olarak tespit edilmişse de, gerek Ahmed Avni Bey'in tercümesinde gerekse bazı bibliyografik kaynaklarda, *Fusûsu'l-Hikem*'in faslarıyla kurulan paralellik dikkate alınarak, metnin yirmi yedi bölümden oluştuğu yönünde değerlendirmelere de yer verilmektedir.

Varlık ve bilgi bahisleriyle ilişkili olarak aşk konusunun muhtasar ve müfid bir şekilde ele alındığı bir metin olan *Lema'ât*, aşkın mutlaklığı ile âşık ve mâşukta tezâhür eden görünümelerini tasavvufî bir üslupla işlemektedir. Müellif, mukaddimede belirttiğine göre, eserin telif yönteminde tematik açıdan Ahmed Gazzâlî'nin (ö. 520/1126) *Sevânihu'l-Uşşâk* adlı eserinden etkilenmiştir. Nitekim Ahmed Gazzâlî, söz konusu eserinde aşk kavramının metafizik ve estetik boyutlarını ele alır. Ancak *Lema'ât*'in kavramsal çerçevesi dikkate alındığında, eserde İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd öğretisinin temel terminolojisinin de belirgin bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda, eserin şârihi Abdurrahmân-ı Câmî'nin (ö. 898/1492) her bir lem'a için koyduğu başlıklar söz konusu kavramsal sürekliliğin izini sürmeye imkân tanır: Buna göre aşk, âşık ve mâşuk kavramlarının anlam dünyasına, birlik ve çokluk, vücûb ve imkân, taayyün ve tecellî, zuhur ve mazhar, nûrânî ve zulmânî hicap, seyir ve sülûk, fenâ ve bekâ, istidat ve kabiliyet, saadet ve şekavet gibi metafizik-estetik kavramlar dâhil olur.

Lema'ât muhteva derinliği ve sembollerle örülü yapısı dolayısıyla pek çok şerhe konu olmuş; *Fusûsu'l-Hikem*, *Mesnevî*, *Hikem-i Atâiyye* kadar olmasa da sûfî müelliflerin dikkatini çekmiş ve üzerine otuz civarında şerh kaleme alınmıştır. Bu şerhler arasında ilk nitelikli örneklerden biri, metni *el-Lemehât fî Şerhi'l-Lema'ât* adıyla ve Sadreddin Konevî çizgisinde yorumlayan Yâr Ali Şîrâzî'nin (ö. 814/1412) çalışmasıdır. Yakın bir perspektifle kaleme alınan bir diğer şerh ise Saînüddin Türke'nin (ö. 835/1431) *Dav'u'l-Lema'ât* adlı eseridir. Ayrıca Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Eşi'atü'l-Lema'ât* adlı şerhi ise söz konusu literatürün en önemli metinleri arasında yer almaktadır.

Şerhlerinin yanı sıra eserin çeşitli kütüphanelerde yer alan çok sayıda yazma nüshası, *Lema'ât*'ın yüksek düzeyde okunurluğa sahip olduğunu ve geniş bir etki alanına ulaştığını ortaya koymaktadır. Irâkî'nin bu eseri, külliyyât içerisindeki neşirlerinin yanı sıra *Istılâhât-ı Sûfiyye* ile birlikte Cevâd Nurbahş tarafından yayımlanmıştır (Tahran, 1974); ayrıca *Lema'ât*, VII./XV. yüzyıla ait üç ayrı şerhiyle birlikte Muhammed Hâcevî tarafından neşredilmiştir (Tahran, 2011). Eserin İngilizce tercümesi ise William C. Chittick ve Peter L. Wilson tarafından gerçekleştirilmiştir (New York, 1982). *Lema'ât*'ın Türkçedeki bilinen en eski çevirisi, Osmanlı döneminde Hacı Bayram-ı Velî'nin halifelerinden Bedreddin Efendi tarafından 834/1431 tarihinde yapılmıştır. Osmanlı döneminde gerçekleştirilen bir diğer çeviri ise Seyyid Mehmed Hâkim Efendi'ye (ö. 1184/1770) aittir. Ayrıca eser Ahmed Avni Konuk (İstanbul 2011) ve Saffet Yetkin (İstanbul 2021) tarafından da Türkçeye tercüme edilmiştir.

Fahreddîn-i Irâkî'nin yukarıda adı geçen eserleri, bir bütün hâlinde külliyyat olarak neşredilmiştir. Bu neşirler arasında en çok bilinenler, Saîd Nefîsî (*Külliyyât-ı Şeyh Fahreddîn İbrâhim-i Hemedânî el-Mütehallis bi'l-Irâkî*, Tahran 1959) ve Nesrin Muhteşem (*Külliyyât-ı Fahreddîn-i Irâkî*, Tahran 2007) tarafından hazırlanmıştır. Nesrin Muhteşem, diğer neşirlerden farklı olarak Irâkî'nin beş mektubuna da yer vermiştir; bu mektuplardan üçü kardeşi Kadî Ahmed'e, biri küçük kardeşi Şemseddin'e,

biri ise Kadı Bahâeddin’e gönderilmiştir. Bunların dışında Irâkî’nin Sadreddin Konevî’ye yazdığı bir mektup ise (Süleymâniye Ktp, Esad Efendi, 1783) William C. Chittick ve Peter L. Wilson tarafından İngilizceye tercüme edilmiştir.¹

Fatih Sultan Mehmed’in Özel Kütüphanesi’ndeki Tasavvuf Metinleri ve *Lema‘ât* Nüshası

Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı sultanları arasında yalnızca askerî başarılarıyla değil, ilmî merakı ve entelektüel yönelişleriyle de öne çıkan bir şahsiyettir. Klasik kaynaklar ve modern araştırmalar, onun ilmî faaliyetlere doğrudan katıldığını, âlimlere eser telifi hususunda telkinlerde bulunduğunu ve bazı önemli çalışmaların kaleme alınmasını bizzat teşvik ederek dönemin ilmî tartışmalarına yön verdiğini ortaya koymaktadır. Sultan Fatih’in kitaplara ve ilmî metinlere duyduğu derin ilgi, hem eserlerin tercüme ve şerhine yönelik taleplerinde hem de doğrudan ders ve müzakerelere iştirakinde açıkça görülmektedir. Nitekim savaş zamanlarında dahi bu ilgisinin sürdüğüne dair çeşitli anlatılar mevcuttur. Ayrıca zaman zaman saray kütüphanesine giderek bizzat incelemelerde bulunduğu da tarihî kaynaklarda zikredilmektedir.

Fatih Sultan Mehmed’in saray kütüphanesinde yer alan kitapların bir bölümü, genel bir muhtevaya sahip olmakla birlikte, bir kısmı doğrudan Sultan Fatih’in entelektüel ilgilerini yansıtan, şahsına ait özel bir koleksiyondan oluşmaktadır. Bu özel kitaplık, genellikle Fatih için istinsah edilmiş ya da ona ithaf edilerek hazırlanmış eserlerden meydana gelmiştir. Bazı nüshaların ise bizzat onun talebiyle çoğaltıldığı bilinmektedir. Mevcut kayıtlar, bu özel koleksiyonda yer alan eserlerin sayısının iki yüzü aştığını göstermektedir. Koleksiyon yalnızca temel dinî ilimlerle sınırlı

1 Fahreddin-i Irâkî ve eserlerine ilişkin bu bölüm, daha önce yayımladığımız çalışmaların ilgili bölümlerinin gözden geçirilmiş ve kısaltılmış versiyonudur. Bk. Ahmed Avni Konuk, *Lemaât -Aşka ve Aşıklara Dair*, (İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2011), s. 11-24; Fahreddin-i Irâkî, *Aşk Metafiziği*, haz. Ercan Alkan, (İstanbul: Hayykitap, 2012), s. 21-53; Ercan Alkan, “Hacı Bayrâm-ı Velî’nin İsteğiyle Yapılan Bir Tercüme: İnce Bedreddin ve *Tercüme-i Lemaât*’ı”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2013, cilt: XIV, sayı: 31, s. 57-73.

kalmayıp tasavvuf, felsefe, edebiyat, dil bilimleri, matematik ve tıp gibi farklı disiplinlere de yayılmaktadır. Aslında bu çeşitlilik, Sultan Fatih'in ilmî yönelimlerini ve dönemin bilgi dünyasını kapsayıcı bir şekilde değerlendirmeye kabiliyetini yansıtmaktadır.

Tasavvuf literatüründeki metin türleri incelendiğinde, Sultan Fatih'in ilgisinin özellikle teorik tasavvuf metinlerine yöneldiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Sadreddin Konevî'nin *Miftâhu'l-Gayb*¹ adlı eseri, sultanın özel koleksiyonunda merkezî bir yer işgal etmektedir. Eserin Farsçaya tercümesiyle birlikte Abdullah Kırımî (ö. XV. yy), Ahmed İlâhî (ö. XV. yy) ve Kutbuddinzâde İznîkî (ö. 885/1480) tarafından yapılan şerhleri de koleksiyonda yer almakta ve bu yönüyle Sultan Fatih'in vahdet-i vücûd merkezli teorik tasavvufa olan ilgisini somut biçimde yansıtmaktadır. Ayrıca Cendî'nin *Fusûsu'l-Hikem* şerhi, Abdürrezzâk Kâşânî'nin (ö. 736/1335) *Istılâhâtü's-Sûfiyye'si*, Seyyid Şerîf Cürcânî'nin (ö. 816/1413) *Risâletü'l-Vücûd*² u ve Musannifek'in (ö. 875/1470) *Hallu'r-Rumûz*'u da bu doğrultuda zikredilmesi gereken diğer önemli eserlerdir. Bunun yanı sıra, Abdülkerim Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) *er-Risâle*'si ile Ferîdüddin Attâr'ın (ö. 618/1221) *Tezkiretü'l-Evliyâ'sı* gibi tasavvuf geleneğinin daha geniş kabul görmüş ve yaygın metinlerine de koleksiyonda yer verildiği görülmektedir. Kısaca söylemek gerekirse, İbnü'l-Arabî'nin özellikle Sadreddin Konevî çizgisinde şekillenen vahdet-i vücûdçu tasavvuf perspektifi, Sultan Fatih'in entelektüel ilgilerinin odağında yer almaktadır. Bu çerçevede, Fahreddîn-i Irâkî'nin *Lema'ât* adlı eserinin de sultanın koleksiyonuna dâhil edilmiş olması, onun teorik tasavvufa duyduğu ilginin kapsamını tamamlayan anlamlı bir örnektir.²

Fatih Sultan Mehmed'in özel kütüphanesinde yer alan ve bu çalışmanın konusunu teşkil eden *Lema'ât* nüshası, dönemin önde gelen hattat ve mücellitlerinden Gıyâseddin el-İsfahânî el-Mücellid tarafından ha-

1 Bu metin "Fatih Sultan Mehmed Kitaplığı" projesi kapsamında yayımlanmıştır. Bk. Sadreddin Konevî, *Miftâhu'l-Gayb – Tasavvuf Metafiziği*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: YEK, 2014.

2 Mehmet Arıkan, "Fenâdan Bekâya İp Atmak: Fatih Sultan Mehmed'in Özel Kütüphanesindeki Tasavvuf Eserleri", *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf*, İstanbul: İSAR, 2018, s. 59-82.

zırılanmıştır. Hayatına dair ayrıntılı bilgilere sahip olmamakla birlikte, nisbesinden ailesinin İsfahan kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı sarayında hem müstensih hem de mücellit olarak dikkat çekici bir başarı elde eden Gıyâseddin, Fatih ve Şehzade Cem adına eserler üretmiş, 1474 ile muhtemelen 1502 yılları arasında sarayda aktif bir şekilde görev yapmıştır. Özellikle cilt sanatı alanında, XVI. ve XVII. yüzyıllarda egemen olacak klasik Osmanlı ciltçiliğine geçiş sürecinde öncü bir rol üstlenmiştir. Mücellit kimliğiyle öne çıkmakla birlikte, nestâlik hattıyla eser de istinsah etmiştir. Öte yandan yalnızca mücellit ve müstensih olarak değil, hekim kimliğiyle de tanınan Gıyâseddin'in tıp metinlerine ilgisi, Galen üzerine kaleme aldığı bir şerh ve istinsah ettiği diğer tıp risalelerinde de görülebilir. Ayrıca tıp ilmine dair birikiminin, ciltlerinde kullandığı derinin yüzey kalitesini kimyevî yöntemlerle geliştirmesine de imkân sağlamış olabileceği öne sürülmektedir.

Kitabın cildi, XV. yüzyıl Osmanlı cilt sanatının nadir örneklerinden biridir. Cildin üzerinde ağaç ve kayalıkların bulunduğu, geyik, tilki ve tavşan figürlerinin yer aldığı bir kompozisyon vardır. Sertâb kısmının iç yüzeyinde, eserin Fatih Sultan Mehmed'in şahsî kütüphanesi için hazırlanmış olduğunu belirten şu kayıt yer almaktadır: "Bi-resmi hızâneti's-sultânî'l-a'zam Sultân Muhammed bin Sultân Murâd Hân -halledellâhu mülkehu."¹ Bu tür bir bilginin doğrudan cilt üzerine işlenmiş olması, Fatih devrine ait eserlerde alışıldık bir uygulama değildir; zira bu tür kayıtlar genellikle eserin başında yer alan bir tezyinat bölümü içinde verilmektedir. Sertâbın dış yüzünde Farsça bir beyit yazılmıştır: "Ömret dırâz bâd ki çerh atıyye bahş // Er ne atıyye ki dehed ömr hoşter est."²

1 "Bu nüsha yüce sultan, Sultan Murad Han oğlu Sultan Mehmed Han'ın özel kütüphanesi için hazırlanmıştır. Allah onun mülkünü daim eylesin."

2 "Ömrün uzun olsun, çünkü felek bağışta bulunan, cömert olandır. (Feleğin) verdiği bir bağış varsa, onun en güzeli ömürdür." Bu beyit, Esîrüddin Ahsîkesî tarafından, Şemseddin İldeniz'in oğlu Muzaferüddin Kızılsarı (ö. 587/1191) adına yazılmış bir kasidede yer almaktadır.

Nestâlik hatla yazıya çekilen, her bir sayfada 9 satır metin bulunan ve toplamda 72 varaktan oluşan *Lema'ât*'a ait bu nüshanın giriş sayfasında, kitabın başlığı ve muhtevasına ilişkin “*Kitâbü'l-Lema'ât* bi'l-Fârisiyye fî't-tasavvuf” ibaresi¹ yer almaktadır. Ayrıca hicrî 1154 (1741–42) tarihli, Reîsülküttâb Mustafa Efendi'ye (ö. 1162/1749) ait armudî formdaki vakıf mührü de mevcuttur. Eserin ferağ kaydı ise şu şekildedir: “Temmet hâzihi'n-nüşatü's-şerîfe el-müsemâmâ bi-*Lema'ât* alâ yedi'l-abdi'd-za'î-fi'n-nahîf Giyâs el-Mücellid el-İsfahânî -aslahallâhu şânehû ebeden- fî leyleti'l-cum'ati min şehri Zi'l-ka'de sene ihdâ ve semâne mie bi-Kostantınıyye.”² Türk ve İslam Eserleri Müzesi (no. 2031) koleksiyonunda yer alan bu nüsha, Aşir Efendi Kütüphanesi'nden mevcut bulunduğu yere 31 Mart 1330 (13 Nisan 1914) tarihinde nakledilmiştir.³

“Fatih Sultan Mehmed Kitaplığı” projesi kapsamında hazırlanan bu çeviride, daha önce gerçekleştirdiğimiz *Lema'ât* çalışmalarından⁴ istifade edilmekle birlikte, çevirinin temelinde, Gıyâseddin el-İsfahânî tarafından istinsah edilerek Fatih Sultan Mehmed'in şahsî kütüphanesi için hazırlanmış olan nüsha esas alınmıştır. Ancak bazı yerlerde, bağlam ve anlam bütünlüğü dikkate alınarak, mevcut tahkikli neşirlerdeki⁵ farklı okumalar tercih edilmiştir. Bu farklılıklara dipnotlarda yer verilmiştir. Ayrıca Gıyâseddin el-İsfahânî'nin nüshasında bulunmayan, ancak metnin anlam bütünlüğünü ve muhtevâsını tamamladığı kanaatine vardığımız bazı ifadeler ise { } parantezi içinde gösterilmiştir.

1 “Tasavvufa dair Farsça *Lema'ât* kitabı.”

2 “*Lema'ât* isimli eserin bu nüshasının yazımı, İstanbul'da 881 [1477] senesi Zilkâde ayında, Cuma gecesi, zayıf ve nahif kul Gıyâs el-Mücellid el-İsfahânî -Allah ebeden onun şanını ıslah eylesin- eliyle tamamlandı.”

3 Julian Raby & Zeren Tanındı, *Turkish Bookbinding in The 15th century: The Foundation of an Ottoman Court Style*, London: Azimuth Editions, 1993, s. 71-76, 188-189.

4 Bk. Ahmed Avni Konuk, *Lemaât -Aşka ve Aşıklara Dair*, İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2011; Fahreddin-i Irâkî, *Aşk Metafizigi*, haz. Ercan Alkan, İstanbul: Hayykitap, 2012.

5 Söz konusu farklılıkların tespitinde, Nesrin Muhteşem ve Muhammed Hâcevî tarafından yapılan *Lema'ât* neşirleriyle Abdurrahman Câmî'nin *Eşi'atü'l-Lema'ât* şerhinin neşirini dikkate aldık.

Kaynakça

- Abdurrahman Câmî. *Eşî“atü'l-Lema'ât*. Tahkik Eden Hâdî Restgâr Mukaddem Gevherî. Kum: İntişârât-i Bostân-i Kitâb, 1383/2004.
- Ahmed Avni Konuk. *Lemaât -Aşka ve Aşıklara Dair*. İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2011.
- Ercan Alkan. “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin İsteğiyle Yapılan Bir Tercüme: İnce Bedreddin ve *Tercüme-i Lemaât*’ı”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2013, cilt: XIV, sayı: 31, s. 57-73.
- Fahreddîn-i Irâkî. *Külliyât-ı Fahreddîn-i Irâkî*. Tahkik Eden Nesrîn Muh-teşem. Tahrân: İntişârât-ı Züvvâr, 1386/2007.
- _____. *Külliyât-ı Fahreddîn-i Irâkî*. Hazırlayan Saîd Nefîsî. Tahrân: İntişârât-ı Kitâbhâne-i Senâî, 1370/1991.
- _____. *Lemaât -be-İnzimâm-ı Se Şerh Ez Şurûh-ı Karn-i Heş-tum-i Hicrî*. Tahkik Eden Muhammed Hâcevî. Tahrân: İntişârât-ı Mevlâ, 1432/2011.
- _____. *Aşk Metafiziği*. Hazırlayan Ercan Alkan. İstanbul: Hay-ykitap, 2012.
- Julian Raby & Zeren Tanındı. *Turkish Bookbinding in The 15th century: The Foundation of an Ottoman Court Style*. London: Azimuth Editions, 1993.
- Mehmet Arıkan. “Fenâdan Bekâya İp Atmak: Fâtih Sultan Mehmed’in Özel Kütüphanesindeki Tasavvuf Eserleri”. *Osmanlı’da İlm-i Tasavvuf*. İstanbul: İSAR, 2018, s. 59-82.

LEMA'ÂT

FAHREDDÎN-İ IRÂKÎ

Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

لمعات

فخر الدين عراقى

رحمة الله عليه

[1^b] Allah var ve O'nun dışında başka bir şey yok!

Hamd, sevgilisi [Hz. Muhammed'in] yüzünü cemâlî tecellîlerle nurlandıran ve bu nedenle [Hz. Muhammed'in] yüzünden nur şeklinde parlayan, kemâlinin nihayetini onda müşahede edip onunla sevinç duyan, onu kendi [inayet] eliyle [varlık zincirinin] ilk halkası yapan ve kendisine dost edinen Allah Teâlâ'ya mahsustur. Hâlbuki henüz, Hz. Âdem anılan bir şey,¹ {kalem-i a'lâ yazan bir şey ve levh-i mahfûz da yazılan bir şey} değil idi. Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed, varlık hazinesinin mahzeni, cömertlik hazinelerinin anahtarı, *vâcid* ile mevcudun kiblesi, livâ-i hamd [2^a] ile makâm-ı mahmûdun sahibidir. Onun mertebesinin lisânı şöyle der:

*Sureten her ne kadar Âdem evladı isem de
Mânen onun pederi olduğuma bir şahit vardı*

*Dedi ki: Her ne kadar surette Âdem evladı isem de
Mertebe bakımından her hâlükârda üstünüm*

*Cemâlimin aynadaki aksine nazar ettiğim vakitte
Bütün cihan bana hakikat ile musavver olur*

*Ben zuhûr göğünün güneşiyim, şaşırma! [2^b]
Kâinat zerrelerinin mazharım olduğuna*

*Kudsî ruhlar nedir? Benim mânâmı gösterendir
Beşerî cisimler nedir? Benim suretimi koruyandır*

*Okyanus coşkun feyzimin bir damlasıdır
Yeryüzüne yayılan aydınlık berrak nurumdan bir parıltıdır*

1 Burada "anılan bir şey" ifadesi ile "Henüz anılan bir şey değil iken (yaratılmamışken) insanın üzerinden uzun bir süre geçmedi mi?" (İnsân, 76/1) âyetine telmih vardır.

*Yerden göğe kadar olan tüm eşya
Aydınlanmış kalbimin güneşinin nurunda bir zerredir*

*Cihan benim zatımın aydınlığıyla aydınlanır
Şayet sıfatlarımın perdesini yırtar kaldırırsam [3^a]*

*Hızır'ın ebedî hayatı bulduğu âb-ı hayat nedir?
Benim kevser havuzumun bir katresidir*

*Mesihin ölüleri dirilttiği nefes ise
Benim ruh besleyen nefesimden bir nefhadır*

*Hülasa benim zatım ilâhî isimlerin tamamının mazharıdır
Hakikatle baktığım vakit ben, aslında ism-i a'zamım*

Allah'ın salâtı Peygamberimizin ve âlinin, diğer peygamberlerin, şehitlerin ve salihlerin üzerine olsun. [3^b]

İmdi, her ne kadar anlama ve açıklama gücü, aşkın mertebelerinin celâl otağını kuşatmakta yetersiz; keşf ve ıyân gözü onun hakikatinin cemâlini seyretmede âciz ise de aşkın mertebelerinin izahına dair *Sevânih*¹ tarzında dönemin diliyle, her âşıka mâşukunu gösterecek bir ayna olması bakımından birkaç kelime yazılacaktır. Şair der ki:

1 *Sevânihü'l-Uşşâk*, Ahmed Gazzâlî'ye ait bir eserdir. Gazzâlî, Tus'ta doğmuş, eğitimi burada tamamlamış ve Şâfiî fıkhı üzerine tahsil görmüştür. Kardeşi İmam Gazzâlî'ye vekâleten Nizâmiye Medresesi'nde bir süre dersler vermiştir. Süflerin semâ meclislerine katılmış, tasavvufa yönelerek halvete çekilmiş, Ebû Bekr en-Nessâc'ın sohbetlerine iştirak etmiştir. 520/1126 yılında Kazvin'de vefat etmiştir. Aşk ve vecde önem veren tasavvuf anlayışının önde gelen simalarından olan Ahmed Gazzâlî, Senâî, Ruzbihân-ı Baklî, Feridüddin Attâr ve Fahrreddin-i Irâkî gibi süfi yazarlar üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Farsça kaleme aldığı *Sevânihü'l-Uşşâk* adlı eseriyle tasavvuf literatüründe aşk temasına ilişkin çığır açan bir tarz ortaya koymuştur. Talebesi Aynülkudât el-Hemedânî, *Temhîdât* ve *Levâih*; Fahrreddin-i Irâkî ise *Lema'ât* ile Gazzâlî'nin üslubunun sürdürücüsü olmuşlardır. "İlham" ve "esinti" anlamındaki *Sevânih*, aşkın tasavvufi boyutunu, âşık ve mâşukun yaşadığı manevi hâlleri ve aşkın bütünleştirici bir metafizik gerçeklik olduğunu ele alır. Birçok şerhi bulunan bu eser, Türkçeye "Âşıkların Halleri" başlığıyla tercüme edilerek yayımlanmıştır (çev. T. Koç & M. Çetinkaya, Ankara: Hece Yayınları, 2008). Ahmed Gazzâlî ve eserinin tasavvuf literatüründeki yeri hakkında bk. Halil Baltacı, "Saf Aşkın Üstadı: Ahmed Gazzâlî ve Tasavvuf Anlayışı", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2013, cilt: XIV, sayı: 32, s. 1-41.

*Aşk, insanların himmetlerinden¹
Vuslat ve ayrılık vasıflarından yücedir [4^a]*

*Her ne vakit bir şey hayal mertebesinden daha yücedir
Kuşatma ve misal niteliğinden de ulu ve yücedir*

Aşk, izzet perdesi ile örtülmüştür ve istighnasının yetkinliği ile biriciktir. O'nun zatının perdeleri (*hicâb*) kendi sıfatlarıdır, sıfatları ise zatında içkindir. O'nun cemâlinin âşıkı, celâlidir; cemâli ise O'nun celâlinde gizlenmiştir. Aşk daima kendisine âşıktır ve kendisinin dışındakilerle asla meşgul olmaz. Her lahza {mâşukun duvağını açar; her nefes} âşıkâ has bir nağmeye başlar: [4^b]

*Aşk perdede saz çalıyor
Onun sesini dinleyecek âşık nerededir?
Her nefes başka bir nağme çalar
Her zaman bir mızrap ile terennüm eder
Bütün âlem onun nağmesinin sedasıdır
Ardı arkası kesilmeyen bu sedayı kim işitmiştir?
Onun sırrı cihandan açığa çıktı
Sedanın kendisi sırrı nasıl muhafaza edebilir?
Onun sırrını her zerrenin dilinden [5^a]
Sen kendin işit, zira ben gammaz değilim*

Her zaman, her dil ile kendi sırrını, kendi kulağına söyler. Her vakit, her kulak ile kendi sözünü, kendi dilinden işitir. Her lahza, her göz ile kendi güzelliğini, kendi nazarına arz eyler. Her bakışla, her yüzde {kendi varlığını} kendi müşahedesine açar. Onun vasfını benden dinle:

*Aşk benimle konuşur, susan ve konuşan da
Gamze ve gözlerle ve de kaş çatıklığıyla [5^b]*

1 Mevcut bazı neşirlerde kelime "*himem* (himmeter)", yazmada ise "*feh*m (anlayış)" şeklinde kayıtlıdır. İfadenin literatürdeki yaygınlığı bakımından çeviride, bu neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 453; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 62.

Biliyor musun aşk benim kulağıma ne söylüyor? Diyor ki:

Ben o aşkı ki iki cihanda mekânım zâhir değildir

Bir ankâ-yı muğribim¹ ki nişanım belli değildir

Sen benim meydanda okum ve yayımın olmadığına bakma

Ebru ve gamze ile her iki cihanı da avlamışım

Güneş gibi her zerrenin yüzünde görünürüm

Fakat zuhûrumun şiddetinden görünüşüm belli değildir

{Her dil ile söyler ve her kulak ile işitirim

Lakin tuhaftır ki kulağı ve dilim zâhir değildir

Her ne var ise âlemde hep ben olduğum için

Her iki âlemde benzerim yoktur}

1 Boynunun uzunluğundan dolayı ankâ denilen, ismi var fakat cismi var olmayan mitolojik kuş. Diğer kuşları yuttuğu için ankâya yutan, yok eden anlamında “muğrib” sıfatı da verilerek “ankâ-yı muğrib” de denilmiştir.

MUKADDİME

Bilesin ki bu *lem'*alardan her bir *lem'ada*, taayyünden münezzeh bir hakikate ima olunmuştur. [6^a] Sen bu hakikate ister *hub*, istersen de *aşk* adını ver -zira ıstılahta herhangi bir darlık ve sıkıntı yoktur-. Onun *tavırlar* ve *devirlerde* seyrinin niteliğine, *istidâ*¹ ve *istikrâr*² mertebelerinde yolculuğuna, hakikat ve mânaların suretinde açığa çıkmasına, âşık ve mâşuk kisvesinde belirmesine³, âşıkın mâşukta aynen saklanmasına, âşıkta mâşukun hükmen gizlenmesine ve vahdet nüfuzunda her ikisinin birlikte yok olmasına işaret edilmiştir. [6^b] Her ikisinin toplandığı yerde, *fark cem'* olmuş, yarık kapanmış, nur {nurda} saklanmış⁴ ve zuhûrun içinde zuhûr gizlenmiştir (*bâtın*). Ve izzet perdelerinin ötesinden şöyle nida olunmuştur:

Dikkat ediniz, Allah'ın dışındaki her şey batıldır!

*{Ve tüm nimetler şüphesiz gelip geçicidir}*⁵

Her şey kaybolur, geriye ne bir eser ne de bir iz kalır. “Onlar vâhid ve kakhâr olan Allah için açığa çıkarlar.” (İbrâhîm 14/48)

1 Mevcut neşirlerde kelime “*istidâ*” (emanet olarak bırakma)”, yazmada ise “*istibdâ*” (yeni bir şey üretme)” şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 455; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 43; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 70.

2 “O sizi bir tek nefisten yaratandır. Sizin için bir kalma yeri (*müstekar*), bir de emanet olarak konulacağınız yer (*müstevda*) vardır” (En'âm 6/98) âyetine telmih vardır.

3 Mevcut neşirlerde kelime “*bürûz* (belirme)” şeklinde tespit edilmiş olup yazmada “*pervâz* (uçmak)” şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride, neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir.

4 Mevcut neşirlerde kelime “*istetera* (gizlendi)”, yazmada ise “*eşraka* (parladı)” şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride, neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 455; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 43; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 71.

5 Câhiliye dönemi şairlerinden Lebîd b. Rebîa'ya (ö. 40 veya 41/660 veya 661) ait olan bu dizeyi, Hz. Peygamber, Arabın söylediği en doğru söz olarak niteleyerek ashabına aktarmıştır. Bk. Buhârî, “Rikâk”, 29; Müslim, “Birr”, 2-6.

1. LEM'Â

Âşık ve mâşuk, aşk kelimesinden türemiştir. Aşk, yücelik makamında taayyünden münezzehtir; [7^a] kendi hakikatinin hariminde gizlilik (*butûn*) ve açıklıktan (*zuhûr*) da mukaddestir. Bu yüzden, kendi zat ve sıfatlarının aynı olan kemâlini göstermek için kendisini, âşık ve mâşuk aynasında kendisine arz eyledi. Kendi güzelliğini kendi bakışına gösterdi; böylece bakan ve bakılan olma yönünden âşık ve mâşuk isimleri peyda oldu, isteyen (*tâlib*) ve istenilen (*matlûb*) sıfatları açığa çıktı. Zâhiri bâtınla gösterdi, âşıkın sesi yükseldi; [7^b] bâtını zâhirle süsledi, mâşukun namı âşikâr oldu.

*Tek bir müttefik varlık ki onun dışında bir zerre yoktu
Zâhir olunca bütün bu varlığın dışındaki şeyler (ağyâr) meydana geldi
Ey zâhiri âşık, bâtını mâşuk olan!
İstenilenin isteyen olduğunu kim görmüştür?*

Aşk kendisini onda mütâlaa eyleyebilmek için mâşuk sayesinde âşıkın aynası oldu; [8^a] kendi isim ve sıfatlarını müşahede edebilmek için de âşık sayesinde mâşukun aynası oldu. Her ne kadar *şühûd* gözünde, görülenden ziyade bir başka mevcut yoksa da bir yüz, iki aynada görüldüğünden dolayı, her bir aynada diğer bir yüz belirir.

*Ancak bir yüz mevcuttur; fakat şu kadarı var ki
Aynaların sayısını artırınca onları da artırmış olursun*

*Bir başkası nasıl görünebilir? Zira her ne mevcut ise
Bir diğerinin aynadır, zâhir olmuştur başka suretinde*

2. LEM'A

Aşk sultanı çadırını sahrada kurmak istedi, [8^b] hazinelerini açtı ve mücevherlerini âleme saçtı.

*Çadırını kurup dikti sancağını aşk sultanı
Katmak için birbirine varlık ile yokluğu*

*Aşkın tahrik edici kararsızlığı
Âlemde kargaşaya sebep oldu*

Yoksa âlem, varlığı ve yokluğu ile “Allah vardır; O’nunla beraber başka hiçbir şey yoktur.”¹ makamında, istirahatatta ve *şühûd* halvethânesinde rahatta idi. [9^a]

*Hiçbir eserin olmadığı o vakitler her iki âlemde
Ağyardan bir nakış yoktu varlık levhası üzerinde*

*Hep beraber idik mâşuk, aşk ve biz orada
Hiçbir yabancının olmadığı bir halvet köşesinde*

Ancak kararsız olan aşk ansızın, kemâlini belirtmek için, işin (*kâr*) üstünden perdeyi kaldırdı ve kendisinin mâşukluğu yüzünden âleme cilve buyurdu.

*O’nun güzelliğinin parlaklığı belirince
Âlem bir nefeste meydana geldi [9^b]*

*O’nun cemâlinden bir nazar ödünç aldı
O’nun güzel yüzünü görüp deli-divane oldu*

*Ödünç aldı sevgilinin dudağından şekeri
Alınca şekerin zevkini konuşmaya başladı*

O cemâlin parlaklığı, âşıkın *aynına* bir nur verdi. Böylelikle âşık, o

1 Buhârî, “Bed’ü’l-Halk”, 1; “Tevhid”, 22.

nur ile o cemâli gördü. Ayrıca onu, ondan başka bir kimsenin görmesi de mümkün değildir. Çünkü “(Meliklerin) bağışlarını ancak onların binkleri taşıyabilir.”

Âşık, *şühûdun* lezzetini bulunca *vücûdun* zevkini tattı ve [10^a] *kün* (ol) sözünün ezgisini işitip raks ederek aşk meyhanesinin kapısına doğru koştu ve şöyle dedi:

*Ey sâki! Gönlüm ve dinim olan şarapla
Kadehi doldur zira o benim tatlı canımdır
Bir kimsenin ayini şarap içmek ise eğer
Mâşukayı kadehle içmek de benim ayinimdir*

Sâki bir anda varlık şarabını yokluk kadehine o kadar döktü ki âşık böylece [âb-ı] hayata kandı. [10^b]

*Şarabın duruluğundan ve kadehin inceliğinden
Kadehin rengi ile şarabın rengi birbirine karıştı*

*Her şey kadeh gibi sanki şarap yoktur
Ya da her şey şaraptır, kadeh yoktur*

*Ya da gökyüzü güneşin rengine boyandı
Böylece karanlık pıllını pırtısını topladı*

*Gece ve gündüz biri diğeri ile barıştı
Böylece âlemin işi nizamını buldu*

Zuhûr sabahı nefes aldı ve {inayet güneşi doğdu}, saadet rüzgârı esti. [11^a] Cömertlik denizi coştı, feyz bulutu “Sonra onlar üzerine nurunu yaydı.”¹ hadîsinde geçtiği üzere yağmurunu istidat zemini üstüne yağdırdı; o kadar ki “Yeryüzü Rabbinin nuruyla aydınlandı.” (Zümer 39/69)

1 Hadîs-i şerîfin tamamı şu şekildedir: “Allah mahlukatı zulmet içinde yarattı, sonra da kendi nurunu onların üzerine saçtı. Bu nurdan her kime isabet ettiyse o hidayet buldu, kime de isabet etmediyse o dalalete düştü. Bu yüzden derim ki: Allah’ın ilminde bulunduğu üzere kalem kurudu.” Tirmizî, “İmân”, 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, s. 220.

Böylece âşık, yokluk uykusundan uyandı, varlık kaftanını büründü, *şühûd* külâhını başına geçirdi, *şevk* kemerini beline bağladı ve *talep* yoluna koyuldu.

O, ilimden hakikate (ayn) ve kulaktan akla (hûş) geldi [11^b]

Gözünü açar açmaz bakışı mâşukun cemâline ilişti. O şöyle dedi: “Her ne gördüysem ancak ondan önce (*kablehû*) Allah’ı gördüm.”¹ Kendisine baktı ve kendisinde yalnızca onun olduğunu gördü. Şöyle dedi: “Gözümle kendimin (*aynımın*) dışında bir şey görmedim.” {Şaşılacak bir durum doğrusu!}

Eğer ben hep mâşuk isem âşık da kim olmuş oluyor?

Burada âşık, mâşukun aynıdır; çünkü âşıkın kendinden bir varlığı yoktur ki âşık olabilsin. Âşık henüz yoklukta ve mâşuk ezelde olduğu gibi kıdemde kendi kararı üzerinedir. [12^a] “O, şimdi de olduğu hâl üzeredir.”

Mâşuk, aşk, âşık her üçü de burada birdir

Vuslat olmayınca burada ayrılığın ne işi vardır?

1 Bu sözün farklı edatlarla olan söylenişlerini İbnü'l-Arabî, *Kitâbu'l-A'lâm* adlı küçük hacimli bir risâlesinde rû'yet başlığı altında nakletmiştir: “Hz. Ebûbekir (r.a.) şöyle buyurmuştur: ‘Her ne gördüysem ancak ondan önce (*kablehû*) Allah’ı gördüm.’ Hz. Ömer (r.a.) ise şöyle buyurmuştur: ‘Her ne gördüysem ancak onunla beraber (*ma’ahû*) Allah’ı gördüm.’ Hz. Osman’dan (r.a.) şu şekilde rivâyet olunmuştur: ‘Her ne gördüysem ancak ondan sonra (*ba’dihû*) Allah’ı gördüm.’ Bir kimse şöyle demiştir: ‘Her ne gördüysem ancak onun katında (*indehû*) Allah’ı gördüm.’ Başka bir kimse ise şöyle demiştir: ‘Her ne gördüysem ancak onda (*fihî*) Allah’ı gördüm.’ Bir diğer kimse de şöyle söylemiştir: ‘Gördüğüm zaman (*bîne*) hiç bir şey görmedim.’ Bir başkası ‘Hiç bir şey görmedim.’ demiştir. Diğer bir kimse ise ‘O’nu gören başka hiç bir şeyi görmez.’ demiştir. Bir diğeri de ‘O ancak bir şeyde görülür.’ demiştir. Birisi ise şöyle söylemiştir: ‘Gözlerimi kapadım ve açtım, yalnızca Allah’ı gördüm.’ Başka bir şahıs da ‘Nefsini gören onu görmüştür; zira görmede ardışıklık söz konusudur ve nefsini bilen Rabb’ini bilir.’ demiştir. Bir kimse ise şöyle söylemiştir: ‘Görme (*rû’yet*) ancak görmenin nefyi ile sâbit olur. Dolayısıyla O’nu görmeyen O’nu görür.’ Bir başkası da demiştir ki: ‘O’nu gördüğümden beri O’nun dışında bir şey görmedim.’ Ve bir başka kimse ise demiştir ki: ‘O’nu bilen kimse, O’nu bildiği hâl üzere O’nu görür.’” İbnü'l-Arabî, “Kitâbu'l-A'lâm bi-İşârâti Ehli'l-İlhâm”, *Resâil*, Beyrût: Dâru Sadr, 1997, s. 96-97.

3. LEM'A

Aşk, her ne kadar kendini daima kendi ile gördü ise de, aynada da mâşukluğunun cemâl ve kemâlini mütâlaa eylemek istedi. Âşıkın hakikat (*ayn*) aynasına gözü ilişti ve ona kendi sureti göründü. Aşk dedi ki:

Bu gözde (ayn) olan hakikat (ayn) sen misin yoksa ben miyim? [12^b]

İkilik ispatından -hâşâ- seni ve beni tenzih ederim

Aşk, kendi suretine âşık oldu, “O, onları sever; onlar da onu sever.” (Mâide, 5/54) velvelesini cihana saldı. Sen bakınca görürsün ki:

Nakkaşın cazibesi¹ kendi nakşındadır

Sen hoş ol, arada hiç kimse yoktur

Ay, güneşin aynasıdır. Ancak ayda, güneşin zatından hiçbir şey yoktur. Aynı şekilde, O’nun zatında, O’nun zatından başka bir şey yoktur ve O’nun dışındakilerde de O’nun zatından bir şey yoktur. Güneşin nuru, aya nispet edildiği gibi [13^a] sevgilinin sureti de sevene nispet edilir.

Varlık tuvali üzerinde görünen her resim

O resmi yapanın suretidir

Kadim deniz yeni bir dalga meydana getirince

Ona dalga denir, gerçekte ise o denizdir

Dalgaların görünüşteki çokluğu ve çeşitliliği, aslında denizi çoğaltmaz. Aynı şekilde, {bütün yönlerden} isimler (*esmâ*) de isimlendirileni (*müsemmâ*) çoğaltmaz. Sıcaklığın etkisiyle denizdeki su zerrelere havaya çıkınca buhar, havada birikip yoğunlaşınca bulut, aşağıya damlayınca yağmur ve bir yerde toplanıp [13^b] {akınca ona sel denilir. Bu sel} denize ulaşınca deniz olur ki, zaten daha önce de deniz idi.

1 Mevcut neşirlerde kelime “*fıne* (cazibe)”, yazmada ise “*cümle* (bütün, hep)” şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 462; *Lema'ât* (Hâcevi), s. 51; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 88.

*Deniz kıdemde olduğu gibi denizdir
Hâdisler ise dalgalar ve nehirlerdir
Meydana gelen şekiller seni perdelemesin!
O şekillerin her biri, birer perdedir*

Bu denizin derinliği *ezel* (başlangıcı olmayan) ve sahili de *ebed*dir (sonu olmayan).

Sahili derinliğidir,¹ derinliği ise sonsuzdur

Berzah, senin senliğindir. Aslında deniz, birdir. Senin kuruntun olan senliğin sebebiyle deniz iki görünür. Eğer sen, bu denize dalarsan senin senliğin olan berzah aradan kalkar. [14^a] Ezel denizi, ebed denizine karışır; evvel ahirin rengine ve ahir evvelin rengine boyanır.

*Dün, bugün, yarın ve öbür gün
Her dördü de birdir, sen de bir ol!*

Gözlerini açtığın zaman arada sen olmadığın hâlde her şeyin sen olduğunu görürsün.

*Ey söz dinlemez adam! İster misin ki hep sen olasın
Kendinden geç ve sen asla arada olma [14^b]*

1 Mevcut neşirlerde kelime “*ka’r* (derinlik)”, yazmada ise “*fakr* (fakirlik)” şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 463; *Lema'ât* (Hâcevi), s. 52; *Eşi'atül-Lema'ât*, s. 89.

4. LEM'Â

Mâşukun kıskançlığı (*gayret*), âşıkın kendisinden başkasını (*gayr*) sevmemesini ve kendisinden başkasına da muhtaç olmamasını gerektirir. Hiç şüphesiz, böylece mâşuk, kendisini bütün eşyanın özü (*ayn*) kıldı; öyle ki artık âşık her neyi sevse ve her neye muhtaç olsa; o, hep mâşuktan ibaret olur.

*{Onun kıskançlığı (gayret), cihanda bir "başka" (gayr) bırakmadı,
Hiç şüphe yok ki kendisi cümle eşyanın aynı oldu}*

Bir kimsenin kendisine olan muhabbeti kadar başka hiçbir şeye muhabbeti yoktur. İşte kim olduğunu buradan bil!

*Bu varlık silsilesinin iki kat olduğunu zannetmeyesin
Asıl ve fer'ine iyice dikkat et, o bir kattır [15^a]
Her şey O'dur, fakat O benimle zâhir olmaktadır
Şüphesiz her şey benim, fakat ben O'nunla zâhir olmaktayım*

Güneş aynaya akseylediği zaman ayna kendisini güneş zanneder. Şüphesiz o kendisini sever, zira her nesne yaratılış itibariyle kendisine muhabbet besler. Hakikatte aynanın "o"luğu, güneştir. Zira zuhûr ona mahsustur; ayna yalnızca bir kâbildir¹ (kabul edici, alıcıdır), ötesi değil.

*Onun güneşi ortaya çıktığında ben onda kayboldum
O doğduğu zaman bu benim de doğuş vaktim oldu [15^b]*

Sende kendisine muhabbet eden O'dur. İşte burada sen "Allah'ı Allah'tan başkası sevemez." cümlesinin ne anlama geldiğini bilirsin. "Allah'ı Allah'tan başkası göremez." {sözünün işaret ettiği hususun ne olduğu anlaşılır.} "Allah'ı ancak Allah zikreder." {ifadesinin niçin söylendiği açıklığa kavuşur.} Hz. Peygamber'in "Ey Allah'ım, beni kulağım ve gözümle

¹ Mevcut neşirlerde kelime "*kâbil* (kabul edici, alıcı)", yazmada ise "*kâil* (söyleyen)" şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 464; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 55; *Eşi"atü'l-Lema'ât*, s. 93.

faýdalandır.” hadîsini niçin söylediği de aydınlanmış olur.¹ Ayrıca bir başka rivayette Hz. Peygamber buyurmuşlardır ki: “Beni, seninle faydalandır.”, “Çünkü benim kulağım ve gözüm sensin.”, “Ve sen vârislerin hayırlısısın.” (Enbiyâ, 21/89)

Allah ne yücedir! Perdeler O'nun hakikatini örttü [16^a]

Allah'ın hakikatini ancak Allah bilir

İstedğin tarafa yönel, Allah oradadır

İstedğin şeyi söyle, Allah her şeyi işitir²

Her ne kadar bu gibi sırların açığa çıkmasında bir incelik varsa da sen beni mazur gör!

Kendi hakikatini kendisi söyledi ve kendisi dinledi

Bu yüzdendir ki kendisi göründü ve kendisi gördü

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) -rahmetullâhi aleyh- buyurmuştur ki: “Otuz senedir Hak, Hak ile konuşmakta; halk ise Cüneyd’in onlarla konuştuğunu zannetmektedir.”³ Ağacın dilinden söylediği “Şüphesiz, âlemlerin rabbi olan Allah benim, ben!” (Kasas, 28/30) sözünü de Hz. Mûsâ’nın kulağıyla yine O dinledi.

Sırrı kendisi söyler ve yine kendisi işitir

Sizi ve bizi arada vesile kılmıştır

1 Tirmizî, “Daavât”, 138.

2 Mevcut bazı neşirlerde kelime “es-Sâmi’ (her şeyi işitir)” yerine “el-Vâsi’ (her şeyi kuşatır)” şeklinde tespit edilmiştir. Bk. *Lema’ât* (Muhteşem), s. 466; *Eşi’atü’l-Lema’ât*, s. 94.

3 Mevcut neşirlerde bu rivayet şu şekilde geçmektedir: “Otuz senedir Hak ile söyleşmekteyim; fakat halk kendileriyle konuştuğumu zannetmektedir.” Bk. *Lema’ât* (Muhteşem), s. 466; *Lema’ât* (Hâcevî), s. 57; *Eşi’atü’l-Lema’ât*, s. 95. Ayrıca bu ifade bazı tasavvuf metinlerinde Bâyezîd-i Bistâmî’ye ait olarak da nakledilmiştir.

5. LEM'Â

Sevgili (*mahbûb*) her bir aynada, her zaman başka bir yüz gösterir; her an başka bir suret ile görünür. Zira suret, aynanın hükmüne uyarak, her dem değişir. Ayna ise suretlerin çeşitliliği hükmüne uyarak, her nefes, hâlleri itibariyle değişir, [17^a] bir hâlde kalmaz.

*O'nun cemâli her bir aynada
Her an başka türlü görünür
Bazen Havva kisvesinde
Bazen de Âdem suretinde zâhir olur*

Bundan dolayı, o bir surette iki kere görünmez ve iki aynada bir suret ile belirmez. Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) *-rahmetullâhi aleyh-* şöyle demiştir: [17^b] “Bir surette, bir şahıs için iki kere tecellî etmeyeceği gibi bir surette iki şahsa da tecellî etmez.”

*O'nun cemâlinin yüz binlerce yüzü olduğundan
Her bir zerrede başka bir görünüşü olur
Şüphesiz her bir zerre için
Kendi cemâlinden başka bir yüz gösterir
Sayıların aslı niçin bir olmuştur?
Zira her an başka bir kayda maruz kalır¹*

Her bir âşık ona ait başka bir nişan gösterir, her bir ârif onu başka bir söz ile ifade eder [18^a] ve her bir muhakkik onu başka bir işaret ile belirtir. Hâlbuki söz bütünüyle şundan ibarettir:

*Sözlerimiz türlü türlüdür, güzelliğin ise birdir
Her şey ama her şey senin güzelliğine işaret etmektedir*

1 Yazmaya göre mevcut neşirlerden farklı olarak ikinci ve üçüncü beyitler arasında takdim-tehir söz konusudur. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride neşirlerdeki beyit sıralaması tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 468; *Lema'ât* (Hâcevi), s. 57; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 99.

*Senin güzel yüzünü
Köşe bucağın temaşa edenler
Senin yüzünde kendi yüzlerini görürler
Tavsiflerindeki farklılık bundan dolaydır*

Bu müşahedeyi kime bildirirler bilir misin? [18^b] “Kalp sahibi olan kimseye”¹ bildirirler. O kimse, çeşitli manevi hâller içinde iken kalbinin hâlden hâle girmesi ile suretlerdeki değişiklikleri idrak edebilir. Bu idrak sonucunda Hz. Muhammed’in *-aleyhi efdalu’s-salavât-* niçin “Nefsini bilen Rabbini bilir.”² ve Cüneyd-i Bağdâdî’nin neden dolayı “Suyun rengi kabının rengidir.” dediğini anlayabilir. Cüneyd-i Bağdâdî bu sözü şundan dolayı söylemiştir: Nasıl ki kalp içinde bulunduğu hâller sebebiyle değişir, suret de benzer şekilde -aynanın çeşitliliği hükmünce- her an başka bir suretle değişir. Hadîs-i şerîfte gelmiştir ki: [19^a] “Kalp çölde bir tüy gibidir. Rüzgâr onu çölde kendi tasarrufu altına alıp bir yandan bir yana çevirir.”³ Rüzgârların aslı bu rüzgâr olduğundan dolayı söz konusu rüzgâr hakkında Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Rüzgâra sövmeyiniz, zira o Rahmân’ın nefesindendir.”⁴

Eğer bu nefesin güzel kokusundan burnuna bir kokunun erişmesini istersen “O, her an bir *ş’*ndedir” (Rahmân, 55/29) âyetinde bildirilen hakikatlere gözcü ol. Böylece senin bir hâlden başka bir hâle girmene, O’nun *ş’*nlerindeki ve fiillerindeki çeşitliliğin sebep olduğunu görürsün. [19^b] Daha sonra “Suyun rengi kabının rengidir.” hakikati sana malum olur. Bunun aslında anlamı şudur: “Sevenin rengi sevgilinin rengidir.”

1 Âyetin tamamının mânası şöyledir: “Şüphesiz bunda kalbi olan veya şahit olarak kulak veren kimse için bir öğüt vardır.” (Kâf, 50/37)

2 Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, s. 343.

3 İbn Mâce, “Mukaddime”, 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, s. 408.

4 İbn Mâce, “Edeb”, 29; Tirmizî, “Fiten”, 65.

*Kadeh de şarap da pek fazla saflaştı
Öyle ki birbirine benzeştiler, iş tümünden karıştı*

*Sanki şarap vardır da kadeh yoktur
Ya da kadeh vardır da şarap yoktur*

6. LEM'A

Bu işin nihayeti şudur: Seven, sevgiliyi kendi aynasında ve kendisini de onun aynasında görür. [20^a]

*Her ne vakit yârin berrak cemâline nazar eylerse
Bütün cihan hakikati ile resm olunur¹
Tekrar gönlünün safasına² bakacak olursa
Yüzünün³ güzel cemâlini güneş gibi müşahede eyler*

Bazen âşık, mâşukun göreni (şâhid) ve mâşuk, âşıkın görüleni (meş-hûd); bazen de âşık, mâşukun bakanı (nâzır) ve mâşuk, âşıkın bakılanı (manzûr) olur. Gâh bu, onun rengine girer; gâh o, bunun kokusunu alır.

*Aşk bir meşşâte yani gelinin yüzünü renk renk süsleyendir [20^b]
Renk ile mecazı hakikat yapar
Öyle ki aşk Mahmud'un gönlünü tuzağa düşürmek için
Kölesi Ayaz'ın zülfünü tarayıp süsler⁴*

Bazen âşık, zarafet ve kemâl hırkasını giydirir ve onu hüsn ü cemâl zineti ile süsler. Böylece âşık, kendisine baktığı zaman tamamıyla mâşukluk rengini görür hatta kendisini bütünüyle ondan ibaret görür. İşte o zaman âşık, “Kendimi takdis ederim benim şanımla ne yücedir!”⁵, “Benim gibisi var mıdır?” ya da “İki cihanda benden gayrı var mıdır?” der. O, büyüklük ve müstağnilik makamından aşağıya inerek âşık ile yârenlik

1 Mevcut neşirlerden farklı olarak yazmadaki şekliyle şiir şu şekilde çevrilebilir: “Her ne vakit yârin berrak cemâline nazar eylersen // Bütün cihan hakikati ile bana resm olunur.” Ancak siyak sebebiyle neşirlerdeki şekliyle ifadeyi tercüme ettik. Bk. Lema'ât (Muhteşem), s. 471; Lema'ât (Hâcevi), s. 60; Eşi'atül-Lema'ât, s. 106.

2 Mevcut neşirlerde kelime “safâ” yerine “fezâ” şeklinde tespit edilmiştir. Bk. Lema'ât (Muhteşem), s. 471; Lema'ât (Hâcevi), s. 60; Eşi'atül-Lema'ât, s. 106.

3 Mevcut neşirlerde kelime “peykerêş (yüzünün)” yerine “dilbereş (dilberinin)” şeklinde tespit edilmiştir. Lema'ât (Muhteşem), s. 471; Lema'ât (Hâcevi), s. 60; Eşi'atül-Lema'ât, s. 106.

4 Edebiyatçıları himaye edilişle bilinegelen Gazneli Sultan Mahmud (ö. 421/1030) ile genç bir köle olan Ayaz, Fars şiirinin belirgin figürleri arasında yer alırlar. Bu iki isim arasındaki dostluk pek çok şiire konu olmuş ve hatta bu ilişkiye dair müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Tasavvuf şiirinde genel anlamıyla “Ayaz'dan murat kendi hakikatlerini ârif olan vahdet ehli ve mahbûbluk makamına vasil olan insân-ı kâmilidir.”

5 Tasavvuf literatüründe şatiye olarak bilinen bu ifade Bâyezîd-i Bîstâmî'ye nispetle şöhrat bulmuştur.

eylesin diye [21^a] bazen de âşıkın elbisesini mâşuka giydirir. {İşte o zaman der ki:}

Hakikatime yemin ederim ki ben senin için sevgiliyim.

*Öyleyse bu hakikatim sebebiyle sen de benim için sevgili ol!*¹

Bazen mâşukun talep elini âşıkın eteğine uzatır ve “Ebrârın benimle karşılaşmaları için arzuları arttı.” der. Bazen de âşıkın şevki mâşukun yakasından baş gösterir ve “Benim onlara kavuşmaya olan şevkim daha da arttı.” der.²

Bazen mâşuk, âşıkın görücülüğü olur ve şöyle der: Rabbimi rabbimin gözü ile gördüm. [21b] Ve “Sen kimsin?” dedim; “Sensin, sensin” dedi.

Bazen de âşık, mâşukun söyleyiciliği olur ve der ki: “Allah’ın kelimasını işitmesi için ona emân ver.”

İşte aşk içinde böyle şaşkınlık verici hâller vardır.

1 İbnü'l-Arabî *Fütûbât*'ta bu sözü, Tevrât'ta Hz. Mûsâ'ya vahyedilen bir ifade olarak rivayet eder. İbnü'l-Arabî, *Fütûbât*, V, s. 597.

2 Kudsi hadis olarak nakledildiği yerler için bkz. Gazzâlî, *İhyâ*, V, s. 33; İbnü'l-Arabî, *Fütûbât*, IV, s. 579.

7. LEM'A

Aşk bütün varlıklara nüfuz eder. Zorunlu olarak o, bütün eşyadır. Varlıkta ancak o var olduğu hâlde aşk nasıl inkâr edilir? Eğer o olmasaydı zâhir olan, zâhir olmazdı. Hâlbuki zâhir olan, aşktan zuhûr etmiştir ve zâhir olan her şeye aşk nüfuz eder; bilakis her şey aşktır. Muhabbet, sevenin özü ve hakikatidir, onun özünün yok olması ise imkânsızdır; bununla beraber onun muhabbeti bir sevgiliden başka bir sevgiliye intikal eder. [22^a]

*Gönlünü sevgiden yana istediğin tarafa çevir
Fakat gerçek sevgi ilk sevgiliye duyulandır*

Her kimi dost edinirsen onu dost edinmiş olursun ve her neye de yüzünü çevirirsen ona yüzünü çevirmiş olursun.¹ Sen farkında olmasan da...

*Herkes boyun eğmek zorunda olduğu bir sevgiliye düşkündür
Onların hepsi sana boyun eğerler fakat onlar bunu bilmezler*

{Aslında şiirde tam anlamıyla şu kast edilmektedir:}

*Âlemdaki tüm yaratılmışların meyli sonsuza dek
Seni tanısn ya da tanımasın sana doğrudur [22^b]
Senden başka bir sevgili edinmek mümkün olmayınca
Diğer bütün sevgiler de ancak senin kokundandır*

O'nun dışında bir şeyi sevmek mümkün değildir, bilakis bu muhaldir de. Çünkü nedeni bilinmeyen zatî bir sevgiden sonra sevilen şey de -ki bir şey ya güzellik ya da iyilikten dolayı sevilir; bu her iki şey- O'nun dışında değildir.

Her güzel yüzlü kimse, güzelliğini onun güzelliğinden ödünç alır

¹ Mevcut neşirlerden farklı olarak yazmadaki ibare “Her kimi dost edinir ve her neye yüzünü çevirir isen odur” şeklindedir. Tercümede neşirlerdeki ibareyi dikkate aldık. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 474; *Lema'ât* (Hâcevi), s. 62; *Eşi“atü'l-Lema'ât*, s. 111.

Belki bu güzellik, tüm güzel yüzlülerin güzelliğidir [23^a]

Ancak şu kadarı var ki o, sebepler perdesi ve sevgililer çehresi ardında gizlenmiştir. Mecnûn'un bakışının kıblesi, Leylâ'nın cemâlidir; fakat Leylâ aynadan başka bir şey değildir. Bu yüzden Hz. Peygamber buyurmuştur ki: "Her kim âşık olup iffetini de muhafaza ederek aşkını gizler ve böylece de ölür ise şehit olarak ölmüş olur."¹ Her ne kadar Mecnûn "Allah güzeldir (*cemîl*) ve güzelliği (*cemâl*) sever"² bilmezse de onun bakışı, Leylâ'nın güzelliğinde mutlak cemâledir. Mutlak cemâlin dışındakiler ise çirkinliktir. Aslında onun dışındakiler gerçekte bir cemâle nasıl sahip olabilirler?

*Varlığı kendinden olmayan kimsenin
Cemâli nereden olabilir?*

"O cemâli sever." [23^b] Zira cemâl doğası gereği sevilir. Hak Teâlâ, Mecnûn'un gözüyle kendi güzelliğine Leylâ'da bakar ve Mecnûn vasıtasıyla kendisini sever.

*Aşkın eri de yine bizzat sensin
Çünkü daima kendi cemâlini seyreden sensin*

Nazarı Leylâ'nın güzellik aynasında mutlak cemâle düşen Mecnûn'un adını ret kalemi ile bir hamlede çizmeyelim.

*İşitegeldiğin böyle bir âşıklık
Güneşin hüküm sürdüğü hiçbir yerde bulunmaz*

{Heyhat! Heyhat!} [24^a]

*Mutlak aşk davasını âdem neslinden dinleme!
Aşk şehri olan mahalde insanın ne işi vardır?*

1 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, s. 465.

2 Müslim, "İmân", 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, s. 338.

Var olan her şey O'nun cemâlinin aynasıdır. Bu yüzden var olanların hepsi güzeldir ve şüphesiz O var olan her şeyi sever. Dikkat edersen O kendisini sevmektedir. Gerçekte, görmekte olduğun her bir âşık kendisinden başkasını sevmez; çünkü o, mâşukun aynasında ancak kendi yüzünü görür ve ancak kendisini sever. Nitekim "Mümin müminin aynasıdır. [24^b] Ve Allah mümindir."¹ hadîs-i şerifi bu hakikati açıklamaktadır.

*Git, kendine bir göz edin! Toprağın her bir zerresi
Eğer bakabilirsen cihanı gösteren kadehtir (câm)²*

İşte o ân, âşıkın kendi aynasında sevgilinin (*mahbûb*) suretini görmesi, aslında sevgilinin aynada kendi suretini görmesidir. Zira sevenin görmesi gözüyle olur ve onun gözü "Onun kulağı, gözü, eli ve dili olurum."³ kudsî hadîsinde bildirildiği üzere sevgilinin gözüdür. Bundan dolayı âşıkın gördüğü, bildiği, söylediği ve işittiği her şey o sevgilinin bizzat kendisidir; [25^a] çünkü "Biz ancak onunlayız, onun içiniz ve yönelişimiz de onadır." Böyle olunca seven ve sevilen, arayan ve aranan, {işiten ve işitilen, itâat eden ve edilen} zuhûra geliş yönünden birdir. Fakat herkesin anlayışı ve idraki bu makama erişemez.

1 Ebû Dâvud, "Edeb", 57; Tirmizî, "Birr", 18.

2 Kadeh anlamındaki *câm*, edebiyatımız farklı birtakım terkiplerde kullanılmıştır. En yaygınlarından birisi *câm-ı cihannümâ* yani cihan gösterici kadehtir. İçine bakıldığı zaman âlemde olup biten her şeyin görüldüğüne inanılan bu kadehin tasavvufî metinlerdeki karşılığı insân-ı kâmilidir.

3 Buhârî, "Rikâk", 38.

*Bir dilenci sultan olabilir mi hiç?
Bir sivrisinek nasıl Süleyman olur?*

*Hayır, garip olan aslında şudur:
Sultan var iken bir dilenci nasıl sultan olur?*¹

*Şaşkınlık verici bir hâl ve pek garip bir durumdur [25^b]
Bu, onun aynı olunca peki o ne olur?*

¹ Mevcut neşirlerden farklı olarak yazmadaki şekliyle beyit şu şekilde çevrilebilir: “Hayır garip olan aslında o Allah eri // Sultan iken bir dilenci nasıl sultan olur.” Anlam bütünlüğü bakımından tercümede neşirlerdeki ibareyi dikkate aldık. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 477; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 65; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 117.

8. LEM'Â

Sevgili ya suret aynasında ya da mâna aynasında veya suret ve mâna-
nın ötesinde görünür. Eğer sevgili cemâlini sevenin bakışına suret kis-
vesinde açarsa seven o suretteki görüşten (*şühûd*) lezzetler bulabilir ve
tefekkürden gıdalanabilir. Burada “Rabbimi en güzel surette gördüm.”¹
hadîsinin sırrı ona “Her nereye yönelirseniz Allah’ın *vechi* oradadır.” (Ba-
kara, 2/115) âyetinin ne *vechi* olduğunu söyler, “Allah göklerin ve yerin
nurudur.” (Nûr, 24/35) âyetinin mânasını onunla ortaya koyar. [26^a]
Şiirde ifade edilenin ne olduğunu kavrar:

*Cihanın yüksekliği de alçaklığı da sensin
Bilemiyorum ki sen nesen? Her ne var ise sensin*

Gel gözlerimi mesken tut ve ona nazar et! {Ki şairin niçin böyle dediği
de malum olsun.}

*Benim bir yârim vardır ki beden ve ruh onun suretidir
Beden ve ruh nedir? Bütün âlem onun suretidir
Nazarına gelen her güzel suret ve saf mâna
Yalnızca onun suretidir*

Eğer O’nun celâli, mâna perdesinin berisinden [26^b] {ruhlar} âlemin-
de saldırırsa seveni kendinden öyle bir kapar ki ondan geriye ne isim ne
de resim kalır. Seven, ne *şühûd* lezzeti bulur ne de varlık zevki hisseder.
Burada onun için “varlığı olmayanın” (mümkün varlık) fenâsı ve “varlığı
son bulmayacak olanın” (zorunlu varlık) bekâsı açığa çıkar.

*Fânî olduktan sonra bâki kıldığına zâhir oldun
Böylece o, kevnîsiz oldu; zira sen o oldun*

1 Tirmizî, “Tefsîr”, 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, s. 458.

Eğer sevgili, suret ve mâna perdesini cemâl ve celâl önünden kaldırırsa zatın nüfuzu [27^a] burada sevene hep şunu söyler:

Söyle: Şehirde sen mi olacaksın ben mi?

Zira iki hükümdar ile vilayetin işi karışık olur

Haydi, topla yükünü sefere hazırlan! Çünkü “Allah’ın nehri gelince İsa’nın nehri yok olur.”¹

Bir sivrisinek Hz. Süleyman’a rüzgârdan şikâyet geldi. Hz. Süleyman “Hasmını buraya getir!” diyerek ona emir verdi. Sivrisinek ise şöyle cevap verdi: “Eğer benim ona karşı koymaya gücüm olsa idi, onu şikâyet etmek için sana gelmez idim.”

{O halka ne zaman yüzünü gösterir?} O hangi aynada akseder?

1 İsa’nın nehri, Bağdat’ta bir nehrin adıdır. Bu nehrin çevresinde Bağdatlılar tarım faaliyetinde bulunurlarmış. Yağmur çok yağdığında Dicle ve Fırat’ın suyu yükselir, bu sayede de tarlalar sulanırmış. İşte bu zamanlara mahsus olarak Araplar “Yağmur geldi, artık İsa’nın nehrine ihtiyaç kalmadı” anlamında söz konusu darb-ı meseli söylerlermiş. Bk. *Eşî’atü’l-Lema’ât*, s. 121-122.

9. LEM'A

[27^b] Sevgili (*mahbûb*), sevenin (*muhib*) aynasıdır. Onda kendi gözü ile kendisinden başkasını görmez. Seven de sevilenin aynasıdır. Onda isim ve sıfatlarını ve onların hükümlerinin zuhûrunu görür. Seven, sevgilinin isim ve sıfatlarını, onun aynısı bulunca, hiç şüphesiz şöyle söyler:

*-Zatın bir olduğu hâlde- Sen kendini bizde
Sıfatlara ve isimlere sahip olarak çok gördün*

*Çokluğumuzdan sonra biz de sende
Gören ve görülenin birleştiği bir varlık (ayn) gördük [28^a]*

*Benim cihan gösterici kadehim senin gönle ferahlık veren yüzündür
Senin cihan gösterici olan kadehin de benim hakikatimdir*

{Bazen bu, onun aynası ve bazen de o, bunun aynası olur.} Sevgili ayna olduğu vakitte seven ona bakar. Eğer onda kendi bâtını ve mânalarının suretini kendi zâhirinin şekliyle şekillenmiş olarak görürse kendi gözü ile nefsinin görür. Şayet kendi şeklinin dışındaki bedenî bir sureti görür ve onun ötesinde başka bir şey daha olduğunu bilirse sevgilinin gözüyle sevgiliyi görmüş olur.

Ayrıca eğer seven ayna olursa sevgili bakar; [28^b] eğer suret, aynanın şekli ile sınırlanmış ise hüküm aynanın olur. Zira “Suyun rengi kabının rengidir.” denilmiştir. Ve eğer kendi şeklinden hariç görürse “Allah onları arkalarından kuşatmıştır.” (Burûc, 85/20) hükmünce, O’nun bütün suretleri kuşatan (*el-Muhît*), varlıkları biçimlendirici (*el-Musavvir*) olduğunu bilir. Samimi âşık, ayağını {suret} âleminden öteye atınca, onun himmeti, aşkın niteliklere sahip bir sevgili ister. Zira şekil ve misalle veya ilim bağı ve sevgiliye kavuşma arzusuyla sınırlanmış olarak o bir sevgiliye baş eğmez. Suretlerin tamamı, onun müşahedesinden yok olur ve sevgi-

liyi suret vasıtası olmaksızın görür. [29^a] Çünkü “Ancak şekiller (*resm*) yok olduğu zaman Hak ortaya çıkar.” Bu yüzden şöyle buyurmuştur:

Dar olan surete mâna nasıl sığar?

Dilencilerin tekkesinde sultanın ne işi vardır?

Surete tapan gafil, {mânayı} ne bilir?

Söyle! Gizlenmiş sevgilinin güzelliği ile onun ne işi olabilir?

10. LEM'A

Açığa çıkma (*zuhûr*) sürekli olarak sevgilinin, saklanma ve gizlenme ise sevenin sıfatıdır. Sevgilinin sureti, sevenin hakikat aynasında zâhir olunca -tıpkı zuhûrun, zâhire bir isim vermesi gibi- [29^b] ayna da kendi hakikatleri yönüyle zâhire bir hüküm ihsan eder.

Şaşılabacak şey doğrusu! Annem kendi babasını doğurdu!

Burada “ben”lik ve “biz”lik açığa çıkar, “sen”lik ve “o”luk aşikâr olur. Sevene suret aynasında sevgilinin cemâli yüz gösterdikçe lezzet ve elem suret bağlar; gam ve neşe zâhir olur; {havf ve recâ bir araya gelir;} kabz ve bast onun eteğine yapışır. Lakin seven, kendinden suret elbisesini çıkarıp [30^a] mutlak birlik (*ahadiyyet*) denizine daldığı zaman onun ne azap ne de *naîm*den haberi olur. Ne ümit ne de korku bilir; ne havf ne de recâ tanır. Çünkü havf ve recânın geçmiş ve gelecek bağlantısı vardır. O öyle bir denize dalmıştır ki orada ne geçmiş ne de gelecek vardır; bilakis an içinde an mevcuttur.

{Tuzlaya düşen köpek tuz kesilip orada kendini kaybeder}

Ben bu tuzlu denizi tuzdan aşağı bilmiyorum

Korkunun çokluğu ya perdeden (*hicâb*) veya [30^b] perdenin kalkmasındandır. Ancak burada her ikisinden de emin olunur. Zira perde iki şey arasında var sayılabilir. Burada birliğin dışında bir şey yoktur. Perdenin kalkması korkusu da yoktur. Çünkü perdenin kalkması korkusu, ilâhî nurun parlaklığında yanma korkusu olan kimse içindir. “Ateş olan kimse nasıl yanar?”

Yok olan için Kâbe de havra da birdir

Gölgeye cehennem de cennet de birdir

Sabah şarap yıldızıyla olunca [31^a]

Ayık ile sarhoş bir olur

Nur, nuru yakmaz; bilakis onda içkin olur. Bu yüzden mutlak birlik (*ahadiyyet*) ehli için ne korku ve ümit, ne de *naîm* ve azap vardır. Bâ-yezîd-i Bistâmî'ye "Nasıl sabahladın?" diye sordular. Şöyle cevap verdi: "Benim için sabah ve akşam yoktur."

Bulunduğum makamda ne sabah vardır ne akşam

Ne korku ve ümit ne de hâl ve makam

"Sabah ve akşam sıfat ile sınırlanmış olana mahsustur. [31^b] Hâlbuki benim bir sıfatım yoktur."

Benim bir zatım yokken ben nasıl bir sığata sahip olabilirim?

11. LEM'A

Bilesin ki, ayna ile suret arasında hiçbir şekilde *ittihâd* ve *hulûl* mümkün değildir.

*Tecellîyi hulûlden ayırt edemeyen kimse
Bu makamda boşa söz sarf eder*

Hulûl ve *ittihâd*, ancak iki zat arasında meydana gelir. Ve müşahede gözünde, var olanların bütününde birden başka görülen olamaz. [32^a]

*Hakikat birdir, hâlbuki hüküm muhtelifir
Ve bu sır yalnızca ilim ehline keşf olunur*

Keşf sahibi kimse, çokluğu (*kesret*), zatta değil hükümlerde görür. Zira o, hükümlerin değişmesinin, zata tesir etmeyeceğini bilir. Çünkü zata has bir kemâl vardır ve bu kemâl ise değişme ve tesir kabul etmez. Nur camın rengine boyanmaz ama böyle görünür.

*Nurun rengi yoktur, fakat camlarda belirince
Işığ; onda türlü renkler görülür [32^b]*

Eğer dediklerimi anlamıyorsan, {gel benim gözlerimle bak ve hakikati gör!}

*Binlerce renkli cama ışık salan bir güneş
O camlardan her birinin rengi ile bir ışığı apaçık göstermiştir*

*Hepsi bir nurdur; fakat muhtelif olan renkleri
Bunun ve onun ortasına bir ihtilaf atmıştır*

12. LEM'A

Her kime, gerçekte bu kapıyı açarlarsa, o kendi yokluk halvethânesinde oturur; kendini ve dostunu birbirinin aynasında görür; daha ileriye sefer etmez, zira “Fetihten sonra hicret yoktur.”¹ [33^a]

Suret aynası seferden uzaktır

Zira onun suret kabul etmesi nurdandır

Bu halvethânedeki sefer etmek mümkün değildir. “Nereye gidiyorsunuz?” (Tekvîr, 81/26) Buradan gurbete çıkmanın imkânı yoktur. Hz. Peygamber’in buyurduğu gibi “Ümmetimde seyahat yoktur.”² Burada artık menzile erişilir. İstek kalmaz, endişe kalkar ve terakki tamam olur. Nispetler düşer, işaretler yok olur. Başlangıca konu olan “*min*” edatının hükmü ve sona işaret eden “*ilâ*” edatının hükmü gider. Varlık için başlangıç ve son yoktur, ta ki taraf olabilsin.³ [33^b] Burada halvete giren kişi gönül ehli diliyle hep şunu söyler:

Sevdiğim ile halvet eyledim, bizden başka kimse yoktu

Eğer benden başka kimse olaydı, sevdiğimin varlığı sahih olmazdı

Şayet bundan sonra bir sefer var ise O’nda ve O’nun sıfatlarında olur. Bâyezîd-i Bistâmî -*kaddesallâhu rûhahu*- “O gün biz takva sahiplerini heyet hâlinde Rahmân’ın huzuruna haşrederiz.” (Meryem, 19/85) âyet-i kerîmesini iştince {na’ra attı ve} şöyle dedi: “O’nun huzurunda bulunan kimse nereye⁴ haşr olunur?” Diğer bir kimse de bu sözü iştince “Hakk’ın Cebbâr isminden Rahmân ismine {ve Kahhâr isminden Rahîm ismine}...” demiştir.

1 Hadîsin tam metni şöyledir: “Fetihten sonra hicret yoktur. Ancak cihat ve niyet vardır. Cihada çağrıldığınızda icabet ediniz.” Buhârî, “Cihâd”, 1, 27; Müslim, “İmâret”, 20. Mekke’nin fethinden sonra Medine’ye hicrete gerek kalmamıştır. Bu hicret vesilesiyle elde edilecek olan ecir de böylelikle son bulmuştur. Benzer şekilde Mekke’nin fethi mesabesindeki fenâfillaha eriştikten sonra, bundan daha öteye bir sefer söz konusu olamaz. *Eşi’atü’l-Lema’ât*, s. 139.

2 Abdürrezzak bin Hemâm, *Musannef*, VIII, s. 448; Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, VI, s. 425.

3 “*Min*” ve “*ilâ*” Arapçada başlangıç ve sona işaret eden edatlardır. “*Min*”, “-den, -dan” anlamına gelir. “*İlâ*” ise “-ye, -ye kadar, dek, değin” anlamlarında kullanılır.

4 Mevcut neşirlerde kelime “*ilâ eyne* (nereye)”, yazmada ise “*keyfe* (nasıl)” şeklinde kayıtlıdır. Çeviride neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema’ât* (Muhteşem), s. 487; *Lema’ât* (Hâcevî), s. 75; *Eşi’atü’l-Lema’ât*, s. 141.

13. LEM'A

[34^a] Seven, eşya perdesinin arkasında sevgiliyi görmeye alışsın diye sevgili, yetmiş bin nur ve zulmet perdesiyle yüzünü gizlemiştir.¹ Göz aşına olup aşk, şevk zincirini tahrik eyleyince, seven aşkın yardımı ve şevkin kuvveti ile bu perdeleri birer birer açar. Cemâlin nurunun ışığı, var sanılan “başkalığı” (*gayriyyet*) yakar; böylece sevgili, sevenin tahtına kurulur ve bütünüyle o olur. Şöyle ki:

Her ne alırsa ondan ona alır

Her ne bahşederse ondan ona bahşeder [34^b]

{Hz. Peygamber “Senin senden başkası (*sivâke*) ile edâ eylediğin bir namazın, senin senle edâ eylediğin yetmiş namazından hayırlıdır.”² hadîs-i şerîfinde böyle bir hakikate işaret buyurur. Zira sen, seninle oldukça bu yetmiş bin perde örtülmüş olur. Peki, sen sensiz olunca bu perdeler kimi perdeler?}

Denilmiştir ki bu perdeler beşerî sıfatlardır. İlim, yakîn, hâller, makamlar ve güzel ahlâk nûrânî; cehalet, zan, şekiller, âdetler ve kötü ahlâk ise zulmânî perdelerdir.

Nur ve zulmet perdelerini, acziyet sebebiyle

Yakînde ve zanda bilmişlerdir

Fakat burada bir incelik vardır: Şöyle ki eğer zikredilen perdeler bu beşerî sıfatlar olsaydı, yanardı. [35^a] “Eğer o perdeleri açmış olsaydı, vechinin/yüzünün nurunun parlaklığı ona bakan bütün yaratılmışları yakardı.”³ Hadîste geçen “*basaruhû*” kelimesindeki “*hû*” zamiri halka

1 Burada tasavvufî metinlerde sıkça rastlanılan “Allah’ın zulmet ve nurdan yetmiş bin perdesi vardır.” (Müslim, “İmân”, 79; İbn Mâce, “Mukaddime”, 13) hadîs-i şerîfine telmih vardır.

2 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, s. 48. Hadîsin lafzi anlamı şudur: “Misvak (*sivâke*) ile namaz kılmak misvak kullanmaksızın kılınan yetmiş namazdan üstündür.” Ancak İbnü’l-Arabî’nin yapmış olduğu işâri yoruma göre hadîste geçen “*sivâke*” kelimesine senden başkası şeklinde bir anlam vermek mümkündür ve senden başkası ise “senin Rabbin”dir. Dolayısıyla senin Rabbin vasıtasıyla namaz kılman nefsin vasıtasıyla kıldığın yetmiş namazdan daha hayırlıdır. İbnü’l-Arabî, *Fütühât*, III, s. 35.

3 İbn Mâce, “Mukaddime”, 35.

aittir. Eğer halk ve halkın sıfatları, nurları idrak eyler ise yanarlar. Fakat ben, onların yanmadığını görüyorum ve perdeleri de daima inmiş buluyorum. Bu yüzden o perdeler, O'nun isimleri ve sıfatları olmuştur. Nûrânî perdeler, zuhûr, lütuf ve cemâl; zulmânî perdeler, gizlilik (*butûn*), kahır ve celâl gibidir. Bu perdelerin kalkması lâyük olmaz. Eğer perdeler kalkar ise [35^b] zatın mutlak birliği (*ahadiyyet*), izzet perdesinden parlayıp eşya tamamen yok olur. Çünkü eşyanın varlık ile nitelenmesi, ilâhî isimler ve sıfatlar vasıtasıyla mümkündür. Aslında eşyanın varlığı zat tecellîsi ile. Fakat zat tecellîsi ilâhî isimler ve sıfatlar perdesinin ardından tesir etmektedir. Bu yüzden O'nun perdeleri, kendi isim ve sıfatlarıdır. Nitekim bu hususta *Kûtul-Kulûb* kitabının yazarı Ebû Tâlib el-Mekkî şöyle buyurmuştur: "Zatı sıfatlarla, sıfatları da fiillerle perdeledi." Eğer hakikatle nazar edersen [36^a] O'nun perdeleri de O'dur. Zuhûrun şiddeti ile perdelenmiş ve nurların kuvveti ile gizlenmiştir.

*Sen gizlendin ve {gözü olan} bir kimseye de görünmedin
Şu hâlde, kendi hakikatiyle gizlenen kimse nasıl idrak olunabilir?*

Biz görürüz ve fakat ne gördüğümüzü de bilmeyiz. Şüphesiz şöyle söyleriz:

*Senin yüzünün perdesi de bütün hâllerde yine senin yüzündür
Aşikâr olsan da zuhûrunun şiddetinden dolayı bütün âlemden gizlisin
Her neye nazar etsem yalnız senin suretini görürüm [36^b]
Bütün güzeller içinde benim gözüme yalnızca sen zâhir olursun
{Kıskançlıktan kimse seni tanımasın diye her dem
Cemâlini türlü türlü elbiseler ile süslersin}*

O'nun dışındaki bir şey onu nasıl perdeleyebilir? Zira sınırlanmış bir kimse için perde vardır. Hâlbuki O'nun için bir sınır (*had*) yoktur. Suret ve mâna âleminde her ne görür isen O'nun suretidir. O ise hiçbir suretle kayıtlanmış değildir. Herhangi bir şeyde O olmasa, o şey de olmaz ve herhangi bir şeyde O olsa, o şey de olmaz.

Sen bir cihansın, nasıl görülürsün?

Ayrıca cansın, nasıl gizlenirsin?

Daima gizli isen nasıl aşikâr olursun? [37^a]

Sonsuza dek âşikâr isen nasıl gizlenirsin?

Hem gizlisin hem açık, hem de her ikisi,

Hem ne “ö”sun hem ne “bu” ve hem “ö” hem “bu”sun

14. LEM'A

Seven ile sevgiliyi bir daire olarak farz et. Bu daireyi bir çizgi ile ikiye böl. Ortaya çıkan şekilde iki yay belirir. Aslında bu çizgi, [vehimde] var ise de [hakikatte] yoktur. *Münâzele* (karşılıklı iniş ve çıkış) vaktinde çizgi ortadan kaybolur. [37^b] Yine daire bir olarak -ki gerçekte o öyledir- görünür. Böylece “kâbe kavseyn” sırrı¹ aşikâr olur.

*Görünüşte cihan var görünüyorsa da
Nur ve karanlık arasında bir çizgiden başka bir şey değildir
Sen bu hayalî çizginin anlamını okur isen
Hudûsu (sonradan olma) kıdemden (evveli olmama) ayırmayı bilirsin*

Her kim bu çizgiyi olduğu gibi mütâlaa ederse yakînen bilir ki:

Var olanların bütünü hiçtir. Hiç ise hep O'dur, O!

Fakat burada bir incelik vardır: Bilesin ki, [38^a] her ne kadar bu çizgi ortadan kalksa bile önceden olduğu gibi daire ortaya çıkmaz.² Çizginin hükmü asla yok olmaz. Çizgi yok olsa bile eseri kalıcıdır.

*Burada sakın yanlış bir hayale düşme ve bil ki
Hudâ'da fâni olup yok olan kimse Hudâ değildir*

Zira onun *ferdâniyeti*, ikiliğin birleşmesinden meydana gelen *vâhi-diyete*, zata ait *ahadiyyet* otağının etrafını dolaşmaya izin vermez. [38^b]

*Bundan sonra onun sıfatları gayet incedir
Onun gizli kalması daha kıymetli ve güzeldir*

1 Necm sûresi dokuzuncu âyette geçen “kâbe kavseyn” ifadesi “iki yay ucu aralığı” anlamına gelir, genel olarak tasavvuf dilinde kulun Allah’a olan yakınlığı karşılığında kullanılır.

2 Mevcut neşirlerden farklı olarak yazmada kelime “çıkır” şeklinde olumlu hâliyle kaydedilmiştir. Ancak anlam bütünlüğü bakımından çeviride, neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 491; *Lema'ât* (Hâcevi), s. 80; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 153.

Birlik, isimler açısından çokluğun birliği ve zat açısından ise *ayn*ın birliğidir. Her {iki} suret de “*ahad*” isminden çıkar. Bir (*vâhid*), sayılarda nasıl etkin ise “*ahad*” da eşyada öylece etkindir. Eğer “bir” olmazsa sayılar ve sayıların ismi zâhir olmaz. Eğer bir kendi ismiyle zâhir olursa [39^a] sayının hakikati (*ayn*) zâhir olmaz.

*Her şey sen isen bütün cihan nedir?
Ben hiç isem o hâlde bu figan nedir?
Hem bütün ve hem de her şey sensin,
Şu hâlde senin dışındaki (gayr) nedir?
Senden başka bir şey olmadığı yakînen biliniyorsa
Bütün bu zanların avazı nedir?*

O’nun birliğini, senin birliğinden tanımak mümkündür. Zira ki sen birsin ve O’nu o birlikten başkası ile bilmedin. [39^b] Bir kimse kendi birliği ile kendisini bilebilir. Sen ve O ortada yoktur. “Sayıların diğer unsurları birdedir.” {“Birin bir ile çarpımı yine birdir.”} Bu söz ile tevhid sabit olur ve bu inceliği de pek az kimse bilebilir.

15. LEM'A

Seven, sevgilinin gölgesidir. Her nereye giderse onun arkasından gider.

Gölge, ışıktan ne vakit ayrı kalabilir?

Sevgilinin arkasından gittiği vakitte “Şüphesiz Rabbim dosdoğru bir yol üzeredir” (Hûd, 11/56) âyetinin hükmünce eğri bir yola sapmaz. {Sevenin perçemi (nâsiye), sevgilinin elindedir, doğru yoldan başka bir yola gidemez.¹} [40^a]

*Abes yoktur! Yaratılmışlar da boş yere yaratılmamıştır
Her ne kadar onların işleri hedefi tutturmasa da*

*Onların işleri isimlerin alametî üzere yürür
Zatın sıfatlarının hikmeti hükmünü icra ettirir*

Cüneyd-i Bağdâdî'ye -*radıyallâhu anh*- “Tevhid nedir?” diye sordular. Şöyle cevap verdi: Şarkıcının birisinden işittim diyordu ki:

*Gönlümün arzularını bana teganni ettiler
Ben de onların söylediği gibi teganni ettim
Biz onların olduğu yerde idik
Onlar da bizim olduğumuz yerde idiler*

Hallâc-ı Mansûr'a (ö. 309/922) “Sen hangi mezhep üzerinesin?” diye sordular. [40^b] “Hudâ mezhebi üzerineyim.” diye cevap verdi. Yani “Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanınız.”

1 Burada varlıklar üzerindeki tasarruf, güç ve yetkinin Allah'ın kudretinde olduğunu bildiren Kur'an âyetine telmih vardır: “Ben, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Yürüyen hiçbir varlık (dâbbe) yok ki O, onun perçeminden (nâsiye) tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru bir yol üzeredir.” (Hûd, 11/56).

*Binlerce âlemi renkler ile süsleyen bir kimseye
 Senin-benim rengim ne lazımdır?
 Ey utanmaz! Bütün bu renkler bir heves veya zandır
 O renksizdir, O'nun rengini tutmak lazımdır*

Eğer zeminin eğriliğinden gölgede eğrilik görünüyorsa, o eğrilik onun özünün doğruluğundan kaynaklanmaktadır. Kaşın doğruluğu, eğriliğidir. [41^a] Yayın eğriliği ise doğruluğudur. Hakikat küre gibidir; her nesine parmağını koysan onun tam merkezi olur.

-Ne tarafa düştüm böyle. Yine mevzunun dışına çıktım.-

Bilesin ki, sevgi güneşi, gayb ufkundan parlayınca sevgili, otağının gölgesini zuhûr sahrasına çekip sevene hitaben şöyle dedi:

Benim gölgeme bir nazar etmez misin?

“Görmez misin ki Rabbin gölgeyi nasıl uzattı?” (Furkân, 25/45) Onun uzamasında beni görmüyor musun?

Evden her şey ev sahibine kaldı. [41^b]

“De ki: Herkes kendi meşrebine göre amel eder.” (İsrâ, 17/84) Anlamıyor musun şahsın hareketi olmazsa gölge hareket edemez. “Cenâb-ı Hak murat ederse gölgeyi sakın kılar.” (Furkân, 25/45) Mutlak birlik (*ahadiyyet*) güneşi, izzet ufkundan parlarsa kendi gölgesinden bir eser kalmaz. Zira güneşin komşusu olan her bir gölgeyi güneş, “Sonra da yavaş yavaş onu kendimize çekmişizdir” (Furkân, 25/46) hükmünce tutar alıkoyar.

*Çölün yüzeyini baştanbaşa güneşin ışığı kapladı
 O çölde bir nefes gölge olmak mümkün değildir*

Gerçekten şaşılacak bir durumdur! Güneş, ışığını ne yana salarsa orada gölge kalmaz. [42^a] Güneş olmayınca gölgenin de bizzat varlığı olmaz. Her şeyin bir özü (*zât*) vardır. Gölgenin özü ise bir kişiye bağımlıdır; bu yüzden, gölgenin hareketi şahsın hareketi ile olur.

Elin kımıldanması devam ettikçe
Gölgenin hareketi de devam eder
Gölge özü elden bulduğu için
Gölgenin kendi varlığı yoktur
Varlığı kendisiyle olmayan bir şeye [42^b]
Varlık vermek akıl işi değildir
Hak ile varlık bulan bir varlık
Gerçekte yoktur fakat adı vardır

Şeyhülislâm Abdullah el-Herevî (ö. 481/1089) -*kaddesallâhu rûhahu*- buyurmuştur ki: “Yaratılmış her ne vakit yaratılmamış ile var olursa; o yaratılmış, o yaratılmamışta yok olur. Hakikat, salt hakikat olduğu zaman benlik iğreti olur. Benlik nedir? Ben ve sen demektir. Eğer hakikatte sen isen Hak nerede? [43^a] Ve eğer Hak ise Hak birdir, iki değildir.”

Ben ve sen, âdemoğlunu ikileştirmiştir
Ben ve sen olmadan, sen bendin, ben de sen

16. LEM'A

Bu denli çeşitli suretleri ve birbirine zıt şekilleri, gölge ve hayal perdesi arkasından ancak bir üstat gösterebilir. Hareket ve duraklamaların, hüküm ve tasarrufların tamamı yalnız O'nun hükmü iledir. Hâlbuki O, perde arkasında gizlidir. Perdeyi kaldırdığı zaman o suret ve fiillerin hakikatinin ne olduğunu bilirsin. [43^b]

*Gördüğün şeylerin hepsi tek bir kimsenin işidir
Fakat kendi yalnızlığında perdeler ile gizlenmiştir*

*Perdeleri kaldırdığı zaman ondan başkasını görmezsin
Şekiller sebebiyle sende oluşan şüpheler yok olur*

“Şüphesiz Rabbin, *mağfiret*¹ çok geniş olandır.” (Necm, 53/32) âyet-i kerîmesinde işaret olunduğu üzere, kâinatın tamamı, O'nun perdesidir.²

*O'nun zatı öyle bir güneştir ki
İki cihanı O'nun huzurunda gölgelik olarak görüyorum*

{Bu gölgeliğin ardında fail olan O'dur. “Hâlbuki onlar böyle olduğunu bilmezler.” (A' râf, 7/95)}. Eğer “Allah, sizi de yapmış olduğunuz şeyleri de yaratandır.” (Sâffât, 37/96) âyetinin sırrı [44^a] onlara göz kırpsa idi, bu zorla (cebren ve kahren) herkese malum olur idi. Çünkü:

*Fiil ve gücün bize nispeti
O, biz olduğundan dolaydır*

Burada şöyle sorulabilir:

1 *Mağfiret* kelimesinin örtme, gizleme şeklindeki lügat anlamlarına gönderimde bulunulmaktadır.

2 Mevcut neşirlerde kelime “*setr* (perde)”, yazmada ise “*sır*” şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride, neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 497; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 86; *Eşi“atü'l-Lema'ât*, s. 164.

Kendinde varlığı olmayan şeylere fiil nasıl nispet edilir?

Onlarda güç nasıl bulunabilir?

Ruhun secdesini de ondan bil

Güneşten dolayı bulut cömert olur

Fiilin aslı birdir. Ancak her yerde [44^b] o diğer bir renk gösterir ve başka bir ad alır. “Her birisi bir su ile sulanır, bununla beraber yemede biz onların bir kısmını bir kısmından daha üstün kılarız.” (Ra‘d, 13/4)

17. LEM'A

Mâşuk, her an, her bir sıfatın penceresinden âşık bir yüz gösterir. Âşıkın basiret gözü, onun yüzünün ışığından her dem türlü türlü aydınlık bulur. Her nefes bir başka görücülük elde eder. Mâşuk cemâlini, âşık ne kadar çok arz eylerse, aşk da o kadar artar. Aşkın nüfuzu ne kadar çok olursa cemâl de o kadar fazla güzel görünür. [45^a] Bu noktada mâşukun âşık karşı ilgisizliği artar da artar. Sonunda âşık, mâşukun ilgisizlik eziyetinden aşk sığınağına kaçır. İkilikten uzaklaşarak aşkın birliğine sığınır. Çünkü “Nurların zuhûru istidat miktarıncadır ve feyz de kabiliyet nispetindedir.” demişlerdir.

*Baykuş eğer güneşe karşı güçsüz ise
Bu güneşten değil, onun kendi za'fındandır
Senin gönül aynanın yüzü ne kadar çok temiz ise
O, tecellîye de o kadar hazır hâle gelmiş olur [45^b]*

Bu, gerçeğe uygundur. Fakat burada “Ey, kulları henüz o nimetleri hak etmemiş iken nimetlerini onlara ihsana başlayan Allah!” hitabı ise şunu açıklamaktadır: Sevgili, âşıkın gözüne cilve vermek istediğinde öncelikle kendi güzellik nurundan onun gözüne başka bir ışık verir. Böylece âşık, o nur ile o güzelliği görüp ondan zevk alır. Âşık, o ışık ile o bakıştan tam bir haz aldığı zaman tekrar mâşukun güzellik nuru âşıkın gözüne başka bir ışık daha verir. [46^a] Sonunda âşık, bu mülâhaza ile o ışık ile evvelkinden daha parlak bir ışığı görür. Bu durum böylece devam eder gider. Âşık bu hâli ile, susadığı için deniz suyunu içen kimseye benzer. Susayan kimse denizin suyunu içtikçe susuzluğu artar, içtikçe içer... Ne kadar bulursa talebi de o kadar fazla olur. Nitekim Hz. Peygamber “Ey Rabbim! Senin hakkında hayretimi artır.” buyurmuştur.

*Herhangi bir şeyi aramadıkça bulamazsın
Ancak bu dostu bulmadıkça arayamazsın*

Bu suya susayanlar asla kanmazlar.

*Bakış, sevgiliyi görünce asla gerisin geriye dönmez [46^b]
Yalnızca onu tekrar seyretme arzusundan dolayı döner*

Yahyâ b. Muâz er-Râzî (ö. 258/872), Bâyezîd-i Bistâmî'ye yazdı ki:

*Aşk şarabından öyle sarhoşum ki
Bir yudum daha içersen yok olurum*

Bâyezîd-i Bistâmî cevaben ona şu beyti yazdı:

*Kâse kâse içtim aşk şarabını
Ne şarap bitti ne de susuzluğum gitti*

*Eğer seni bir günde bin kere görsem
Yine bir defa daha görmek isterim. [47^a]*

Bir diğer büyük sûfî şöyle buyurdu: “Benim ile Rabbim arasında yalnızca iki sıfat vardır: zatî sıfat ve *kâimî*/varoluşa özgü sıfat. Varlığımız (*kıyâmuna*) O’nunladır ve sıfatlarımız O’ndandır.” Bir başka büyük sûfî [Ebû Bekr Verrâk (ö. 280/893)] ise şöyle buyurdu: “Rabbim ile benim aramda bir fark yoktur. Ancak ben kulluk yolunda ilerlemiş bulunuyorum.” Demek istiyor ki benim fakirlik {ve istidadım}, Rabbimin cömertliğinin anahtarıdır.

Başka bir zat bu sözü işitince şöyle dedi: “Peki, öncekine kim sirayet ettirdi?”¹ Yani, “İlk cömertlik anahtarı nedir?” [Âyette belirtildiği üzere] “Gaybın anahtarları O’nun katındadır.” (En’âm, 6/59)

Ebü’l-Hasen Harakânî (ö. 425/1033) bu makama erişince, “Ben Rabbimden iki sene ile eksik bulunuyorum.” [47^b] diye feryat eyledi.

1 Bu ifade Hz. Peygamber’den, bulaşıcı hastalıklara ilişkin rivayet edilen bir hadîsin son cümlesidir. Salt anlamda hastalığın bulaşıcı olamayacağını belirten Hz. Peygamber’e, mecliste bulunan bir bedevî, sapasağlam olan develerinin arasına karışan uyuz bir devenin diğerlerine de uyuzluğu bulaştırdığını söylemiş. Buna binâen Hz. Peygamber de “Evvelki deveye daha önce bu hastalığı kim sirayet ettirdi?” demek suretiyle bedevîye mukabelede bulunmuştur. Burada Hz. Peygamber idrakleri sebep, illet ya da hastalıklardan ziyade sebep, illet ya da hastalıkları yaratana yöneltmek istemiştir. Bk. Buhârî, “Tıb”, 25, 53; Müslim, “Selâm”, 33.

Ebû Tâlib el-Mekkî buyurdu ki: “Ebü'l-Hasen doğru söylemektedir, zira Cenâb-ı Hak varlığı yarattığı gibi yokluğu da yaratmıştır.”

Bir diğer sûfî [İbnü'l-Arabî] ise şöyle dedi: “Meşiyet, istidada tesir etmez. İstidadın hakikati başka bir şey olmaz. Meşiyetin tesiri ancak, özel istidat için özel bir mahal taayyününde olabilir.” Bu sözün özü şudur: Hak Teâlâ, gayb âleminde bâtın tecellî hükmünü, kulun hakikatinde aslî istidat sureti ile zâhir kılar; böylece kul, onunla gaybî¹ tecellîyi kabul eyler. [48^a] Bu gerçekleşince, o vakit, o tecellî vasıtasıyla şehâdet âleminde, varlık tecellîsini elde ettiği bir istidat bulur. Ondan sonra, hâllerine göre, her dem kulda başka istidatlar meydana gelir. Bu yüzden kula sonsuz tecellîler açılır. Tecellîlerin sonu olmadığından ve her bir tecellî de bir ilmi gerektirdiğinden dolayı kulun ilminin de sonu olmaz. [48^b] Şüphesiz âyette söylendiği gibi “Rabbim, ilmimi artır!” (Tâhâ, 20/114) der.

Sudan kana kana içen kimseler, Hakk'a erişince amaç gerçekleşmiş, muradın nihayetine erişilmiş ve kendilerini “O'na döndürüleceksiniz.” (Bakara, 2/28) âyetinin sırrına ermiş zannederler. Heyhat! Vuslat tariki- nin menzilleri sonsuza dek bitmez. Dönüş, başlanılan yere olmadığından sülûk ne vakit son bulur? Ve yol ne zaman nihayete erer? Eğer dönüş başlanılan yere olsa bile geri gelmenin faydası nedir?

Ebü'l-Hüseyin en-Nûrî (ö. 425/1033) [49^a] bu yolun sonsuzluğundan ve uzaklığından şöyle haber verir:

Gördüm, ancak bakışın gibi bir bakış görmedim

Görünmeyen sevgilinin bir bakışı yeter

Eğer erenler için şevk hâsıl olmazsa buldukları şeylerden, buldukları kadarıyla, en münasip ve en yüceyi istemekle yetinirler. İhtisaren [cennet ehline mahsus] saraylarında (*kusûr*) kalırlar. “Orada ebediyen kalıcıdırlar. Oradan ayrılmak istemezler.” (Kehf, 18/109) “İyi iş, güzel amel yapanlara (ihsan mertebesine erenlere) daha güzel iyilik, bir de ziyade vardır.” (Yûnus, 10/26)

1 Mevcut bazı neşirlerde kelime “*gaybî*” yerine “*aynî*” şeklinde tespit edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 503; *Lema'ât* (Hâcêvî), s. ; *Eşî'atü'l-Lema'ât*, s. 173.

18. LEM'A

Âşık, varlık ve yokluk ile dinlenmiş [49^b] ve henüz mâşukun yüzünü görmemiş idi. Birden *kûn* (ol) sözünün nağmesi onu yokluk uykusundan kaldırdı. Âşık, o nağmeyi işitince onda bir *vecd* hâli meydana geldi ve o *vecdden vüçûd* buldu. O nağmenin zevki başına düştü ve hemencecik şunu terennüm etti:

*{Âşk bizim tabiatımıza bir heyecan bıraktı
Âşk, bizim canımızı bir kavganın içine bıraktı}*

Bazen kulaklar, gözden önce âşık olur.

Âşk, âşika nüfuz edip, “Âşık, mâşukunu sık sık ziyaret etmek ister.” sözü gereğince, [50^a] onun iç ve dış dinginliğini raks ve harekete geçirir. Sonsuza dek, ne o nağme sona erer ne de o raks biter. Zira aranılan ve istenilen (*matlûb*) sonsuzdur. Burada âşıkın ezgisi hep şudur:

*Gözlerimi açtığımda senin nur cemâlini gördüm
Kulak verdiğimde senin sedanı işittim*

Bunun üzerine âşık, her ne kadar dış görünüş itibariyle dingin görünür ise de manevi olarak daima bir raks ve hareket hâlinindedir. “Dağları yerlerinde donmuş gibi durur sanırsın. Oysa onlar bulutlar gibi hareket ederler.” (Neml, 27/88) [50^b] Âlemdeki her bir zerre onu harekete geçirmekte iken âşık nasıl dingin olabilir? Zira her bir zerre bir kelimedir, her bir kelime için bir isim, her bir isim için bir dil, her bir dil için bir söz ve her bir söz için sevenin bir kulağı vardır. Sen onu iyice dinlediğin vakit, söyleyeni ve işiteni bir bulursun. Çünkü “*Semâ'* (işitme), Hak'tan Hakk'a uçan bir kuştur.”

Bir gün Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Bekr Şiblî'yi (ö. 334/946) paylamış: “Bizim mahzenlerde gizlice söyleştığımız sırları sen minberde açıklıyor-

sun.” Buna karşılık Ebû Bekr Şiblî [51^a] “Ben söyler, ben dinlerim. Her iki cihanda benden başkası var mıdır?” şeklinde cevap vermiştir.

*Misk ve karanfilden aldığın her kokuyu
Onun sümbül gibi olan zülfünün tırağından¹ alırsın
Bülbülün güle yaptığı nağmeyi işittiğinde
Her ne kadar bülbülden işitsen de gerçekte gül söyler*

1 Mevcut bazı neşirlerde kelime “*şâne* (tarak)”, yazmada ise “*devlet* (mutluluk)” şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride bu neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 506; *Lema'ât* (Konuk), s. 119.

19. LEM'A

Âşıkın taayyünden münezzeh gönlü, izzet kubbelerinin çadırı ve gayb ve şehâdet denizinin birleştiği yerdir. Bu gönlün öyle yüce bir himmeti vardır ki:

Deniz, kadehle bin cür'a çekse eğer [51^b]

Onun himmeti başka bir kadeh daha ister

Şüphesiz gönül son derece geniş olduğundan dolayı, âlem onu kapsayamaz. Aksine bütün âlemler onun tasarrufunda görünmez olurlar. *Ferdâniyet* çadırı, onun *vahdâniyet* sahasına konup saltanatının yüce divanını kurar. İşleri orada düzenler ve neticelendirir. Hâl ve akdi, kabz ve bastı, telvin ve temkini de orada açığa çıkarır.

"Kabz hâlinde açığa çıkardıklarını gizler

Bast hâlinde ise gizlediklerini tekrar verir." [52^a]

Şaşıyorum güzelliğinden âleme sığmayan bir put

Evini barkını sürekli benim daracık gönlüme nasıl kuruyor?

Bâyezîd-i Bistâmî, kendi gönül dairesinin genişliğinden haber verip diyor ki: "Eğer arş ve arşın yüz bin katı ve arşın muhtevası, ârifin gönlünün bir köşesine konulsa ârifin ondan haberi bile olmaz."

Cüneyd-i Bağdâdî bu söze ek olarak şöyle demiş: "Ârifin nasıl haberi olabilir ki? Hâdis (sonradan olan) ile kadîm (evveli olmayan) karşılaşınca hâdisten hiçbir iz kalmaz." [52^b] Bâyezîd, muhdesten hiçbir iz taşımayan böyle bir gönle nazar ettiğinde tamamıyla kadimi görüp hiç şüphesiz "Sübhânî" der.

Bir kimse buzdan yapılmış bir testi suyla doldurdu. Güneş onun üzerine doğunca, testi su olarak buldu. Bunun üzerine de dedi ki: "Evde sahibinden başkası yoktur."

*Avcı da odur, av da odur, yem de odur
Sâki ve nedim, şarap ve kadeh de odur
Meşşâte de odur, zülûf ve tarak da odur
Şem' de odur, ateş ve pervane de odur*

Gerçekten şaşılacak bir durum! “Mümin olan kulunun kalbine sığdım.”¹ [53^a] ve “Kalp Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır, dilediği gibi onu döndürür.”² hadis-i şeriflerinin gereğince O gönülde ve gönül O'nun tasarruf mülkündedir.

Bu hâle tercüman olanın dilinde bu beyan ve mâna şöyle dile getirilmiştir:

*Gerçi benim gönlümün yeri senin zülfündür
Senin yerin ise benim mahzun gönlümün ortasıdır
Bilmelisin ki sevgilim, kendi güzelliğin yüzünden
Sen bile kendi zülfünün esirisin*

Var olanların bütünü kendi kendilerinin esiri olup başkaları umurlarında değildir. [53^b] Kendilerinden başkasına da sığmazlar. Birlik, birliğin dışında rahat etmez. *Ferdâniyet*, *vahdâniyet*in dışında dinlenmez. Bu sözlerde, gönlün mahiyetini idrak etmek mümkündür. Fakat pek az kimse buna vâkıftır. Gönül sahibi bir kimse kendi münacatında şöyle haber vermiştir:

*Dedim ki: Sen bu güzellik ile kime aitsin?
Bana böyle cevap verdi: Şânı biriciklik olan kendime
Ben hem aşkım hem âşkım ve hem de mâşukum
Hem aynayım hem cemâlim ve hem de cemâli görenim [54^a]*

1 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 255.

2 Müslim, “Kader”, 3; Tirmizî, “Kader”, 8.

20. LEM'A

Aşk üstünlük ve zenginliği mâşuka, düşkünlük ve fakirliği âşık verir. Âşık düşkünlüğe mâşukun yüceliğinden değil aşkın yüceliğinden dolayı tahammül eder. Zira çoğunlukla olduğu üzere mâşuk, âşıkın kul ve kölesidir. {"Ey kullarım! Ben size müştakım."} Fakat zenginlik her hâlükârda mâşukun sıfatıdır. Fakirlik ise âşıkın sıfatıdır. Bu yüzden âşık öyle bir fakirdir ki; "O her şeye muhtaçtır ve hiçbir şey ona muhtaç değildir." [54^b]

Âşıkın her şeye muhtaç olması şudur: Tahkik ehli âşık, eşyanın hakikatine nazar edince her neye bakarsa onun yüzünü görür. Böylece hiç şüphesiz eşyanın tamamına muhtaç olur. Zira "Fakirlik, -herhangi bir ihtiyaç belirtilmeksizin- aslî bir ihtiyaçtır."

Hiçbir şeyin âşık muhtaç olmaması ise şudur: İhtiyaç mevcutta olur. Âşık ise *tecrîd* hâli ve *tefrîd*¹ makamında yanında emanet olan varlık hırkasını ve onun süslerini "(Allah size) emanetleri ehline vermenizi (emreliyor)" (Nisâ, 4/58) âyetinin hükmünce mâşuka terk etmiş, [55^a] kendisi başını yokluğunun hırkasına çekmiştir. O ezelde nasıl Allah ile olmuş ise şimdi de o hâlde bulunmuştur. Böyle bir hâl içinde hiçbir şey ona muhtaç olamaz. {Ayrıca fakirlikte bir makam daha vardır ki, fakir hiçbir şeye muhtaç olmaz.} Nitekim bu hâle sahip büyüklerden biri demiştir ki: "Fakir, Allah'a muhtaç değildir." Zira ihtiyaç mevcudun sıfatıdır. Hâlbuki fakir, yokluk denizine daldığından şüphesiz ihtiyacı kalmaz ve fakirliği tamam olur: "Fakirliği tamam olan kimse ise Allah'tır." Ve Allah Teâlâ hiçbir şey için de, hiçbir şeye muhtaç değildir. [55^b]

Tekliğini çift kıalarsan "hiç" olursun

Kendini hiç kıalarsan "her şey" olursun

Şu hâlde {"Allah'a ihtiyaç duymaz" mertebesinde olan} bir fakirin derecesi, "O her şeye ihtiyaç duyar ve hiçbir şey ona ihtiyaç duymaz." mertebesinde olan bir fakirin derecesinden daha yücedir. Zira her şeye

1 Mâsivâ ve kevnin kalpten ve sırdan silinmesi *tecrîd*, Hak ile baş başa kalmak ise *tefrîd*dir.

muhtaç olan bir fakir, aradığını eşya perdesi arkasında görür. Cüneyd-i Bağdâdî'nin "Fakir, nefesine ve Rabb'ine muhtaç olmaz."; Ali el-Cerîrî'nin "Bana göre fakir, kalbi ve rabbi olmayan kimsedir." dediği gibi [56^a] fakir varlık ve yokluk, bulunan ve bulunmayan halvethânesinde, böyle bir hâl içinde kendi varlığını baştan savıp yokluğu ile yetinir. Eğer kendi gözüyle dostun cemâline nazar ederse kendi yokluğunun karanlığının aksi, bakışına gelip kendini görür. "Fakirlik iki âlemde de yüz karasıdır."¹ perdesini yüzüne örter. Ne varlık sarayında yüzünü beyazlatacak bir nur görür, ne de yokluk sarayında siyah yüzlülükten onu kurtaracak bir zuhur görür. "Fakirlik neredeyse küfür olacaktı."²

*{Bizim yolumuzda en büyük karalık (sevâd-ı a'zam)³
Fakirlik karalığını (sevâd-ı fakr) örtünmektir*

Bilesin ki zengin, ekseriyetle yakınlığın son derecesinde iken uzaktır. Fakir (derviş) ise daima uzaklığın son derecesinde iken yakındır.}

*Aşk rüzgârı ne zaman eserse zengin kardeşi yerinden koparır [56^b]
Şayet fakirlik ile esmiş olsaydı onu terbiye eder ve beslerdi*

Bilir misin, ne söylüyor? Diyor ki: "Eğer bir zengin ile bir fakir aşk âlemine yönelip gitseler, diyelim ki zenginin elinde yanan bir çerağ ve fakirin elinde yarı yanmış bir odun parçası olsa, o âlemden esen bir rüzgâr, zenginin çerağını söndürür de fakirin odununu parlatır." {Şu hâlde "Ben kalbi kırık olanlarla beraberim."⁴}

Kalbi kırık olanlar bu meydanda (çevgân oyununda) topu kaptılar.

1 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 113.

2 Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, XIV, s. 125; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, s. 708.

3 Sevâd-ı a'zam, Hz. Peygamber ve ashabının yolunu takip eden Müslüman çoğunluk yani ehl-i sünnet için kullanılan bir tabirdir. Tasavvuf dilinde ise gerçek fakra erişmiş, Hakk'ın isimlerinin tam mazharı olmuş insân-ı kâmilî niteleyen bir terkiptir.

4 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, s. 364.

21. LEM'A

Âşıka gereken, mâşuk ile hiçbir amaç gütmeksizin sohbet etmek, arzu-yu ortadan kaldırmak, [57^a] işleri onun dileğine bırakmak ve isteği terk eylemektir. Çünkü talep âşıkın yolunu tıkar. Bir talepten sonra bulunan her matlup (istenilen), talibin havsalası miktarınca olur. {Mâşukun mer-tebesi ise, talibin havsalasına sığmaz.} Dolayısıyla âşık talep ve dileği terk etmelidir. Âşık, âlemde meydana gelen her şeyin, kendi dileğine uygun olduğunu düşünüp dingin ve mutlu kalmalıdır.

*Kendi muradını yüz kere terk etmedikçe
Murat bir kere de olsa asla ele geçmez*

Eğer meydana gelen şey, hoşâ gidecek bir şey değilse (*nâ-marzî*) [57^b] onun giderilmesi ve değiştirilmesinde, âşık gücü yettiği oranda çaba sarf etmelidir ki vaki olan bunun dışında bir şey olsun. Mâşuk da bunu arzu etmiş olabilir. Seven her bir surette mâşukun yüzünü apaçık şekilde görecektir bir keşfe sahip olursa, hoşâ gitmeyen (*nâ-marzî*) bir durumda sevgilinin yüzünü görse bile rıza göstermemelidir. Zira sevgilinin hoşâ gitmeyen durumdaki yüzü de razı olunacak bir şey değildir. Hak Teâlâ buyurmuştur ki: “(Allah) kullarının inkâra sapmalarına razı olmaz.” (Zümer, 39/7) Hakk'ı Hak ile gören ve tüm âlemi Hak gören bir seven (*muhib*),¹ şeriat tarafından yasaklanan şeyleri Hak ile, {Hak üzerine,} Hak için inkâr eyler. Delilini ortaya koyar. Şeriat tarafından haram kılınan şeylerde Hakk'ın cemâlini görmez.² [58^a] Şüphesiz haramdan kaçındığı gibi ona fıtraten râğbeti bile olmaz.

Burada birdenbire yersiz bir şüphe akla gelebilir. Seven, mademki tecellînin hükmü altındadır ve tecellî bütünüyle eşyaya şamildir; o hâlde

1 Mevcut neşirlerde kelime “*muhib* (seven)”, yazmada ise “*muhik* (haklı, âdil)” şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride, neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 514; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 100; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 194.

2 Bu cümle yazmada yer aldığı şekliyle şöyle tercüme edilebilir: “Her ne ki şer'an haramdır, Hakk'ın vechini helal görür.” Bununla beraber biz mevcut neşirlerdeki hâliyle cümleyi tercüme ettik. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 515; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 101; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 194.

seven tecellîyi kendi bakışından nasıl savabilir? Buna cevap olarak şöyle deriz ki tecellî iki türdür: Zat tecellîsi, isimler ve sıfatlar tecellîsi. Zat tecellîsini savamaz. Fakat isimler ve sıfatlar tecellîsini ise savmaya gücü vardır. Kahır tecellîsini lütuf tecellîsiyle savabilir. Şeriata uygun olmayan (nâ-meşrû) her şeyde Hakk'ın kahır ve celâlini görür. Razı olunan her şeyde ise Hakk'ın lütuf ve cemâlinden bir iz görür. [58^b] Burada artık o, “(Allah'ım) gazabından rızana sığınırım.”¹ der. Bununla beraber zat tecellîsinde “(Allah'ım) senden yine sana sığınırım.”² der.

Eğer senden sana kaçmaz isem ne yapabilirim?

Kimin huzuruna gider ve hikâyemi kime anlatabilirim?

1 Müslim, “Salât”, 42; Tirmizî, “Daavât”, 77.

2 Müslim, “Salât”, 42; Tirmizî, “Daavât”, 77.

22. LEM'A

Âşık olmanın şartı şudur: Mâşuk her neyi seviyorsa âşık da onu sevmelidir. Meğerki mâşuk uzaklık ve ayrılığı seviyor olsun, âşık onu da sevmelidir. Ayrılık cefasından dolayı aşkı kendisine sığınak edinsin diye mâşuk, âşıkın uzak ve ayrı kalmasını ister. “Uzaklık ateşi Allah dostlarını, Allah’a sevk eden bir kamçıdır.” sözü işte böyle bir hakikate işaret etmektedir. [59^a] Bu yüzden âşık, mâşukun kendinden uzak ve ayrı kalmasını hoş karşılamalıdır.

*Ben onun vuslatını isterim, o ise benim ayrılığımı
O hâlde ben isteğimi onun isteği için terk ediyorum*

Âşık ayrılığı ayrılık olduğu için sevmemelidir. Aksine ayrılığı mâşuk sevdiği için sevmelidir.

*Çünkü sevgilinin yapmış olduğu her şey sevgilidir.
Miskin âşık, onun söylediğinden başka bir şey yapabilir mi? (der ki)*

*İster ayrılığa çalış sen ister kavuşmaya [59^b]
Her ikisinden de uzağım ben aşkın yeter bana*

Âşıka yaraşan, sevgiliden ayrı kalmayı sevgiliye kavuşmaktan daha fazla sevmesidir. Gerçekte, onun uzaklığı yakınlığından daha hoştur. Çünkü âşık bilir ki sevgilinin sevdikleri de sevimlidir. Sevgilinin uzaklığı yakınlıktan, ayrılığı ise kavuşmadan daha faydalıdır. Zira yakınlık ve kavuşmada seven, kendi isteklerinin nasibi ile uzaklık ve ayrılıkta ise sevgilinin isteklerinin nasibi¹ iledir.

*Bir ayrılık ki sevgilinin muradıdır
Kavuşmadan bin defa daha hoştur [60^a]*

1 Mevcut neşirlerde kelime “nasib” yerine “sıfat” şeklinde tespit edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 517; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 103; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 198.

*Vuslatta nefsimin kölesiyim
Ayrılıkta ise efendilerin efendisiyim*

*Her bakımdan sevgili ile meşgul olmam
Kendi hâlim ile meşgul olmamdan daha hoştur*

Sevgili, artık kendisinin bir sıfatı hâline gelmiş olan seven, uzaklığı sevmiş olsa sevgiliyi sevmiş olur. Sevgiliye yakınlığın en son noktası, uzaklığın bizzat kendisinde gizlidir. Hiç şüphesiz herkesin anlayış ve kavrayışı bu makama erişemez. Bilmelisin ki uzaklığı gerektiren şey sevenin sıfatıdır, sevenin sıfatı ise sevgilinin aynıdır. {Zira hadis-i kudside şöyle denilmiştir: “Ben kulumun, işiten kulağı, gören gözü olurum.”¹} [60^b] Bu yüzden sen “(Allah’ım) Senden yine Sana sığınırım!”² de ve şiirin tam olarak ne anlama geldiğini bil:

*Onun eteğini elimle tuttuğum vakit
Onun elini yenimin içinde gördüm*

Bu nasıl olabilir? Buna kıyasla ben derim ki: “(Allah’ım) ben seni, senin kendini övdüğün gibi övemem.”³

1 Buhârî, “Rikâk”, 38.

2 Müslim, “Salât”, 42; Tirmizî, “Daavât”, 77.

3 Müslim, “Salât”, 42; Tirmizî, “Daavât”, 77.

23. LEM'A

Aşk öyle bir ateştir ki gönle düşünce, gönülde her ne bulursa hepsini yakar kül eder. Bu yangın o dereceye varır ki mâşukun suretini bile gönülünden yok eder. [61^a] Mecnûn böyle bir aşk ateşi içinde yanıyorken ona “Leylâ geldi.” dedikleri zaman, “Ben Leylâ'yım.” deyip ilgisizce başını yakasına doğru çekti. Bunun üzerine Leylâ dedi ki: “Başını yukarı kaldır. {Senin sevdiğin ve istediğin} Leylâ benim!

Hele bir kere bak! Gör, kimden yüz çeviriyorsun!”

Mecnûn şöyle karşılık verdi:

Benden uzak ol! Senin sevgin Gerçekte beni senden uzaklaştırdı.

Bir zamanlar senin yüzünü görmekle mutlu olurdum

Ama şimdi senin aşkından dolayı sana ilgim yoktur

Hız. Peygamber'in duası bu makamdan şöyle haber vermektedir: [61^b] “Ey Allah'ım, sevgini benim görmemden ve işitmemden bana daha sevimli kıl.”¹ Sanki o şöyle demek istiyor: “Ey Yüce Allah'ım! Benim görücülüğüm ve işiticiliğim Sensin.”

Beni aşkınla öyle meşgul etmeni istiyorum ki

Yalnız aşkınla avunayım, seninle bile meşgul olmayayım

Eğer bakışını yükseltirsen, “{(Onlar Allah'ı unuttular),} Allah da onları unuttu.” (Tevbe, 9/67) âyetinin işareti sana sevgilinin aşka nasıl mağlup olduğunu gösterir.

-Anlayan anladı, bilen bildi, tatmayan ise bilmedi. -

Bu rumuzun tam olarak anlamı şudur: Aşk ilk önce, âşıkın yakasını bıraktığı vakit mâşukun eteğine yapışır. [62^a] Her ikisini de ikilik ve çokluk alametiyle belirilmiş görünce, âşıkın yüzünü mâşuktan, mâşukun

¹ Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, I, s. 484.

yüzünü de âşıktan çevirtir. Her ikisinin de üzerinden çokluk elbisesini çeker, daha sonra her ikisini de mahza birlik olan kendi rengine boyar.

Bütün bu türlü türlü aldatıcı renkleri

Birlik küpü daima bir renk yapar

24. LEM'A

Âşıkın talep ve arayışı, mâşukun talebinin bir göstergesidir. [62^b] Hayâ, şevk, ferah, zevk ve gülme gibi âşıkın sahip olduğu sıfatlar, aslında mâşuka aittir. Dahası belki de âşıkın sahip olduğu tüm sıfatlar asıl itibariyle mâşukun sıfatlarıdır. Bu sıfatlar âşıktan emanettir ve onlarda bir ortaklık da söz konusu değildir. Zira sıfatlarda ortaklık, iki ayrı zatı gerektirir. *Şühûd* gözünde, varlığın bütününde hakikatte bir zattan başka varlık olamaz. [63^a]

*Eşya ister bir¹ isterse yüz binden fazla olsun
Hakikatle baktığın vakit hepsi birdir*

Şu hâlde {sıfatların} tamamı sevgilininindir ve sevenin kendinden kaynaklanan hiçbir varlık sıfatı olamaz. Yokluk için varlık sıfatı nasıl olabilir ki? Fakat sevgili kereminden sevenin evine ayak basar, cemâli ile evi nurlandırır, ev sahibini kendi suret elbisesi ile şereflendirir, ayrıca kendisini, sevenin elbisesinde kendisine gösterirse (*cilve*) sevenin kendinde hataya düşmemesi lazımdır. [63^b]

*Varlığın tamamı hiçtir; hiç ise hep O'dur, O!
Varlığımız bütünüyle O'nun varlığındandır*

Şeyhülislâm Abdullah el-Herevî buyurdu ki: “Hak Teâlâ kudretini açığa çıkarmak isteyince {âlemi yarattı; bizzat kendisini açığa çıkarmak isteyince} Âdem'i yarattı.”

*O yüce padişah, kapı kapalı dururken
Âdem'in hırkasına büründü ve ansızın kapıdan içeri girdi*

1 Mevcut neşirlerde kelime “*pek* (bir)” yerine “*sad* (yüz)” şeklinde tespit edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 520; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 106; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 204.

25. LEM'A

Seven, ayne'l-yakîn ile sevgilinin cemâlini görmek istedi. [64^a] Bir müddet, bu isteğinde hayret ve şaşkınlık içerisinde kalmıştı. Ansızın onun {sır} kulağına şöyle bir nida geldi:

*Hızır'ın âb-ı hayatı içtiği çeşme senin konağındadır
Fakat sen onu yığıntılarla kapatmışsın*

Seven, ayne'l-yakîn ile kendisine bakınca kendisini kaybetti. İşte o zaman sevgiliyi buldu; sonra ona dikkatlice bakınca kendisini onun aynı gördü ve şöyle dedi:

*Ey sevgili seni her mekânda aradım
Her dem şundan bundan senin haberini sordum
Kendimin seninle ve senin ben olduğunu gördüm [64^b]
Senden nişân sorup aradığıma utandım*

Bu göz, her göz sahibinde mevcuttur. Ancak şu kadar var ki herkes ne gördüğünü bilmez. Yuvasından dışarı çöle doğru çıkan karınca bile zorunlu olarak güneşi görür; fakat aslında o ne gördüğünün farkında değildir. Bu gerçekten şaşılacak bir şeydir! Var olanların tümü ayne'l-yakîn ile onun cemâlini görür, hakikatte salt mutlak birlikten (*ahadiyyet*) başka bir şey yoktur. {Bakarlar, görürler fakat ne gördüklerini bilmezler.} Şüphesiz onlar müşahedenin lezzetini bulmazlar. Lezzeti, ne gördüğünü ve ne ile gördüğünü ve ne için gördüğünü hakka'l-yakîn ile bilen kimse bulur. [65^a] Hz. İbrahim'in söylediği "Kalbimin mutmain olması için..." (Bakara, 2/260) âyeti böyle bir yakînden¹ söz etmektedir. Kalbin itminânı ve nefsin dinginliği yalnızca hakka'l-yakîn ile elde edilir. Sehl et-Tüsterî'ye (ö. 283/896) "Yakîn nedir?" diye sordular. "Yakîn Allah'tır" cevabını verdi. Şu hâlde sen de "Sana yakîn gelinceye kadar Rabb'ine ibadet eyle." (Hicr, 15/99)

1 Mevcut neşirlerde kelime "yakîn", yazmada ise "taayyün" şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 522; *Lema'ât* (Hâcevi), s. 109; *Eşi'atü'l-Lema'ât*, s. 207.

*Bu yolda eğer kendini terk edebilersen
O'nun sen ve senin O olduğunu yakînen bilirsin.*

26. LEM'A

Seven, sevgiliyi gözetmek (*murâkabe*) istediğinde, bunun çaresi her göz ile sevgiliyi gözetmesidir. [65^b] O'na bakan her bir bakış için her bir âlemde bir suret ve her bir surette bir başka yüz vardır. Bundan dolayı seven, eşyanın bütününde O'nun ortaya çıkışını (*zuhûr*) gözetmelidir çünkü eşyanın bâtın ve hakikati nasıl ki O ise, bütün eşyanın zâhiri de O'dur. "O, zâhir ve bâtındır." (Hadîd, 57/3) Hiçbir şey görmez ki ondan evvel veya sonra ya da onunla veya onda Hakk'ı görmemiş olsun.

Seven bu makamda halvette çok fazla oturamaz ve uzleti tercih edemez; zira sevgiliyi eşyanın aynı görür. [66^a] Seven bir makamı bir makama tercih etmez ve hiçbir şeyden uzlet edemez. Çünkü uzletin gayesi şudur: Seven kendi yokluğu halvethânesinde oturur, Hakk'ın bütün isim ve sıfatlarından ve yaratılmışların sıfatlarından uzleti tercih eder. Fakat ondan sonra, onun görücülüğü mâşukun görünürlüğü oranındadır. Âşık burada, mâşukluk mertebesi ile kendi âşıklığı arasında bir tür ilişki olduğunun farkına varır. Dolayısıyla nasıl uzlet etsin? Ubûdiyet olmaksızın rubûbiyet imkânsızdır. Burada âşık öyle bir makama erişir ki bunu iyice hesap etmelidir. [66^b] Eğer âşık, mâşukun nazını çekmeye kabiliyetli değil ise boş kalır. Çünkü "Rubûbiyet için bir sır vardır, zâhir olursa rubûbiyet¹ batıl olur."

Gerçi mâşukun güzellik ve şirinliği kemâldedir. Kemâl yönünden ise mâşuk asla idrak olunmaz.

Putperesti olmayan puta ne ziyan vardır?

Fakat mâşukluk yönünden âşıkın seyri idrak olunur. {Sehl et-Tüs-terî'ye sordular: "Hakk'ın yarattıklarından isteği nedir?" Şöyle cevap

1 Mevcut neşirlerde kelime "*rubûbiyet*", yazmada ise "*ubûdiyet*" şeklinde kayıtlıdır. İfadenin İbnü'l-Arabî'nin metinlerindeki kullanımını dikkate alarak çeviride, "*rubûbiyet*" kelimesini tercih ettik. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 524; *Lema'ât* (Hâcevi), s. 111; *Eşi"atü'l-Lema'ât*, s. 211.

verdi: “Yalnızca yapmakta oldukları şey...”} Hürriyet¹ burada iki taraf için de mümkün değildir. Zira her nereye nispet gelirse oradan hürriyet gider.

Hürriyet ile aşk bir yere gelmeyeceğinden [67^a]

Kul oldum ve isteği bir tarafa koydum

Mutlak hürriyet, mutlak bağımsızlık (*gınâ*) makamında bulunur. Fakat doğrusu mâşukluk yönünden bu iş, bir diğeri olmaksızın mümkün değildir. Nitekim âşıkın niyaz ve acizyeti, mâşukun naz ve işvesine sebep olduğu gibi; mâşukun naz ve işvesi de âşıkın niyaz ve isteğine sebep olur. Burada mâşukun sıfatları, âşıkın sıfatları ile hep şunu söyler:

Biz mükemmel bir sevinç içindeyiz, [67^b]

Fakat sevincimiz ancak sizinle tamamlanır.

Biliyor musun, ne dedikodular ortaya atıldı, neler söylendi?

Sultanın şerefli eli çevgânı kaptı

Fakat meydan günü topsuz çevgân ne işe yarar?

Hayır! Yanlış söyledim. Âşık ve mâşuk burada hep O'dur

Gerçi biz O'nun aşkından dolayı cihanda efsaneyiz

Biz de kim oluyoruz? Biz ne yapabiliriz? Zannetmeyesin ki

Biz O'nun yüzüne bir ayna ya da onun zülfüne bir tarak olmuşuz

1 Mevcut neşirlerde kelime “hürriyet”, yazmada ise “hayret” şeklinde kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü bakımından çeviride, neşirlerdeki kelime tespiti tercih edilmiştir. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 525; *Lema'ât* (Hâcevi), s. 111; *Eşi“atül-Lema'ât*, s. 211.

27. LEM'A

Âşıkın şühûdu istemesi, varlığından fenâ bulması içindir. [68^a] Yokluk kapısını çalar çünkü yokluk hâlinde iken rahattı; hem şâhid idi, hem de meşhûd.

*Hem şâhid hem de meşhûd idi
Çünkü yanında hiçbir şey yok idi*

Var olunca, kendi gözünün perdesi oldu ve şühûddan¹ mahrum kaldı. Onun gözü, “Onun ıstemesi ve görmesi ben olurum.”² hadîsinin hükümünce mâşukun aynı oldu. Onun ‘o’luğu da bu gözün perdesi oldu. Güneşinin üzerindeki bulut sensin. Bunun için nefsinin hakikatini bil!

Senin ‘sen’liğin olan bu perde, [68^b] eğer gözünün önünden kalkarsa mâşuk, mâşuku görür ve sen tamamen ortadan yok olursun. İşte o vakit sırrının kulağına şu nida gelir:

*Sana, senden gizlenen bir sır açıklandı
Karanlığı olduğun sabah aydınlandı
Gaybının sırrından kendi gönlüne perde olan sensin
“Sen olmasa idin” onu mühürlemez idi*

*Gündüz seni övüp durduğum hâlde bilmedim
Gece seninle uyduğum hâlde bilmedim
Zannetmiş idim ki ben, benim [69^a]
Ben, hep sen olduğum hâlde bilmedim*

Burada âşıkın duası hep şudur: “Yâ Rab! Beni nur eyle.”³ Yani müşahede

1 Mevcut neşirlerde kelime “şühûd”, yazmada ise “meşhûd” şeklinde kayıtlıdır. Bk. *Lema'ât* (Muhteşem), s. 527; *Lema'ât* (Hâcevî), s. 113; *Eşî'atü'l-Lema'ât*, s. 213.

2 Buhârî, “Rikâk”, 38.

3 Buhârî, “Daavât”, 10; Müslim, “Müsâfirin”, 26.

makamında senin nurunla seni göreyim ki ben “sen”im. İşte o zaman “Beni gören Hakk’ı görmüştür”¹ diyeyim. Ve sen de “Her kim Peygambere itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur.” (Nisâ, 4/80) diyesin. Zira eğer ben, “ben” olursam, seni görmem, şüphesiz “O bir nurdur, onu nasıl göreyim?”² derim.

O, yaratılmışlara yüzünü ne vakit gösterir?

O’nun cemâli hangi aynada yansıyabilir? [69^b]

“Allah’ı şanına yakışır bir şekilde gereği gibi tanıyamadılar.” (En‘âm, 6/91)

1 Buhârî, “Ta’bîr”, 10; Müslim, “Rü’yâ”, 2.

2 Müslim, “İmân”, 78; Tirmizî, “Tefsîr”, 53.

28. LEM'A

Mâşuk, âşıkı cezbetmek istediği zaman, evvela her âlemde ona yoldaş olan elbiseyi ondan çıkarıp buna bedel olarak ona kendi niteliklerinin giysisini örter. {Bundan dolayı ona kendisinin isimlerini verir ve onu kendi makamına oturtur.} Bu makamda onu ya durakların durağında (*mevâkıf*) alıkoyar ya da eksikliklerini tamamlamak üzere onu kendi âlemine gönderir. Kendi âlemine gönderdiği zaman, daha önce ondan soymuş olduğu âlemin o renklerini, kendi rengi ile ona giydirir. [70^a] Âşık kendi kisvesine baktığı zaman kendisini başka renk ile görür. {Hayrete düşerek kendi kendine şöyle der:

Bu güzellikle bu nasıl bir renktir?

Bu benzersizlikle bu nasıl bir elbisedir?

Kendisine yeni bir koku gelir ve der ki:

Senden bilmediğim güzel bir koku alıyorum

(Bu ise) Sende devamlı bulunan benekli dudaktan dolayıdır}

Kendisine bakıp tamamen kendisini sevgilisinden ibaret bulur ve der ki:

Ben sevdiğimim, sevdiğim de benim

{Biz bir bedende iki can olmuştuk}

Âşık her neye baksa mâşukun yüzünü görür {ve hayretle der:

Acaba içindeki içki ile parıldayan kadeh midir?

Yoksa bulutlanıp hilal gibi görünen güneşler midir?}

Burada “O’nun vechinden (*vechehû*) başka her şey yok olucudur.” (Kasas, 28/88) âyet-i kerîmesinde geçen *vechin* ne anlama geldiği malum olur. Âyette geçen “*Vechehû*” kelimesindeki zamir, niçin “şey” kelimesi ile bağlantılı olmasın? Her şey suret bakımından yok olucudur ve mâna

yönünden kalıcıdır. Çünkü o mâna Hakk'ın zuhûrudur. {"Celâl ve ikram sahibi Rabbi'nin *vechi* kalıcıdır." (Rahmân, 55/27)

Ey dost! Eşyanın mâna ve hakikatinin O'nun *vechi* olduğunu bildiğin zaman} [70^b] "(Allah'ım) bana eşyanın hakikatini göster."¹ dersin ve böylece apaçık bir şekilde görürsün:

*Her şeyde ondan bir iz vardır
O'nun bir olduğunu gösteren*

"De ki: Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım) yeryüzü ve içindekiler kimindir? Allah'ındır diyecekler." (Mü'minûn, 23/84-85) {Biz O'nunla bâkiyiz ve O'nun için varız.}

-Söz müştâkâne ve âşıkâne gidiyor, mazur gör.-

*Her ince mânadan bir kadeh çekiyorum
Bu âlemde her konuşan beni coşturuyor*

{Ne yapılabilir?}

*Mademki benim meyhaneye gider bir gönlüm vardır [71^a]
Münacat ve zühd ehlinin etrafında dolaşabilir miyim?*

Bir deryaya düştüm ki ucu bucağı görünmez.

*Bir çiy damlası kadar kuvvetim yok ise de
Yedi derya ile arkadaşlık ederim*

Her ne kadar bu sözlerin mânaları kimilerine göre tekrarlanmış gibi görünüyorsa da ben mazurum. Çünkü kendimi o kadar sahile atmak istediğim hâlde sahil bulunmuyor. Beni yine bir dalga kapıp deryaya düşürüyor. [71^b]

1 Meybûdî, *Keşfü'l-Esrâr*, I, s. 35; V, s. 42.

*Cenâb-ı Hakk'a hamdolsun ki
Sanki denizde yaşayan bir kurbağayım*

*Kurbağa ağzını açarsa ağzı tamamen su dolar
Sakince susup kalırsa bu sefer gamından ölür*

{Her ne kadar kendimi ayıplasam (*melâmet*) da şöyle derim:}

*Orada dalgaların çarpıştığı sonsuz bir deniz vardır
Bir çiğ damlası ile deniz nasıl arkadaşlık etmesin*

Fakat himmet der ki: “Ümitsizlik şart değildir.”

*Bu uçsuz bucaksız denizde sen kurbağa gibi çırpın
Nereden biliyorsun belki de kurtulursun*

Gönül de bu ümit deryasında el ve ayak vurarak canı dudağına gelmiş
bir hâlde şöyle hitap eder: [72^a]

*Ne vakit biz, bizden kalmışız cüdâ
Ben ve sen gidip kalmıştır Hudâ*

Lema'ât isimli eserin bu nüshasının yazımı, İstanbul'da 881 [1477]
senesi Zilkâde ayında Cuma gecesi zayıf ve nahif kul Gıyâs el-Mücellid
el-İsfahânî -Allah ebeden onun şanını ıslah eylesin- eliyle tamamlandı.

AYET DİZİNİ

A

A'râf, 7/95 64

B

Bakara, 2/28 68

Bakara, 2/115 48

Bakara, 2/260 82

Burûc, 85/20 50

E

En'âm, 6/59 67

En'âm, 6/91 87

En'âm 6/98 30

Enbiyâ, 21/89 38

F

Furkân, 25/45 62

Furkân, 25/45 62

Furkân, 25/46 62

H

Hadîd, 57/3 84

Hicr, 15/99 82

Hûd, 11/56 61

İ

İbrâhîm 14/48 30

İnsân, 76/1 26

İsrâ, 17/84 62

K

Kâf, 50/37 40

Kasas, 28/30 38

Kasas, 28/88 88

Kehf, 18/109 68

M

Mâide, 5/54 35

Meryem, 19/85 55

Mü'minûn, 23/84-85 89

N

Necm, 53/32 64

Neml, 27/88 69

Nisâ, 4/58 64

Nisâ, 4/80 73

Nûr, 24/35 48

R

Ra'd, 13/4 65

Rahmân, 55/27 89

Rahmân, 55/29 40

S

Sâffât, 37/96 64

T

Tâhâ, 20/114 68

Tekvîr, 81/26 55

Tevbe, 9/67 79

Y

Yûnus, 10/26 68

Z

Zümer, 39/7 75

Zümer 39/69 33

HADİS DİZİNİ

(Allah'ım) ben seni, senin kendini
övdüğün gibi övemem.

(Allah'ım) bana eşyanın
hakikatini göster.

(Allah'ım) gazabından rızana
sığınırım.

(Allah'ım) senden yine sana
sığınırım.

Allah güzeldir (*cemîl*) ve güzelliği
(*cemâl*) sever.

Allah vardır; O'nunla beraber
başka hiçbir şey yoktur.

Ben kulumun, işiten kulağı,
gören gözü olurum.

Beni gören Hakk'ı görmüştür.

Benim onlara kavuşmaya olan
şevkim daha da arttı.

O bir nurdur, onu nasıl göreyim?

Eğer o perdeleri açmış olsaydı,
vechinin/yüzünün nurunun
parlaklığı ona bakan bütün
yaratılmışları yakardı.

Ey Allah'ım, beni kulağım ve
gözümle faydalandır.

Ey Allah'ım, sevgini benim
görmemden ve işitmemden bana
daha sevimli kıl.

Fakirlik neredeyse küfür olacaktı.

Fetihten sonra hicret yoktur.

Her kim âşık olup iffetini de
muhafaza ederek aşkını gizler ve
böylece de ölür ise şehit olarak
ölmüş olur.

Kalp çölde bir tüy gibidir.

Kalp Rahmân'ın parmaklarından
iki parmak arasındadır.

Misvak (*sivâke*) ile namaz kılmak
misvak kullanmaksızın kılınan
yetmiş namazdan üstündür.

Mümin müminin aynasıdır.

Mümin olan kulumun kalbine
sığıdım.

Nefsini bilen Rabbini bilir.

O, şimdi de olduğu hâl üzeredir.

Onun işitmesi ve görmesi ben
olurum.

Onun kulağı, gözü, eli ve dili
olurum.

Rabbimi en güzel surette gördüm.

DİZİN

A

Abdullah el-Herevî 63, 81
ahad 60
ahadiyyet 52, 53, 57, 59, 62, 82
Ahmed Gazzâlî 10, 17, 27
âlem 4, 28, 32, 48, 71
ankâ-yı muğrib 29
aşk 10, 11, 16, 17, 27, 29, 30, 31, 32,
33, 34, 42, 43, 44, 45, 56, 66,
67, 74, 79, 85
ayn 34, 35, 37, 50, 60
ayna 27, 37, 50, 52, 54, 85
ayne'l-yakîn 82
Aynülkudât el-Hemedânî 27

B

bast 52, 71
bâtın 30, 68, 84
Bâyezîd-i Bistâmî 38, 53, 55, 67, 71
bekâ 17
berzah 36
butûn 31, 57

C-Ç

câm 46
cemâl 35, 42, 45, 49, 57, 66, 95
Cüneyd-i Bağdâdî 38, 40, 61, 69, 71, 74
cehennem 52
celâl 27, 49, 57
cennet 52, 68
çevgân 74, 85

E

ebed 36
Ebû Bekr Şiblî 69, 70
Ebû Bekr Verrâk 67
Ebû Tâlib el-Mekkî 39, 57, 68
Ebü'l-Hasen Harakânî 67
Ebü'l-Hüseyin en-Nûrî 68
esmâ 35

ezel 36

F

fakr 36
fenâ 17, 86
feyz 33, 66

G

gamze 29
gayr 37, 60
gayret 37
gölge 62, 64
gayb 62, 68, 71

H

hakikat 26, 30, 35, 42, 52, 63
hakka'l-yakîn 82
havf 52
hayal 28, 64
hayal perdesi 64
hırka 13
hicâb 28, 52
hub 30
hulûl 54

I-İ

ilâhî isimler 57
İsa'nın nehri 49
İstanbul 5
istidat 17, 33, 66, 68
ittihâd 54

K

Kâbe 52
kâbe kavseyn 59
kâbil 37
kabz 52, 71
kadeh 33, 41, 71, 72, 88, 89
kalem-i a'lâ 26
kemâl 42, 54
kesret 54

keşf 27, 54

kün 33, 69

L

Leylâ 45, 79

livâ-i hamd 26

M

mâna 48, 49, 51, 57, 72, 88, 89

Mecnûn 45, 79

Medine 5

melâmet 90

meşhûd 42, 86

mevcut 22, 31, 39, 75

muhabbet 37

mutlak birlik 52, 53

mümkün varlık 48

münezzeh 10, 30, 71

müşahede 15, 26, 31, 42, 54, 86

müsemma 22, 35

N

namaz 56, 95

nâsiye 61

nispet 35, 65, 85

nur 26, 30, 32, 33, 56, 66, 69, 74, 86

P

perde 52, 56, 57, 64, 86

R

Rab 86

recâ 52

rubûbiyet 84

ruh 27, 48

S-Ş

Sehl et-Tüsterî 82, 84

Senâî 15, 23, 27

Sevânih 27

suret 39, 40, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55,
60, 64, 81, 84, 88

şâhid 42, 86

şarap 33, 41, 53, 67, 72

şevk 34, 56, 68, 81

şehâdet 68, 71

şeriat 75

T

taayyün 10, 17, 82

takva 55

talep 34, 43, 75, 81

tecellî 17, 39, 68, 75, 76

tecrîd 73

tefrîd 73

temel 4

tenzih 35

tevhid 60

U

ubûdiyet 84

V

vahdâniyet 71

vâhid 30, 60

varlık 4, 9, 16, 26, 31, 32, 33, 34, 37,
48, 50, 57, 61, 63, 68, 69, 73,
74, 81

vecd 69

vücûd 9, 10, 15, 17, 20, 69

Y

Yahyâ b. Muâz er-Râzî 67

yakîn 56, 82

Zzâhir 29, 31, 37, 39, 44, 48, 52, 57, 60,
68, 84

zevk 66, 81

zuhur 17, 74

zulmânî perdeler 57

zühd 89

zülûf 72

TIPKIBASIM

کی بود و باز ما جدا مانده

من و تو رفت و خدا مانده

مست میده نشو شریفه المسمات علی بد

العبد الضعیف الخیف غیاث المجلد الاصل

اصح الله شفاء ابدانی لیت

اجمع من شهر ذی القعدة سنة

احدی و ثمانین و ثمانمائة

بقسططنیه

م

أوقاف الخیرین

١٥٠١

أَحْمَدُ اللَّهِ عَلَى أَنِّي كُضِفْتُ عَيْسُ كُنْ فِي الْيَمِّ
إِنْ هِيَ قَالَتْ مَلَأَتْ نَاهَا أَوْ سَكَّتْ مَاتَتْ مِنَ الْغَمِّ

آنجا که بحر نامتناهیست موج زن
شاید که شبی بکند قصد آشنا
باز سمت میکوید ناامیدی شرط نیست
اندرین بحر بی کرانه جو غوک
دست و پایی بزنج وانی بوک
دل نیز در بحر امید نیز دست و پا
میزند و با جان بلب رسیده خطاب می کنند

بگردا مناجات و زهد کی کردم
 در بحری افتادم که کنارش بد نیست
 حریفی میکنم با سنت دریا
 و کرجه زور یک ششم ندارم
 اگر معانی این کلمات نسبت با بعضی منوم
 مکرر نماید معذورم به جند که میخواهم
 که خود را با ساحل اندازم ساحل یافت نمیشود
 و تا خمرست موجی در روده است و بلج
 دیگر افکنده

شعر

بس تو نیز آرنا الانشیا کما میگوید
 تا عیان بینم **شعر** فَنَقِي كُلَّ شَيْءٍ ذَا آيَةٍ
 تَدُلُّ عَلَيَّ أَنَّهُ وَاحِدٌ قَوْلُهُ تَعَالَى قُلْ
 لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
 سَيَقُولُونَ لِلَّهِ سَخِنَ مَشْتَقًا نَهْ وَعَاشِقَانَه
 میرود و معذور دار **شعر**
 مِنْ كُلِّ شَيْءٍ لَطِيفٌ أَحْبَبْتَنِي قَدْ حَا
 وَكُلُّ نَاطِقَةٍ فِي الْكُونِ تُطِيبُنِي
 مرا که دل بخوابات میرود و مردم

۶۸
در روی پوشاند عاشق چون در کسوت
خود نکند و خود را بر نکند دیگر بنید از خود بوی
دیگر یابد بلی ستمی خود را او یابد انا من
انوی و من انوی انا و در سر چه بنکد
روی دوست بنید که کل شیء مالک است الا
و جهة چه وجه دارد چو را شاید که مالک
و جهة عاید باشی باشد چه سرشی از روی
صورت مالکست و از روی معنی باقی و
بخت چه آن وجه ظهور حقست اشیا وجه است

وَمَا تَدْرُو اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ^{لَمَعَةُ بَيْت}
^{هشتم} چون معشوق خواهد که عاشق را بکشد
نخست بر لبای پس که از سر عالمی با او
سمراه شده باشد از و برگردد و عو
آن خلعت صفات خودش در پویشاند
و اینجایا در مواقف المواقفش موقوف
گردانند یا بعالمش بهر تجلیل ناقصان باز گردانند
و چون بعالمش مراجعت فرماید آن رنگهای
عالم که از و برگشیده بود اکنون بر تنک خود

من جبکہ تو بودم و نمیدانستم
 اینجا دعا عاشق سے بود اللہم اجعلنی
 نورانی در مقام شہود و دیدار تو بنور تو
 بیسم کہ من تو ام انکاء کویم من رائے
 فقد رأی الحق و تو کسی من یطیع الرسول
 فقد أطاع اللہ کہ اگر من باشم ترا نہ سم
 کویم نورانی آراء بیت
 خلق را روی کے نماید او
 بکدام آئینہ در آید او

از پیش بصر کشف شود معشوق را بیند
 تو در میان نه انگاه بسمع سر او ند آید ^{شم}
 بدالک سر طال عنک اکتامه
 ولاح صباح کنت انت ظلامه
 فاننت حجاب القلب عن سر غیبه
 ولو لاک لم یطیع علی حتامه
 روزت بستودم و نمی دانستم
 شب با تو غستودم و نمیدانستم
 طن برده بدم مکر که من مش بودم

قدم از وجود در عدم برای آن زد
 که در حال عدم آسوده بود و سم شا هد بود
 و سم مشهود **بی** زان قبل بود شا هد و مشهود
 که بنزدیک خویش سبج نبود
 چون موجود شد غطاء بصر خود شد و از
 مشهود محسوس ماند بصر او بکلم گشت **سَمْعُهُ**
وَبَصَرُهُ عین معشوق آمد و او بی او غطاء
 این بصر **أَنْتَ الْغَايَةُ عَلَى شَمْسِكَ فَأَنْتَ**
حَقِيقَةُ نَفْسِكَ اگر این غطاء که تو بی تست

لیکن اَلَا بَکُم تَسْمَعُونَ سُرُور دانی چه گفت
 و شنید میر و دمیکوید هر چند **بیت**
 تشریف دست سلطان چو کان بود و **لیکن**
 بی کوی روز میدان چو کان چکار دارد
 نی غلط گفتم که اینجا عاشق و معشوقه **بیت**
 کرجه ما از عشق او اندر جهان افسانه ایم
 ماکه ایم از ما چه آید تا پنداری که ما
 روی او را آینه یا زلف او را شانه ایم
لحم بیت وستم عاشق را طلب شه و بهر **بیت**

66

بنده شدم و نهادم از یکسو خواست
حریت مطلق در مقام غنای مطلق یافت
شود و الا از روی معشوقی همچنانکه نیاز
عجز عاشق را نماز و کرشمه معشوق را
در باید و سپهنا نکه کرشمه و نماز او را در باید
نیز طلب و نیاز عاشق بکار آید این کار
بی یکدیگر راست نیاید این خاصیت
معشوقی با نعوت عاشقی همه این گوید
نَحْنُ فِي الْكُلِّ سُرُورٌ وَلَكِنْ

عاشق گزشت معشوق قابل نیاید تنی ماند
 اِنْ لِلدَّيْبِ بَيْتٌ سِرٌّ لَوْ ظَهَرَ لَطَلَّتِ الْعَبُودِيَّةُ
 هر چند معشوق را حسن و ملاحات
 بکالت و از روی کمال هیچ در نیاید **بیت**
 بت راجه زیان چو بت پرستش نبود
 اما از روی معشوقی نظاره عاشقی در
 باید حیرت از جانبین متعذری نماید
 چه هر چاکه نسبت آمد حقیقت رفت **بیت**
 آزادی و عشق چون نمی آید راست

بیند مقامی بر مقامی نکزیند از سبج غلت
 نتواند کرد چه غایت غلت آن بود که در
 خلوت نابود نشیند و از جمله اسما
 و صفات حق و خلق غلت کزیند لیکن
 پس از آنکه ناظری او خورای منظوری
 دوست آمد و دانست که مرتبه معشوقی
 او را بعاشقی او تعلق کونه مست غلت
 چگونه کند که *الرُّبُوبِيَّةُ بَعْدَ الْعُبُوبِيَّةِ*
 محال اینجا عاشق هم بحسابی درمی آید چه اگر

بهر چشی مراقب شود و بهر نظری
 ناظر به او را در هر عالم صورتیت و در
 هر صورتی و جہی پس همه اشیا ظهور او
 مراقب باشد چه ظاہر اشیا چنانکہ
 باطن اوست *مَوَاطِنُ الظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ* صبح
 چیزی را نہ بیند کہ او را پیش از ان
 یا بس از ان یا در ان یا با ان نہ بیند
 محب اینچاپش خلوت نتواند نشست
 و غلت نتواند کرد جبہ او را عین اشیا

وَ لَكِنْ لِيُظْمِنَنَّ قَلْبَهُ مَكَرَ اشَارَتِ بَحْنِ
 تَعَيَّنَ تَوَانِدُ بُوَدِ اِطْمِنَانِ قَلْبِ وَ سَكُونِ
 نَفْسِ حَبِ بَحَقِ الْيَقِينِ حَاصِلِ نَشُوْدِ اَز
 سَهْلِ تَشْرِیْ پَرَسِیْدَنْدِ كِه مَا الْيَقِيْنُ ^{قَالَ اللهُ} يُوَدِّعُ
 بَسْ تُوْنِزْ وَ اَعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰی يَكُوْنُ الْيَقِيْنُ ^{بِهِ}
 دَرِيْنِ رَهْ كَرْتَرَكْ خُوْدِ كُوْسِ
 يَقِيْنِ كَرْدِ وَ تَرَاكُوْ تُو تَوَاوِيْسِ
 لَمْعَةُ بَيْتِ وَ شَمْسِ مَحَبِّ چُوْنِ خُوَاهَدِ كِه مَرَا ^{قَتِ}
 مَحْبُوْبِ بَاشَدِ جَا رَهْ اَنْ بُوَدِ كِه مَحْبُوْبِ رَا

بجلت زده ام کز تو نشان می چستم
 این دیده سر دیده وری را حاصل است
 الا آنست که نمی داند که چه می بیند
 که از خانه بخواهد ضرورت افتد
 بیدار اندازد که چه می بیند عجب کار
 بعین الیقین حال او می بیند چه در حقیقت
 جز احدیت مجرب نیست لاجرم لذت
 نمی یابد که بحق الیقین بداند که چه می بیند
 و بچشمی بیند و هر چه می بیند قال الله تعالی

سرشته می بود ناگاه نداسمع او آمدیت
 آن چشمه که خضر خوردا از آب جیات
 در منزل تست لیک انباشته
 چون بعین البقین در خود نظر کرد خود را
 کم یافت آنگاه دوست را باز یافت
 چون نیک نظر کرد خود عین او بودیت
 ای دوست ترا بهر مکان می پیستم
 مردم خبرت ازین و آن می پیستم
 دیدم تنو خویش را تو خود من بودی

بغلط نباید افتاد **بیت**
 همه میچند و سچ دوست است
 همه مستی ما ز مستی دوست
 شیخ الاسلام گفت خدای تعالی خواست
 که صنم خود را اظهار کرد و اند آدم را آفرید
 آن پادشاه اعظم در پسته بود محکم
 پوشید دلق آدم ناگاه بر در آمد **لعه**
بیت و نیم محب خواست که بعین
 الیقین جمال دوست به پند عمری **طلب** درین

اشیا اگر کیفیت و کردند از ایشان
 جمله یکیست چون بحقیقت نظر کنی
 بس جمله محبوب را باشد محبوب را از
 هیچ صفت وجودی نتواند بود عدم را ^{صفت}
 وجودی چگونه بود اما اگر محبوب از راه
 کرم در خانه محبوب قدم نهد و خانه را بحال
 خود منور کند و صاحب خانه را بکسوت
 صورت خود مشرف گرداند و خود را در
 لباس محبوب بر خود جلوه دهد ^{خود} محبوب را در

نمونه طلب معشوقست خود در صفت که
 عاشق بدان متصف شود چون جفا و شر
 و سرخ و ذوق و ضحک بل صفت
 که عاشق بران محمولست با صالت صفت
 محبوب تواند بود پیش محب امانت است
 او را هیچ دران شرکته نیست چه مشاکرت
 در صفات دلیل کند بر مباهلت ذات
 و در چشم شهود در همه وجود جز نیک
 ذات موجود نتواند بود بیست

بر زبانه نگاه بدامن معشوقی در آویزد
 چون سرد و را بهمت دوی و کثرت
 موسوم یا بدخست روی سر یک از دیگر
 بگرداند نگاه بنا پس کثرت از سرد و
 بر کشد و سرد و را برنگت خود کند که
 یکانیکه صرف است بیت
 این همه رنگهای پرنیرونک
 خم و حدت کند همه یک رنگ
ملفوظ چهارم طلب و جست و جوی عاشق

اِلَى مَنْ سَمِعِي وَبَصَرِي كُنْتُ اِيْ اِنَّا
 شَنَوَا اِيْ وَبِنِيْ اِيْ مَنْ تُوْپَ **بیت**
 خواسم که چنان کنی بعشقم مشغول
 که عشق تو با تو پسر و ازم شب
 و اگر نظر بالاتر کنی اشارت فَنَسِيْهِمْ با تو
 نماید که محبوب معلوب عشق چگونه کرد
 فَنِمَ مَنْ فَنِمَ وَ عَرَفَ مَنْ عَرَفَ وَ مَنْ لَمْ
 يَذِقْ لَمْ يَذِقْ جملگی شرح این رموز
 آنست که عشق نخت سراز گریبان عا

کند مجنون مکر درین سوزش بود
 گفتد لیلی آمد گفت من خود لیلی ام پر
 بگریبان فراغت فرو برد گفت سر بر او
 منم لیلی ^ع آخر بگر که از که می مانی باز
 گفت ایک عنی فَاِنَّ جُنْکَ شَعْنِ عُنْکَ ^{ست}
 آن شد که بیدار تو می بودم شاد
 از عشق تو پروای تو ام نیست کنون
 در دعا مصطفی صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَیْهِ ازین مقام
 چنین خبر دارد که اللّٰهُمَّ اجْعَلْ جُنْکَ احَبَّ

محب او و اوصاف او عین محبوب
 بس اَعُوذُ بِكَ مِنْكَ کُوید تا بدانی **بیت**
 دامنش چون بدست بگرفتم
 دست او اندر آستین دیدم
 چگونه باشد بس کو بی که لا اُحْصِی شَاءُ
 عَلَیْكَ رَأْنَتْ کَا أَتَشِیْتُ عَلٰی نَفْسِکَ **ملحه**
بیت **میسوم** عشق آتشیت که چون در دل
 افشدم چه در دل یا بدسم را بسوزد
 تا حدی که صورت معشوق نیز از دل **محو**

لِأَنِّي فِي الْوَصَالِ عَيْتُ نَفْسِي
 وَفِي الْبَحْرِ أَنْ عَيْتُ لَمَّوَالِي
 وَشَغْلِي بِأَنْجَبِ كُلِّ وَجْهٍ
 أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ شُغْلِي بِجَالِي
 وَاكْرَهْتُ بِي بَدْوِي مَحْبُوبِ صِفَتِ أَوْشَدِ
 بَاشِدِ أَكْرَهْتُ دُوسْتِ دَارِ مَحْبُوبِ
 دُوسْتِ دَاشْتِ بَاشِدِ وَابْنِ غَايَتِ
 وَصَلِ بَاشِدِ دُرِّ عَيْنِ بَعْدِ وَفَهْمِ كَسِ
 اِنْجَازِ سَدِ بَدَاكَ مَوْجِبِ بَعْدِ وَصِفَتِ

من فارغم از سر دو مرا عشق تو بس
 بلکه باید فراق را دوستدار و از وصال
 و بعدش خوشتر آید از قرب چون داند
 که دوست آنرا دوست میدارد خود بعد
 مقرب تر از قرب بود و بهر شش سودمندتر
 از وصال زیرا که در قرب و وصال نصیب
 مراد خودست و در بعد و فراق نصیب مراد
 محبوب **بیت** بجزی که بود مراد محبوب
 از وصال هزار بار خوشتر **شعر**

58

دوست باید داشت و بفراتن در داد
معینی این بیت میگوید **شعر**
اُرید وصاله ویرید تجری
فانترک ما اُرید لم اُرید
محرم خود را ساخت اما فراق را بعینه
دوست ندارد بل از آنکه محبوب محبوب
اوست و کُلُّ مَا يَفْعَلُ الْمَجْنُونُ **مصحف** محبوب
مسکین جکند جز این که گوید **بیت**
خوایم بوصول کوشم خوایم بفرات

بِرِصَاكَ مِنْ سَخَطِكَ و در تجلی ذات اَعُوذُ
 بِكَ مِنْكَ **ت** از تو بتو کرد در نگر یز هم حکیم
 پیش که روم قصه بدست که دهم
محبیت دوم شرط عاشق آنست که سرچند دوست
 او دوست دارد و اگر همه بعد فراق
 بود او نیز دوست دارد غالباً محبوب بعد
 و فراق محب خواهد تا از جفای او پناه عشق
 میبرد النَّارُ سَوَاطِئُ يَسُوقُ اَهْلُهَا إِلَى اللَّهِ
 اشارت بحین چیزی تواند بس محب را بعد

۵۷
احتساب جوید بلکه در آن طبعاً رعبتش نبود
اینجا شهبستی زحمت دهد که چون او محکوم تجلی است
و تجلی همه اشیا را شامت تجلی را از نظر خود
چگونه دفع توان کرد گویم تجلی و دونهست
تجلی ذات و تجلی اسما و صفات اما تجلی ذات
دفع توان کرد اما در تجلی اسما می توان
که تجلی قهر یا تجلی لطفی دفع کند و در سراج
نامشروع باشد نشان قهر و جلال پند و در سراج
مرضی بود نشان لطف و جمال اینجا گوید اعوذ

بود و جهد کند که واقعه تعین نکند محبوب
 آن خواست باشد و اگر محب مکاشف باشد
 چند امکه در هر صورتی روی دوست عیان
 بید باید که اگر نا وجه بید رضا ندیدند ^ح
 در ناراضی است که راضی نیست و لایرضی
 اعباده الکفر ^ح حق را بحق بید و عالم
 همه حق بید بر مکررات انکار کند بحق
 برای حق و حقیقتش قایم بود و در هر چه سر ^ع
 حرامست حلال وجه حق پند لاجرم ازان

۵۸
بمراد او گذارد و ترک طلب گیر و چه طلب
ستد راه اوست زیرا که هر مطلوب که پس
از طلب یافت شود بقدر حوصله طالب باشد
فی الجمله ترک طلب و مراد خود گیرد
و هر چه در عالم واقع میشود مراد خود
انکار و تا آسوده و شادمان باشد **میست**
تا ترک مراد خود گیری صد بار
یکبار مراد در کنارت ناید
اگر واقع نامرضی باشد و دفع آن چند آنکه

وَكُونُوا بِأَقْرَبَ مَقَرٍّ مِمَّا كُنْتُمْ
 دَانِي جِهَ مِي كَوِيْد اَكْر تَو اَنكِرِي و در دِ
 مَقْد عالم عشق كُنْت مَثَلَا در دِست تَو اَنكِر
 چِراغِي افروخته و در دِست درویشِ سِزِم
 نِیم سوخته نِیمِي كِه اَز اَن عالم بوزد چِراغِ
 تَو اَنكِر را بِنشاند و سِزِم درویشِ اَبَر افروزانْد
 مَصْرَاعِ بَر دِند شَكسْتگان اَز بِن مِیدان كَوِي
 لَمْعَتِ دِیْم عاشق بایْد كِه بِلِي عِترَض مَادِست
 صَحْت دَار دِخواست اَز مِیان بَر دَار و كَار

55
و درین حال که فقری از پسر وجود برجا
و با عدم خود بساخت اگر بچشم خود نظرش
بر حال دوست باشد عکس ظلمت خود نابود
خودش در نظر آید خود را بیند برقع سواد
الْوَجْهِ فِي الدَّارِينِ بروی افکنده نه در سرائی
وجود خود را بیند که بدان سیند روی کرد
و نه در پسرائی عدم ظهوری از سیاه روی
خلاص یابد کما وَالْفَقْرَانِ كَيُونِ كَفَرَا
مَتَى عَصَنْتَ رِيحُ الْوَلَا تَقْصِنِ أَخَا غِنَاءِ

صبح باشی جو بخت فردی تو
همه باشی جو بسج کردی تو
پس رتبت فقیری که به محتاج الی کل شیء
ولا یحتج الیه شیء چه آنکه همه اشیاء محتاجست
مطلوب را بس پرده اشیاء می بیند و آنکه
در خلوت خانه بود و ناپدید بود با یافت و ناپدید
بساخت فهو كما قال ابی حنیدة الفقیه لا یفتقر الی
نفسه ولا الی ربّه و قال الشیخ علی البحریری
الفقیه عنده من لا قلب له ولا رب

۵۶
او بسر فرقه نایافته رفته و مَوَآلَا مَع
الله کما کان فی الازل حال او آمده در
جنین حال سبب بدو محتاج شود چنانکه
آن بزرگ گفت که الفیقه لا یحتاج الی الله
زیرا که احتیاج صفت موجود باشد ببقیه
چون در بحر نیستی غوطه خورد و احتیاجش نماند
و چون احتیاجش نماند فقرش تمام شود
که اِذَا تَمَّ الْفَقْرُ فَهُوَ اللَّهُ وَاللَّهُ تَعَالَى دَرِیَجِ حَزْ
بِهِج محتاج نیست

بیت

بهمه چیز محتاج بود آنست که نظر محب بحق
بر حقیقت اشیا آید و در سرجه نظر کند رخ
او بیند لاجرم بهمه اشیا محتاج باشد که
الْفَقْرُ أَجْتِیاجٌ ذَالِی مِنْ غَیْرِ تَعِیْنِ حَاجَةٍ اَمَّا
آنکه بسج چیز بدو محتاج نبود آنست که اجتناب
بموجود تو اند بود و عاشق در حال تحسیر
و مقام تفرید خلعت پستی و توابع آن که
نزد او امانت بود بحکم اَنْ تَوَدَّ وَاَلَا مَانَا
اِلٰی اَسْلَمٰهَا بِمَعشُوقٍ بَارِکْ ذَا شَتَهٗ اَسْتَوَدَّ

۵۵
لمعه بیستم عشق سلطنت و استغناء معشوق
داد و مذلت و افتقار به عاشق عاشق
مذلت از غرت عشق کشد نه از عزت
معشوق چه بسیار باشد که معشوق بنده
بود و علی کل حال غنی اصفت معشوق
آمد و فقر صفت عاشق پس عاشق
فقریه بود که یحتاج الی کل شیء و لا
یحتاج الیه شیء او بهم اشیا محتاج
نیست چیزی ند و محتاج نه اما انک او

و جز در خود نکند یکا یکی جز در یکا یکی
قرار نگیرد و فردا نیست جز در وحدانیت
آرام نیابد ازین حرف حقیقت دل
معلوم شود و کم کسی فهم کند صاحب
دلی از مناجات خود خبر داد که **بیت**
گفتم که گرای تو بدین زیبا
کش خود را که خود منم بیکتا
هم شتم و هم عاشق و هم معشوقم
هم اینم هم حال هم بنیایم

۵۲
وَالْقَلْبُ بَيْنَ الْأَصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ
الرَّحْمَنِ تَقْلِبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ أَوْ دَرْدَلِ دَلِ
دَرْ قَبْضَهُ أَوْ مَكْرَبْ زَبَانَ تَرْ جَانِ اَيْنِ بِيَانِ
وَمَعْنَى رَفْتَهُ اسْتَكْرَهَ **بیت**
کَرَجِهِ دَر زَلْفِ تَسْتِ جَايِ دَلَمِ
وَ اِيْمَا دَر دَلِ خَرَابِ مِيْنِ
تَا بَدَانِيْ كِهْ اَز لَطَافَتِ خَوِيْشِ
سَمِ تُو دَر بَنْدِ زَلْفِ خَوِشْتِي
سَمِ دَر بَنْدِ خُوْدِ بُوْدِ وِ پَر وَايِ غِيْرِ نَدَارِ

همه قدم بیند لاجرم سبحانی کو بدیکی
 از پنج کوزه ساخت و پر آب کرد چون
 اقبال بتافت کوزه را آب یافت گفت
 لَيْسَ فِي الدَّارِ غَيْرُكُمْ دِيَارُ **بیت**
 صیاد و موصید ممو و انه ممو
 ساقی و حریف و می و پیما نه ممو
 مشاطه ممو زلف ممو شانه ممو
 شمع و لکن و آتش و پروانه ممو
 عجب کاری و وسعتی قلب عبدی المومنین

۱۷
بتی کز چسپن در عالم غنی کجند عجب دارم
که دایم در دل تنگم چگونه خان و مان بسیار
ابو یزید از سعت دایره دل خود چنین
خبر داد که اگر عیش و صد نه ارباب
بجز عیش و آنچه در دست در گوشه
دل عارف گذر دارد عارف از آن
خبر نیابد چنین گفت چگونه خبر یابد که الحمد
اذا قورن بالقدیم لم یبق له اثر چون نظر
در چنین دلی کند که محدث را در و اثر

سنو ز سمت او باد و دگر گیرد
 لاجرم وسعت او بمشائی است که
 آنکه در همه عالم بکشد بلکه همه عالم
 در قبضه او نماید بود پیرا پرده
 فردایت در ساحت وحدایت او ز
 بارگاه سلطنت انجی سازد کار ما انجی
 پرواز و حل و عقد قبض و بسط ملوین
 و تمکین همه انجی ظاهر کرد و قیاد قبض
 اخفی ما بدی و اذ بسط اعاد ما اخفی

۵۷
اَنَا أَقُولُ وَأَنَا أَسْمَعُ وَكُلُّ فِي الدَّارَيْنِ
غَيْرِي **بیت** سر بوی که از مسک و قر نفل شنوی
از دولت آن زلف جو پنبیل شنوی
چون نغمه بلبل ز پی کل شنوی
کل گفت به بود که چه ز بلبل شنوی ^{۱۴} **لمعه**
عاشق را دلیست منزله از تعین که
مخیم نه قباب عزت و مجمع بحر غیب و
شهادت است و این دل را امتی است که **بیت**
اگر بساعنر دریا نه ار جرعه کشد

چون ساکن تواند بود که سر ذره از ذرات
کاینات را مُحرِّکِ اوست چه سر ذره
کلمه ایست و سر کلمه را اسمیست و سر اسمی را
زبانی و سر زبانی را قولی و سر قولی را محب
سمعی و چون نیک بشنوی قایل و سامع
یکی یابی جِه السَّمْعِ طِبْرٌ طِبْرٌ مِنْ الْحَقِّ الـ
الحق جنید با شیلی گفت و عتاب کرد
که پسری که ما در سر دایها پنهان میکنم
تو بر سر منبر اشکارا کردی شیلی گفت

و حرکت در آورد تا ابد الابد بین آن
 نمونه منتفی شود و نه آن رقص منتقص
 چه مطلوب نامتناهیست اینجا ز منزه عاشق
 همه آن باشد

تا چشم باز کردم نور رخ تو دیدم
 تا گوش برگشادم آواز تو شنیدم
 بس عاشق دایم در رقص و حرکت معنویست
 و اگر چه بصورت ساکن نماید و تری
 اجمال تحبها جامدة و هیثم مر السحاب

روی معشوق ندیده بود که نعمت قول
 کنُ او را از خواب عدم برانگیخت از
 سماع آن نعمت او را وجدی پیدایش
 از آن وجد و جودی یافت ذوق
 نعمه در سرش افتاد و حال گفت **مصرع**
 أَلَا ذُنُّ تَعَشَّقُ قَبْلَ الْعَيْنِ أَحْيَانًا
 عشق پستولی گشت سکونِ خاطر
 باطن را بسترانه **مصرع**
 إِنَّ الْمَحَبَّ لَمِنْ يَهْوَاهُ زَوَّارُ **برقص**

بی نهایتی و دوری این راه خبر داد **شعر**
 شَدَتْ وَلَمْ أَكْطِ لِحَاطٍ لِحَظَةٍ
 وَحَسْبُ لِحَاطٍ شَاهِدٍ غَيْرُ مُشْهِدٍ
 واکر و اصلا ترا شوق با بحث نیاید
 بر طلبِ اولی و اعلی بران قدر اختصار
 گشت که یافتند و در مقام تصور رسم نمایند
 خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا لِلَّذِينَ
 احْسَنُوا الْحَسَنَى وَزِيَادَهُ **لمعه مجد**
 عاشق با بود و ناپود آرمیده بود و هنوز

وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا مِثْلُ مَا يَدْعُو بِهِ الصَّاحِبُ
 رِيب پنداشتند که چون واصل شدند
 غرض حاصل گشت و بغایت مراد پویند
 وَبِهِ إِلَيْهِ تَرْجَعُونَ پسند شده شد به نهایت
 مَنَازِلِ طَرِيقِ الْوُصُولِ لَا يَنْقُطُ أَبَدًا ^{بِ}لَا يَد
 چون رجوع نه بد آنجا بود که صدور بود
 سلوک کی منقطع شود راه کجا برسد اگر
 مرجع عین مصدر باشد پس آمدن چه
 فایده دهد شیخ ابوالحسن نوری از

حاصل شد انگاه بواپس طه آن تجلی
 استعدادی دیگر یابد در عالم شهادت
 تا بدان استعداد تجلی شهادت وجودی
 قبول کند و بعد از آن بحسب احوال
 مروج استعداد دیگرش حاصل میشود و
 در تجلیات بی نهایت بآن سبب
 وی گشت و میشود و چون تجلیات را
 نهایت نیست و هر تجلی مستلزم علمی است
 پس علم او را غایت نباشد لاجرم

من ربی بسئین بوطالب می گفت
بواحسن راست گفت که مَوْ خَالِقُ الْعَدَمِ
کَمَا مَوْ خَالِقُ الْوُجُودِ دیگری گفت مَثَبُ
وَرَأْسِ تَعْدَادٍ اثر کند حقیقت استعداد
دیگر نشود بلکه اثر او در تعیین محل خاص
باشد مرا استعداد خاص را حاصل این
اشارت است که در عالم غیب در
عین بنده استعدادی ظاهر گرداند تا
بآن تجلی غیبی قبول کند و چون این

۵۷
بزرگی و بیکری نمود و لیس پنه و پنه
رَبِّیْ اِلَّا صِفَتَانِ صِفَةٌ ذَاتِیَّةٌ وَصِفَةٌ قَائِمَةٌ
قِیَامًا بِهٖ وَصِفَتَانِ مَنَّهُ بزرگی گفت
لیس پنه و بین ربی فرقی اِلَّا اَنِّی
تَقَدَّمْتُ بِالْعُبُودِیَّةِ گفت افتخار من
مفتاح جو داوست و بکری شنید گفت
وَمَنْ اَعَدَّیْ اِلَّا وَّلَ مَفْتَاحِ جو وختین
جه بود و عِندَهُ مَفْتَاحُ الْغِیْبِ خرقائی اینجا
رسید و بر آورد و گفت اَنَا اَقْلُ

حَتَّى يَجُودَ لِلَّهِ الطَّرْفُ مُشْتَاقًا **بیت**
 مُعَاذِ رَازِي بِأَبْوِينِ يَدِ نَوْشْت
 مُسْتِ از می عشق آچنانم که اگر
 یک جرعه ازین پیش خورم نیستم **شوم**
 بایزید در جواب اونسر مود که **ش**
 شَرِبْتُ الْحَبَّ كَأْسًا بَعْدَ كَأْسٍ
 فَمَا نَفِدَ الشَّرَابُ وَلَا رَوَيْتُ
 کَر در روزی هزار بار تبیینم **میت**
 در آرزوی بار و کر خواستم بود

از نور اول کسب کند و علی هذا بر مثال
 تشنه که آب دریا خورده باشد هر چند
 پیشتر خورده تشنه تر گردد و هر چند یافت
 طلبش کند رسول صلی الله علیه و سلم
 فرمود رَبِّ زِدْنِي نِكَمًا **تَجَرَّ ابیت**
 همه چیز را تا بخوبی نیاید
 جز آن دوست را تا نیاید بخوبی
 تشنه این آب هرگز سیراب نشود **شعر**
 مَا يَرْجِعُ الطَّرْفُ عَنْهُ عِنْدَ رُؤْيَتِهِ

این خودست لیکن با بُستدئی النعم
قبل استحقاقها بیان میکند که چون
محبوب خواهد که خود را بر عین عاشق
جلوه دهد نخست از پر تو جمال خود عین
او را نوری بعاریت دهد تا بدان نور
آن جمال بید و از و تمسک گیرد و چون
بدان نور از آن شود حظ تمام بستد
باز فروغ روی او عین عاشق را نوری
و مکر بخشد تا بدان ملاحظه نور روشن

و پیکانکی معشوق از عاشق پشتر بود
 تا عاشق از جفای معشوق در پناه عشق
 میگردید و از دو کمانیکه در پیکانکی
 می آویزد و گفت اندک طور انوار
 بقدر استعدادست و فیض بقدر قابل
 بیت **کر ز خورشید بوم بی نیروست**
از پی ضعف خود نه از پی اوست
 مرجه روی دلت مصفا تر
 زو تجلی ترا مهتیا تر

رنگی دیگر نماید در سر جایی نام دیگر
 یا بد تشنگی بآید و اجد و تفضل بعضها علی
 بعض فی الاکل **لمعه سیم** معشوق
 سر لحظه از دوری چه بر صفتی با عاشق روی
 دیگر نماید عین عاشق از پر تو روی او
 سر لمحہ روشناسی دیگر یابد سر نفس پنا
 دیگر کسب کند زیر آید چند جمال پیش
 عرضه دهد عشق غالب تر آید و سر چند
 عشق غالب تر آید جمال خو تر نماید و

با ایشان غمخ زدی جبراً و قهرائمه
 را معلوم شدی که **بیت**
 نسبت اقتدار و فعل با
 هم از آن روی بود که باشد
 آنرا که بخود وجود بنود فعل چگونه
 بود اقتدار کی تواند بود **بیت**
 هم از و دان که جان بگوید کند
 ابر هم ز آفتاب جو د کند
 اصل فعل بکیت الا آنست که در سر **محل**

وَكُلُّ الذِّبْيَةِ شَاهِدَةٌ فَعْلٌ وَاحِدٌ
بِمُقَرَّرِهِ لَكِنَّ مَحْجَبِ الْأَكْسَرِ
إِذَا مَا زَالَ السِّرُّ لَمْ تَرَ غَيْرَهُ
وَلَمْ يَبْقَ إِلَّا شَكَالُ اشْكَالِ رَيْبَةٍ
سِرِّ أَنْ رَبِّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ أَنْ أَشَارَتْ
مِثْلَهُ كَمَا جَبَلُ كَايِنَاتِ سِرِّ أَوْ بِأَشَدِّ
اِقْتَابَتْ حَضَرْتِشْ كَمَا دَوَّ كُونِ
پیش آن سایه بان بسی میایم
که اگر سِرِّ وَاَللهُ خَلَقَكُمْ وَما تَعْمَلُونَ

۵۲
و اگر حق است حق یکے بود نه دو بیت
من و تو کرد آدی می را دو
بی من و تو تو من بود من و تو
لمع شانه زدیم یک استاد پس پرده ظل
خیال چندین صور مختلف و اشکال
متضاد می نماید حرکات و سکناات و
احکام و تصرفات همه بحکم او و او پس
پرده نهان چون پرده بر اندازد ترا معلوم
شود که آن صور و افعال آن صورت ^{حسب}

پیش نهادن از خود نیست
پستی که بحق تو ام دارد
او نیست مگر که نام دارد
شیخ الاسلام فرمود قدس سره
سره سر که مخلوقی بنا مخلوقی قائم
کرد و آن مخلوق در آن نام مخلوق
مستلاشی شود چون حقیقت صافی
کرد و دینی عاریت بود و منی چیست گفت
من و تو اگر تو بی بحقیقت بس حق کو و

نماند و سایه را خود بی اقیاب وجود
 نیست هر چیزی را ذاتیت و ذات
 سایه شخص است حرکت سایه حرکت
 شخص تواند بود **بیت**

تا جنبش دست هست مادام
 سایه متحرکست ناکام
 چون سایه زد دست یافت مایه
 بس نیست خود اندر اصل سایه
 پستی که وجود او بخود نیست

قُلْ كُلٌّ عِندَ عَلِيٍّ شَاكِتٌ اَعْتَبَارُ
 نکنی که اگر حرکت شخص نباشد سایه
 متحرک نشود و لو شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِتًا و
 اگر خود آفتاب احدیت از مطلع
 بتابد اثر نماید چه مر سایه که همسایه افتاب
 شود آفتابش بحکم ^{بیت} ثَمَّ قَضَاهُ در برگیرد
 روی صحرا چو همه پر تو خورشید گرفت
 شوند نفسی پایه بران صحر باشد
 عجب کاریست مر جا که آفتاب بتابد سیاه

و الحقیقه کما لکرة بر سر جا که انکشت نهی
 حاق و وسط او باشد کجا افتاوم
 بد آنکه آفتاب محبت از مشرق غیب
 بتافت محبوب سراپرده خود را بصحرا
 ظهور کشید آنگاه محب را گفت **مصرع**
 احسن نظری بسایه من نکنی قوله
 تعالی الم تر الی ربک کیف مدّ
 الظلّ ورامتدا و امرانه **مصرع**
 گز خانه بکد خدای ماند همه چیز

بر مذهب خدا آغوشی تخلقوا با خلاق
 الله **بیت** انکس که نه از عالم از رنگ نکاشت
 رنگ من و تو کجا بردای ناداشت
 این رنگ همه سو پس بود یا نداشت
 ادبی رنگست رنگ او باید داشت
 و اگر از ناهمواری زمین در سایه
 کثری بین آن کجی عین استقامت
 او دان چه راستی ابرو از کثرت
مصراع از بکے راستی کمان آید

فَلَا عِشَّةَ وَاحْلِقْ لَمْ يَخْلُقُوا سُدًى
 وَآن لَمْ يَكُنْ اَفْعَالُهُمْ بِاَسَدِيَّةٍ
 عَلَى سَمَةِ الْاَسْمَاءِ تَجْرِى اُمُورُهُمْ
 وَحِكْمَةُ وَصَفِ الذَّاتِ لِلْحُكْمِ اَجْرُهُ
 اَزْجَنِيْدُ رَضَى اللهُ عَنْهُ پَرَسِيْدَنْدِ كِه
 مَا التَّوْحِيْدُ كُنْتُ اَزْ مَطْرَبِي شِنْدَم كِه مِي
 وَغَنِّي لِي مَنِي قَلْبِي وَغَنِّيْتُ كَمَا غَنِّي
 وَكُنَّا حَيْثُ مَا كَا نُوَاوَكَا نُوَا حَيْثُ مَا كُنَّا
 حُلَا جِ رَا كُنْشُدُ تُو بَر مَذْهَبِ كِيَسْتِي كُنْتُ

پس کی نفیس خود را دانسته باشند
 و تو و او در میان توحید بدین حد
 درست میشود بدانکه افراد اعدا
 فی الواحد و احد یکی اندر یکی یکی باشد
 لمعه پانزدهم محب سایه محبوبست نه جا
 که رود و در پی او رود مصراع
 سایه از نور کے جدا باشد
 و چون در پی او رود کج نرود ان رب
 علی صراط مستقیم شعر

ظاہر شو و عدد را عین ظاہر نشود
 کہ جہلہ تو ہی سہمہاں حبیب
 و ریج نیم من این فغان حبیب
 سہم جہلہ تو ہی و سہم سہ تو
 آن چیز کہ غیر تست آن حبیب
 چون تست یقین کہ نیست جز تو
 آوازہ این سہم کمان حبیب
 وحدت او از وحدت تو توان دانست
 زیرا کہ یکے او را ندانند جز یکی

کرد و مؤمن بعد از امانت در صفات
 ش" و ما کتمه خط کدیه و اجمل
 احذیت از روی اسماء احذیت کثرت
 تواند بود و از روی ذات احذیت
 عین و در هر صورت اسم از واحد
 آید احد در اشیا پنهان ساریست
 که واحد و اعداد و اگر واحد نباشد
 اعیان اعداد و طر نشود و اعداد
 را اسم نبود و اگر واحد با پس خود

خط از میان طرح افند و صورت
 و ابره چنان شود که اول بود حکم خط
 زایل نکرد و اگر چه خط زایل
 شود اثرش باقی ماند **بیت**
 خیال کج بر اینجا و بشناس
 سرانگو در خدا کم شد خدا ^{نست}
 زیرا که هر حد اینست که از آنجا و
 و کانی حاصل آید و اینست
 نکند ارد که کرد سپر پرده احدیت

یکی نماید پیر قاب قوسین پیدا آید
 بیست می نماید که مست و نیست جهان
 جز خطی در میان نور و ظلم
 که بخوانی تو این خط موموم
 بشناسی حدوث راز قدم
 هر که این خط چنانکه مست بخواند
 یقین بداند **مصراع**
 همه سج اند و سج اوست که اوست
 اما اینجا هر فیت باید دانست که اگر چه

چون بدید آسے کہ پنهانی مدام
جون نھان کردی جو جاویدی عیان
سم نهانی هم عیان سم مرد و پے
سم نه اینے سم نه آن سم این و آن
ملعه چهارم محب و محبوب رايك دایره
فرض کن کہ آن را خطی بدو نیم کند
بر شکل دو کمان ظاهر شود اگر این خط
که فی نماید کہ مست و نیست وقت منازل
از میان طرح افتد دایره چنانکہ مست

ازین بتان همه در چشم من تویی آبی
 نشاید که غیری او را حجاب آید چه حجاب
 محدود و در بود و او را حد نیست ^{منه} مرجه
 در عالم بصورت و معنی صورت او ^{سیت}
 و او بسج صورت مقیدنی در مرجه او
 نباشد آن چیز نباشد و در سر چیز که او
 باشد آن چیز هم نباشد **بیت**
 تو جهانی یک چون آیه بدید
 جمله جانی یک چون کردی نهان

ک
حجاب او هم تواند بود بشدت
ظهور محبت و بسطوت نور پشته
لقد بطلت فلم تظهر على احد
و كيف يدرك من بالعين مستر
من بینم و نمی دانم که جسمی بینم
لاجرم میگویم بیت
حجاب روی تو هم روی تست همه حال
نهانی از همه عالم زبس که پیدا
هر که در نگرم صورت تو می بینم

احدیت ذات از پرده عزت بتابد
اشیا بکلی متلاشی شود به انصاف
اشیا بوجود بواسطه اسما و صفات
تواند بود بر حین وجود اشیا بتجلی
ذاتست اما تجلی ذات پس پرده اسما
و صفات اثر کند بر حجب او اسما و صفات
او آمد چنانکه صاحب قوت القلوب
فرموده حجب الذات بالصفات و حجب
الصفات بالأفعال و اگر بحقیقت نظر کنی

لَا حَرَمَ قَتَّ سُبْحَاتُ وَجْهِهِ مَا أَنْتَهِى إِلَيْهِ بَصَرُهُ
 مِنْ خَلْقِهِ يَعْنِي أَمَّا خَلْقُ وَاصْفَافُ خَلْقِ
 أَوَّلِ سُبْحَاتُ كَسْتِ سُوخْتِ شَوْذُ وَنَمِ
 كِه بَارُوتِ نَمِ سُو زَنْدِ حَجَبِ دَايَمِ مَسْدُ
 مِي يَابِ سَمِ سَبْحِ اَوَّاسْمَا وَصِفَاتِ اَوَّ
 تَوَانْدُ بُو وَحَجَبِ نَوْرَانِي چِنَانَكِه طَهْوَرُ
 لَطْفِ وَجْهَالِ وَظَلْمَانِي چِنَانَكِه بَطُونِ وَ
 قَهْرِ وَجْهَالِ نَشَايِدِ كِه اَيْنِ حَجَبِ مَرْتَعِ
 شَوْ وَچِه اَكْر حَجَبِ اَسْمَا وَصِفَاتِ مَرْتَعِ شَوْ

از ووبد و بخشد کشته اند حجب صفات
آدمیت نورانی چنانکه علم و یقین و
احوال و مقامات و جمله اخلاق حمیده
و ظلماتی چنانکه جهل و کمان و رسوم و عادات
و جمله اخلاق ذمیه **بیت**
پردهای نور و ظلمت راز عجز
در کمان و در یقین دانسته اند
لیکن اینجا حرفیت اگر چنانچه حجب این
صفات بودی سوخته شدی از کشته شدن

محبوب بشاد و نه از حجاب نور
 و ظلمت بهر آن بر روی من و کذاشت
 تا محب خود فرا او کند و او را پس ^{روده}
 بیند تا چون دیده آشنا شود و عشق
 سلسله شوق بچسباند بد و عشق و قوت
 شوق پرده مار را یکان یکان فرو کشد
 آنکه پر تو بسجای غیبت ^ز موم را بسوزد
 و او بجای نشیند و همگی معشوق شود و چنانچه
 هر چه گیرد از او بد و گیرد و هر چه بخشد

زبان صاحب دل در خلوت این گوید
 خَلُوتُ بِمَنْ أَمَوِي فَلَمْ يَكُ غِيْرُهُ
 و لو كان غيْري لم يَصِحَّ وُجُوْدُهُ
 بی بعد ازین اگر پیغمبری بود درو بود
 و در صفات او ابو یزید قدس الله
 روحه این آیت بشنید یَوْمَ نَخْشُ الْمُتَّقِينَ
 اِلَى الرَّحْمَنِ وَفَدَا كَفْتُ كَيْفَ يَخْشُ مَنْ
 عِنْدَهُ وَ يَكْدِي بِشْنِدْ كَفْتُ مِنْ اَسْمِ
 اَلْبَجَّارِ اِلَى اَسْمِ الرَّحْمَنِ **لَمَعَةُ سَيِّدِ اَسْمِ**

۳۲
آئینه صورت و سفر دورست

کمان را بدی صورت از نور است

خود ازین خلوتخانه پسرشوان کرد

فاین تَنَسُّبُون ازینجا غبت ممکن نکرد

لا سیاحه فی امتی اینجا راه پرسد طلب

نماند قلق بیار آمد تریقه تمام شود اضاف

ساقط افتد اشارت مضمحل کرد و حکم

مَنْ وَاَلِی طَرَح شود چه وجه را ابتدا و

انتهای نیست با طرف شواند بود اینجا

اگر نداینی که چه میگوید **بیت**
 امشب در سزاران ابکینه تافته
 بس برنگ سر یکی تاب عیان انداخته
 جمله یک نورست لیکن رنگهای مختلف
 اختلافی در میان این و آن انداخته
لعل و دوزخ بر سر که محیقت این در بکشاید
 که در خلوتخانه نابود خود نبشند و خود را
 و دوست را در آینه یکدیگر می بیند
 پیش پرنم کند که لا بخره بعد الفتح **بیت**

31
 فَاَلْعَيْنُ وَاحِدَةٌ وَاحْكُم تَحْتَفِ
 وَذَاكَ سِرٌّ لَا يَلِ الْعِلْمُ يَكْشِفُ
 صَاحِبُ كَشْفِ كَثَرَتِ دَرَاهِكُم بَيِّنُ
 نَهْ وَرِذَاتِ جِهْ تَغْيِرُ دَرِذَاتِ اِثْرُ كَبْدِ
 چِهْ ذَاتِ رَاكَالِيَّتِ كِهْ قَابِلِ تَغْيِرِ وَتَاثِرِ
 نِيَسْتِ نُوْ رَا لُوْ اَنْ اَبْكِيْنِ مُنْصَبِغِ نَشُوْ
 اَمَا چِنَانِ نَمَايِدِ
 لَا لَوْ نَ لِلنُّوْرِ لَكِنَّ فِي الزُّجَاجِ بَدَا
 شَعَاعُهُ فَرَا اَيِّ فَيِ الْوَانِ

اما لا صفه لی **مصرع**
 چون نیست مرادات صفت چون باشد
لمعه یازدهم بدانکه میان صورت و آینه
 بهیچ وجه نه اتحاد ممکن بود و نه حلول
 گوید انکی پس درین مقام فصول
 که تجلی نداند از حلول
 حلول و اتحاد در دو ذات صورت شنید
 و در چشم شهود در همه وجود جز
 یک ذات مشهود نمی تواند بود **شعر**

تساوی فی پیکران و صبح
 نور نور را نسوزد بلکه ورومند رج
 شود بس اهل احدیت را نه خوف
 باشد و نه رجانه نعیم باشد و نه عدا
 بایزید را کشد کیست اصحیح گفت
 لا صَبَاحَ عِنْدِي وَلَا مَسَاءٌ **میت**
 اینجا که منم نه بامداد است و نه شام
 نه پیم و نه امید نه حال و نه مقام
 اِنَا الصَّبَاحُ وَالْمَسَاءُ لِمَنْ يَتَّقِي بِالْصَّفَةِ وَ

از رفع حجاب بود و اینجا از مرد و این
 زیرا که حجاب میان دو فرض توان کرد
 و اینجا جزئی نتواند بود و از رفع حجاب
 پاک ندارد و وجه از رفع کسی را پاک بود
 که ترسد که ناگاه باب سجات سوخته
 وَمَنْ مَوَّنَا كَيْفَ تَحْتَرِقُ **بیت**
 نیست را کعبه و کنش یکیت
 سایه را دوزخ و بهشت یکیت **شعر**
 إِذَا طَلَعَ الصَّبَاحُ بِنَحْمٍ رَاحَ

29

برگشته و در محادثت غوطه خورده او را
نه از عذاب خبر بود و نه از نصیحت
امید و اندوه نه بیم نه خوف و اندوه
رجا به تعلق خوف و رجا با ضعیف
و استقبال تواند بود و او در بحری
غرق است که آنجا نه ماضیست و نه مستقبل
بل همه حالت در حال **مصراع**
من این دریای پرشور از منک مکر نمیدانم
و نیز غایت خوف یا از حجاب بود یا

حقایق خود طاهر را حکمی بخشد چنانکه
طهور طاهر را ایست ^{شیر}
و لذت آنی آباها را از دامن عجبانی
اینجا بیند و مایه پید آید و نویی
و او بی آشکارا کرد و ما دام که محب را
شود و جمال محبوب در آینه صورت
روی نماید لذت و الم صورت بندد
اندوه و شادی طاهر شود و قبض و
بسط و امن گیرد اما چون لباس صورت

انما يتبين الحق تحت اصمخمال الرسوم
 چنانکه فی قسرها **بیت**
 در تنگنای صورت معنی چگونه بکند
 و ترکیب کدایان سلطان چه کار دارد
 صورت پرست غافل بر درجه داند آخر
 کو با جمال جانان پنهان چکار دارد
 لمعه و رسم ظهور و ایما صفت محبوبست و
 خفا صفت محب چون صورت محبوب
 در آینه عین محب ظاهر شود آینه محب

صورت مقیدست بسکل آئینه حکم او را
باشد که لون الماء لون انائیہ و اگر خارج
از شکل خود بیند بد آنکه آن مصورست
که محیط است بهمہ صور و الله من ورائہم
محیط چون محب مفلس از عالم قدم فراتر
ہند تماش محبوب متعالی خواہد سر محبوبی
فرو نیارد کہ مقید بود بقید شکل بانداز
علم و وصال جملہ از وجود او محو شود
تا محبوب را بی واسطہ صور بیند زیرا کہ

جام جهانمای من روی طرب فزای تست
 کر چه حقیقت منست جام جهان نمای تو
 انگاه که آینه محبوب بود و محب نظر کند
 اگر در و صورت باطن و معانی خود بیند
 متشکل بسکل ظاهر خود تقیس خود را
 وین باشد بحشم خود و اگر صورتی بیند
 جدی غیر سکل او و ویرای آن جیز دیگر
 داند که صورت محبوب دیده باشد بحشم
 محبوب اما اگر محب آینه بود نظر کند اگر

محبوب آینه محب است در و چشم خود
 جز خود را نه ببیند و محب آینه محبوب در
 اسما و صفات و ظهور احکام آن ببیند
 و چون اسما و صفات او را عین او یابد
 لاجرم گوید که شعر
 شَهِدَتْ نَفْسُکَ فِیْنا وَهَیْ وَاحِدَةٌ
 کَثِیرَةٌ ذَاتُ اوصافٍ و اسماء
 وَ نَحْنُ فِیکَ شَهِدنا بَعْدَ کَثَرِتنا
 عِینًا بِهِ اتَّحَدَ الْمُسْتَعْنِیُّ وَالرَّائِیُّ

ذات با محب اینجایم این گوید **بیت**
 در شهر بکوی یا تو باشی یا من
 کاشفته بود کار و لایت بدو تن
 رخت بر بند که اذاجاء نژاده بطل نذر
 عیسی پشته نژد سپلیمان از باد بفریاد آمد
 فرمود که خصم را حاضر کن پشته گفت
 اگر مرا طاقت مقاومت او بودی
 خود از دست او بفریاد نیا مدی **مصرع**
 در کدام آینه در آید او لمعه **مختصم**

معینی در عالم تا خشن آر و محب را از خود
 چنان بستاند که از و نه رسم ماند و نه اسم
 اینجا محب نه لذت شهو و یابد و نه ذوق
 وجود شناسد اینجا فانی لم یکن و
 بقا لم یزل با او نماید که **ش**
 طهرت لمن اَبْقیت بعد فناءیه
 مکان بلا کون لانک کنت
 چگونه باشد و اگر حجاب صورت و معنی
 از پیش جمال و جلال بر افکند سطوت

والارض با او در میان نهد که **بیت**
 جهان را بلند ی و پستی تو سی
 ندانم چه سر چه پستی تو سی
 در چشم من آید و بدو در نگرید چه **بیت**
 یاری دارم که بپسم و جان صورت او
 چه جان و چه تن جسد جهان صورت او
 معنی خوب و صورت پاکیزه
 کاندنظر تو آید آن صورت او
 چیرا گفته اند اگر جلال او از درون پرده

این چو عین آن بود آن کی شود
مستم محبوب یا آینه صورت رو
 نماید یا در آینه معنی یا و رای صور
 و معنی اگر جمال را بر نظر محب در کسوت
 صورت جلوه دهد محب از شهو لذت
 تواند یافت از ملاحظه قوت تواند
 خور و از نیا پسیر آیت ربی فی احسن
 صورة با او بگوید که اینها تو لَوَافِقُ
 وَجْهِ اللَّهِ وجه دارد معنی الله نور السموات

همه عین محبوب باشد فاما نحن بهر و که
 و الیه بس محب و محبوب و طالب و مطلوب
 از روی ظهور همه یکی آمد اما فهم
 که پس اینجا نرسد بیت
 هر که ایسی مرد سلطان کی شود
 پیشه آخر پیمان کی شود
 فی عجب اینست کان مرد خدا
 چون که سلطانست سلطان کی شود
 بلعجب را سی و پس تا در رسی

المؤمن والله المؤمن بیان این همه میکند
شعر رو دیده بدست آر که سر ذره از خاک
جایست جهان نمای چون در نگری
انکه پنی که عاشق در آینه ذات خود
صورت محبوب بیند آن محبوب باشد
که صورت خود را در آینه بیند زیرا که
شود محب بصر بود و بصر او بمقتضای کنت
سمعه و بصره و دیده و لسانه عین محبوب است
بس سرجه عاشق بیند و داند و گوید و شود

دعوی عشق مطلق مشنوز نسل آدم
 آنجا که شهر عشقت انسان چکار د^{رد}
 هر چه هست آینه جمال اوست بس همه
 جمیل باشند لاجرم همه را دوست د^{رد}
 و چون در زنگری خود را دوست داشته
 باشد خود را عایشی که بینی جز خود را
 دوست ندارد زیرا که در آینه روی
 معشوق جز خود را نه بیند لاجرم
 جز خود را دوست ندارد که المؤمن مرا

چه حال محبوب لذاته است اوست
که بچشم مجنون نظر بر حال خود میکند و در لیلی
و بد و خود را دوست میدارد **بیت**
مرد عشق تو سم تو سی که تویی
و ایما بر جمال خود نگران
پس بر مجنون که نظرش در آینه دوست
بر حال مطلق بود قلم انکار نرود
این چنین عاشقی که می شنوی **بیت**
در همه آفتاب گردش نیست

۲۲
الا آنت کہ بس پر وہ اسباب چہر
اجاب محبت نظر مجنون نہ جند بر حال
لبلیست اما لیلی آئینہ پیش نیست و لهذا
من عشق و عفت و کتم و مات مات شیدا
نظر مجنون در حسن لیلی بر جالیست کہ
جو آن حال سمہ قبیح است و اگر جہ مجنون
ندانند ان الله جميل و محبت اجمال غیر اورا
نشاید کہ حال باشد آنرا کہ بخود وجود نبود
اورا از بکا حال باشد و مؤید اجمال

جز ترا چون دوست نتوان داشتن
 دوستی دیگران بر بوی تست
 غیر او را نشاید که دوست دارند بلکه
 محالست زیرا که هر کرا که دوست دارند
 بعد از محبت ذاتی که موجبش معلوم
 بنود یا بهر حسن دوست دارند یا بهر
 احسان و این هر دو غیر او نیست
 مگر ملجئ پس من جایها
 معارف بل پس کمال ملجئ

از محبوبی محبوبی ^{شعر}
 نَقْلُ فَوَاوِكِ حَيْثُ شَيْتٍ مِنْ الْهَوَى
 مَا أَحْبَبْتُ إِلَّا لِلْجَبِيبِ الْأَوَّلِ
 هر که را دوست داری و هجر چه
 روی آوری او باشد اگر چه ندانی ^{شعر}
 كُلُّ مُغْرَى لِمُحِبُّوبٍ يَدِينُ لَهُ
 جَمِيعُهُمْ لَكَ قَدْ دَانُوا وَمَا فُطِنُوا
^{میت} مثل خلق جسد عالم تا ابد
 کر شناسند و و کر نه پیوست

قُلْتُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ إِنَّا وَكَاهُ أَوْ كَوِيَا
 این آید فَا جَرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ **مصحف**
 در عشق چنین بلعجها باشد
لمعه مفی عشق در همه ساریست تا کزیر
 همه اشیاست وَ كَيْفَ يَنْكَرُ الْعَشْقُ وَمَا فِي
 الْوُجُودِ إِلَّا مَوْ و لَوْلَاهُ مَا ظَهَرَ مَا ظَهَرَ وَ
 مَا ظَهَرَ فِي أَحَبِّ ظَهَرَ وَ أَحَبُّ سَارِفِهِ لَمْ يَوْ
 أَحَبُّ كُلِّ حُبِّ ذَاتِ مُجَسَّاتٍ وَ عَيْنِ او
 محالست که مرتفع شود بلکه تعلق او نقل شود

پوشد تا از مقام کبریا و استغنا نزول
 فرماید و با عاشق لایه کند
 اِنِّیْ وَحِیِّ کَلِّمْ مُحِبِّ
 بِحَقِّیْ عَلَیْکَ کُنْ سِیْلَ مُجِبِّ

گاه طلب این بد امان او در آویزد
 اَلَا طَلالُ شَوْقٍ اَلَا بُرَارِیْ لِقَائِیْ
 و گاه شوق او از کریان او سپر بریزد
 وَ اِنِّیْ اِلَیْهِمْ لَاشَدُّ شَوْقًا مِنْهُمْ گاه این پنا
 او شود تا گوید رَأِیْتُ رَبِّیْ بَعِیْنِ رَبِّیْ

که حقیقت کند برنک مجاز
 تا بدام آورد دل محسوس
 بطراز دستانه زلف ایاز
 کاه عاشق راحله بهب و کمال در پوشاند
 و بزیر چپن و جال بیا راید تا چون
 در خود نظر کند همه رنگ معشوقی بیند
 بل که خود را همه او بیند گوید سجایه
 مَا أَكْثَمَ شَانِي مَنْ مِثْلِي وَمِثْلِي فِي الدَّارِ
 غیری و کاه بپایس عاشق در معشوق

مردم که در صفای رخ یار بنکرم
 کرد و هم جهان بحقیقت مَصَوِّرم
 چون باز در صفای دل خود نظر کند
 بیند چو آفتاب رخ خوب پیکرش
 گاه این شاهد او آید و گاه او مشهود
 این و گاه او منظور این شود و این
 ناظر او و گاه این بر نک او بر آید و
 گاه او بوی این گیرد و **بیت**
 عشق مشاطه ایست رنگ آمیز

المَاءُ لَوْ أَنَّ إِنَّا بِهٖ أَيْنِجِي سَمَانُ رَنْكُ دَارُ
 كِه لَوْ أَنَّ الْمُحِبَّ لَوْ أَنَّ مُجْبُو بِهٖ بَسْ كُو بِی كِه ^{شعر}
 رَقِّ الدُّجْبَاجُ وَرَاقَتْ الْحُمْرُ
 نَفْسًا بِهٖ نَفْسًا كُلُّ الْأَمْرِ
 فَكَأَنَّهَا خَسَمٌ وَلَا قَدَحٌ
 وَكَأَنَّهَا قَدَحٌ وَلَا خَسَمٌ
^{لمعه} ششم نهایت این کار آنست که
 محبت محبوب را آینهٔ خود بیند و خود را
 آینهٔ او تا بیت

١٨
القلب كَرِيْشَةٍ فِي فَلَاةٍ يُقَلِّبُهَا الرِّيحُ
ظَهَرَ الْبَطْنُ اَصْلُ اَيْنَ رِيَّاحٍ اَنْ رِيَّاحٍ تَوَازَدُ
بُوَدَ كِهْ مَصْطَفٰی صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَیْهِ وَسَلَامُ
لَا تُسَبِّحُوا الرِّيحَ فَانَّهَا مِنْ نَفْسِ الرَّحْمٰنِ
اگر خواهی که از نفحات این نفس بوی
بمشام تو رسد در کارستان کُلَّ یَوْمٍ
مَوْفِی شَانِ نَظَّارَه شَوَاتَا عِیَانِ پَسَنَ
تَنَوَّعَ تُو دَر احوال از تنوع اوست
در شئون و افعال بس معلوم کنی که کون

لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ كَتَقَلَّبَ خُودُورِ
احوالِ تَقَلَّبِ او در صُورِ مطالعه تواند
کرد و از ان مطالعه فهم کند که حَقُّ
مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ چرا فرمود که
مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ
و جَنِّدِ چرا فرمود لَوْ أَنَّ الْمَاءَ لَوْنٌ إِنَّا بِهِ
مِی‌کُودِ بصورتِ بکلمِ اختلافِ آینه
به دم بصورتِ دیگر مبدل شو و چنانکه
دل بحسبِ تنوعِ احوالِ در خیرست که مَثَلُ

در محقق اشارتی دیگر فرماید سخن
سمه اینست این که
عبارت شش و حسنک واحد
و کل ال ذاک اجمال نشیر
نظاره گهان روی خوبت
چون در نکرند از کرا آنها
در روی تو روی خویش بینند
زینجاست تفاوت نشاها
دانی که برین شود کرا اطلاع دهند

مَرْتَبینَ وَ لَا یَتَجَلّی فی صورَةٍ ^{لَا شَیْنِ}
^{بیت} چُون جَالش صد نه اَران روی دَا ^{شیت}
 بُو د ر س ر ذَرّه دیداری دکر
 چُون بکیست اصل عدد از بهر آن
 تا بُو د م ر د م گرفتاری دکر
 لاجرم م ر ف ت ر ا ب ن و د باز
 از جال خویش ر خساری دکر
 لاجرم م ر ع ا ی ش ت قی از و ن ش ا ن دیکر
 و ه د م ر ع ا ر ف ن ی از و ع ب ا ر ت ی و ی ک ر ک و ی

ویکرمیکرد و
 در سر آینه روی دیگر کون
 یی نماید جال او هر دم
 که در آید بکسوت حوا
 که بر آید بصورت آدم
 ازینجاست که هرگز در یک صورت
 دو بار روی نماید و در دو آینه
 یک صورت پیدا نیاید ابو طالب مکی
 رحمه الله علیه میفرماید لا تتجلی فی صو^رق

که جنید با ایشان میگوید بسمع مو
هم اوشنید که بزبان شجره سخن گفت
که اِنِّیْ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِیْنَ **بیت**
خود میگویند راز و خود می شنوند
وز ما و شما بهانه بر ساخت اند
لمعه پنجم محبوب مرآینه در هر لحظه
روی دیگر نماید مردم بصورت دیگر
برآید زیرا که صورت بکمال آینه مردم
دیگر میشود و آینه هر نفس بحسب احوال

فَلَيْسَ بِعِلْمٍ إِلَّا اللَّهُ مَا اللَّهُ
 خُذِثُ شَيْتَ فَإِنَّ اللَّهَ ثُمَّ قُلْ
 مَا شِئْتُ عَنْهُ فَإِنَّ السَّمْعَ اللَّهُ
 اظهار چنین اسم را بر چند نازکی دارو
 اما معذور دار **بیت**
 خود گفت حقیقت و خود آشنید
 زان روی که خود نمود و خود دید
 شیخ جنید رحمه الله علیه گفت سی سال **ست**
 که حق با حق سخن میگوید خلق پیدا رند

اوست که خود را دوست میدارد و
 در توازینی معلوم شود که لَا يُحِبُّ اللَّهُ
 غَيْرَهُ چه معنی دارد مفهوم تو کرد و
 لَا يَرَى اللَّهُ غَيْرَهُ روشن شود
 که لَا يَذْكُرُ اللَّهَ إِلَّا خَيْرٌ میفرماید اَللّٰهُمَّ
 مَتِّعْنِي سَمْعِي وَبَصَرِي مَكَرٌ مِّكَوَيْدٍ مَّتَّعْنِي
 بِكَ چو سمع و بصر من تویی و انت
 خَيْرُ الْوَارِثِينَ
 شاعر
 تَبَارَكَ اللَّهُ وَارِثُ عِلْمِهِ حُبُّ

۱۵
این اوست همه و یک پیدا است بمن
شک نیست که این جلد منم یک بدو
چون آفتاب در آینه تا بد آینه خود را
آفتاب پندارد و لاجرم خود را دوست
گیرد که هر چه میبویست بر دوستی خود
و در حقیقت او بی او آفتاب است چه
ظهور او راست آینه قایلی پیش نیست
شعب **ظَهَرَ شَمْسُهَا فَبَيَّتْ فِيهَا**
فَإِذَا اشْرَقَتْ فَذَاكَ شُرُوقِي

لمعه چهارم غیرت معشوقی آن اقصد
کرد که عاشق غیر او را دوست ندارد
و بغیر او محتاج نشود لاجرم خود را
عین همه کرد تا مرجه را دوست دارد
و هر چه محتاج شود او بود و هیچکس
چیز را چنان دوست ندارد که خود را
اینجا بداند که تو کیستی **بیت**
تا طن نبری که هست این رشته دو
یک توست خود اصل و فرع نبکر تو کنو

دسی برنج که آن توئی تست از میان
 برخیزد بحسرازل با بحر ابد پیوندد اول
 برنگ کفر برآید و آخر برنگ اول **بیت**
 امروز و پریرو دئی و فردا
 سر چار یکے بود و تو فردا
 انگاه چون دین بکشای همه تو با
 و تو در میان نه **بیت**
 همه خواهی که بایستی ای او باش
 رو بنزدیک خویش هیچ مباش

جمع شود و بدریا پیوندد و همان دریای بود
 که بود شعر **فَالْبَحْرُ بِحَبْرٍ عَلَى مَكَانٍ فِي قَدِيمٍ**
 إِنَّ الْخَوَادِثَ أَمْوَاجٌ وَأَنْهَارُ
 لَا يَخْتَلِكُ أَشْكَالُ ثَلَاثِهَا
 عَمَّنْ تَشَكَّلَ فِيهَا فَمَنْ أَسْتَارُ
 قعر این بحر از لست و ساحلش ابد
 ساحلش فقرست و قعرش بی شمار و برخ
 توئی تو بحر یکست از توئی تو موموم تو
 دومی نماید اگر تو خود را فر آب این دریا

صورت محبوب را بمحب اضافه کنند ^{ست}
 سه نقش که بر تخته پستی پید ^{ست}
 آن صورت انکسست کان نقش کا
 در یای کهن چو بر زند موبح نو
 موبش خوانند و در حقیقت ^{ست} دریا
 کثرت و اختلافات صور امواج بحر
 متکثر مگرداند اسماسی را متعدد و نمکند دریا
 نفس زند بخار کویت مترکم شود ابر
 خوانند فرو چکد بارانش تمام نمند

حاشای حاشای من اثباتِ اشپین
 عاشق صورت خود شد و بد به محبت
 در جهان انداخت و چون در نگر **بیت**
 بر نقش خود دست جمله نقاش
 کس نیست درین میان تو خوش باش
 ماه آینه اثناب است همچنانکه از ذات
 خورشید در ماه میج نیست کذک کینس
 ذات من سواه شیء ولا فی سواه من ذات
 شیء و چنانک نور مهر را با ماه نسبت کنند

برتر از خود و سوا آن علی ما علیه کان
 بیت معشوق و عشق و عاشق هر یکسب اینج
 چون وصل در بکشد بحسب ان چکار دوا
 لمعه پیوم عشق هر چند خود را دایم بخود
 میدید خواست که در آینه نینر حال
 کمال معشوقی خود مطالعه کند نظر در
 آینه عین عاشق کرد صورت
 خودش در نظر آمد گفت شعر
 اَنْتَ اَم اَنَا هَذَا الْعَيْنِ فِي الْعَيْنِ

نظرش بر حال معشوق افتاد و گفت
مَا رَأَيْتُ شَيْئًا إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ
خود نظر کرد و خود را او یافت و گفت
فَلَمْ أَنْظُرْ بَعِيْنِي غَيْرَ عَيْنِي **مصرع**
من خود همه معشوق شدم عاشق کیست
اینجا عاشق عین معشوق آمد چه او را
از خود بودی بنود تا عاشق تو اند بود
او سنوز کالم یکن در عدم برقرار
خودست و معشوق کالم یزل و رقد

۱۱
بوزید دریای جود در جنبش آمد
سحاب فیض چندان باران تم
ریش علیهم بر زمین استعدا و بارید
که و اشرفیت الارض بنور ربها عاشق
از خواب عدم برخاست قبا و جود
در پوشید کلاه شهود بر سر نهاد
مگر شوق بر میان بست قدم در راه
طلب نهاد از علم بعین آمد و از
کوشش بهوش نخست بار که دیده گشاید

از صفای بی و لطافت جام
در سم آینهخت رنگ جام و مدام
سمه جامست و نیست کو بی بی
یا مدام است و نیست کو بی جام
یا سوار رنگ آفتاب گرفت
رخت برداشت از میانه ظلام
روز و شب با هم آشتی کردند
کار عالم از ان گرفت نظام
صبح ظهور نفیس و نیم عنایت

قول کن بشنید رقص کنان بر در
 میخانه عشق دوید و میگفت **بیت**
 ای ساقی از آن می که دل و دین ^{منست}
 پر کن قدحی که جان شیرین ^{منست}
 گریست شراب خوردن آیین کسی
 معشوقه بحبام خوردن آیین ^{منست}
 ساقی بیک لحظه چندان شراب پستی
 در جام پستی ریخت که عاشق
 سیراب حیات شد **بیت**

وام کرد از جمال خود نظری
چس رویش بدید و شیدا شد
عاریت بست از لبش شکری
ذوق او چون بیافت گویند
فروع آن جمال عین عاشق را نوری
داد تا بدان نور آن جمال بدید چه او را
جز بد و ثوان دید لایحیل عطا یاسم
إِلَّا مَطَايَا سَمِ عاشق چون لذت شهود
بیافت ذوق وجود چشید ز مزه

اندم که ز سر و کون آثار بنود
 بر لوح وجود نقش اغیار بنود
 معشوقه و عشق ما بهسم می بودیم
 در کوشه خلوتی که دیار بنود
 ناکاه عشق بے قرار بهر اطنهار کمال
 پرده از روی کار بکشود و از روی ^{سپید}
 معشوقی خود را بر عین عالم جلوه کرد
 پر تو چسب او چو پیداشد
 عالم اندر نفیس هویداشد

که خیمه بجز از ند و خیز این بکشاو
 کج بر عالم پاشید **بیت**
 چتر برداشت بر کشید علم
 تا به هم برزند و جو و عدم
 بی قرارش عشق شور انگیزند
 شر و شوری فلک در عالم
 در نه عالم با بود و ناپود و آرمیده
 بود و در خلوتخانه نشود آسوده
 آنج که کان الله و لا شیه **بیت**

وصفات خود بیند هر چند در دیده
 شود و جز نیک مشهود پیش نماید اما چو
 یک روی بد و آینه نماید سر اینه
 در آینه روی دیگر پیدا آید
 وَمَا لَوْ حَبَّ إِلَّا وَاحِدٌ غَيْرَ أَنَّهُ
 إِذَا أَنْتَ أَعْدَدْتَ الْمَرَايَا تَعَدُّوا
 غیر ی جگونه روی نماید چو سرجه
 عین و کرکیست بدیدار آمده
 ملع دوم سلطان عشق خواست

بر آمد باطن را بطن به بیاراست
نام معشوقی آشکارا شد **بیت**
یک عین مشتق که جز او ذره نبود
چون کشت ظاهرا این همه اغیار آمد
ای ظاهر تو عاشق و معشوق باطن
مطلوب را که دید طلب کار آمد
عشق از روی معشوقی آینه عاشق آمد
تا دوری مطالع هفت کند و از روی
عاشقی آینه معشوق دور کند تا دورا

و در حیریم عین خود از بطون و ظهور
 مقدس بی بهر اظهار کمال از انزو که
 عین ذات خودست و صفات خود
 خود را در آینه عاشقی و معشوقی
 بر خود عکس کرده و حسن خود را بر نظر
 خود جلوه داد از روی ناظری و
 منظوری نام عاشقی و معشوقی پیدا آمد
 لغت طالبی و مطلوبی ظاهر شد
 ظاهر را باطن نمود و آوازه عایشه

جمعا و هُنا كَرَّ اجتمع الفسوق و
 ارتسق الفسق و اشرق النور و بطن
 الظهور في الظهور و نوذرى من
 وراء سرادقات العزة ^{شعر}
 الاكل شيئا خلا الله باطل
 و غابت العين لا رسم ولا اثر
 وبرزوا الله الواحد القهار ^{المع اول}
 اشتقاق عاشق و معشوق از عشقت
 عشق در معر خود از يقين منزله است

از تغیر خواهش تمام نه خواه عشق اذ
 لا مشاحته فی الالفاظ و اشارتی نموده
 می آید در الفاظ بکینت سیر او در اطوار
 و ادوار و سپر او در مراتب استبداع
 و استقرا و ظهور او بصورت معاینه
 و حقایق و پرواز او بکسوت معشوق
 و عاشق و باز انطوای عاشق در معشوق
 عیناً و انزوای معشوق در عاشق حکماً
 و اندراج سر دو در سطوت وحدت او

دانی چه حدیث میکنند در کوشم بسم
 عشقم که در دو کون مکانم بدید
 عشقای مغربم که نشانم بدید
 زابر و غمزه سر و جهان صید کرده ام
 منکر بدان که تیر و کانم بدید
 چون آفتاب در رخ سر و زره ظاهر
 از غایت ظهور عیانم بدید
 مقدمه بدانکه در آشنای سر لعل ازین
 لمعات ایماهی کرده می آید حقیقی منزه

۵
سم تو بشنو که من نیم عسماز

سر زمان بجز زبان راز خود
با سمع خود گوید مردم هر کوش سخن خود
از زبان خود شنود و هر لحظه هر دید
حسن خود را بر نظر خود عرصه کند
هر لحظه هر روی خود را بر شود و خود جلوه
و هر وصف او از من شنو

بجد پشنه فی صامت ثم ناطق
بغیر عیون ثم کسر و اجاب
مصاع

عشق در پرده بی نواز و ساز
عاشقی کو که بشنود آواز
سر نفیس نغمه و کرپازو
سر زمان زخمه کند آغاز
همه عالم صدای نغمه است
که شنید این چنین صدای دراز
راز او از جهان برون افتاد
خود صدای کی نگاه دارد راز
پسر او از زبان هر فردّه

۴
میثما جلّی شے عن خیال
میجلّ عن الاحاطة والمسا
بتیق عزّت محجبت و بکمال استغنا منفرد
حجب ذات او صفات اوست و صفاتش
مندرج در ذات و عاشق جمال جلال
اوست و جمالش مندرج در جلال او علی
الدوام خود با خود عشق می باز و بیا
خود نپسرد از دسر لحظه از روی
عاشقی پرده اغماز و بیت

سوانح بزبان وقت املا کرده می آید
تا آینه معشوق نمای سر عاشق شود
با آنکه رتبت عشق برتر از ان است
که بقوت بیان و فهم کرد و پیرامن
سراپرده جلالت او توان کشت
یابیده کشف و عیان بجال حقیقت
از نظر توان کرد و

تعالی العشق عن فهم الرجال
وعن وصف التفرق والوصال

ابی که زنده گشت از و خضر جاودان
آن آب چیست قطره از حوض کوثرم
آن کز دهر هیچ می مرده زنده کرد
یک نفخه بود از نفیس روح پرورم
فی الجمله مظهر همه اسماست ذات من
خود اسم اعظم بحقیقت جو بکریم
صلوات الله علیه و آله من البین و
الشهداء و الصالحین **اما بعد**
کلمه چند در بیان مراتب عشق برین

ذرات کاینات اگر گشت منظرهم
ارواح قدس چیست نموداریم
اشباح انس چیست نکه داریم
بحر محیط رشح از فیض فایضم
نور بسیط لمعه از نور از سرم
از عرش تا بفرش همه ذره بود
در نور آفتاب ضمیمه منورم
روشن شود ز روشنی ذرات من جهان
کر پرده صفات خود از سرم فرو درم

لواء الحمد و المقام المحمود الذي لسان

مرتبت يقول

وإني وإن كنت ابن آدم صورة

فلي في معنى شاه بابا بوبه

كشا بصورت ارجه ز اولاد آدم

از روی مرتبه همه حال برترم

چون نیکرم در آینه عکس جمال خویش

کرد و همه جهان بحقیقت مصورم

خورشید آسمان ظهورم عجب مدار

أَخَذَ الَّذِي نُوْرُ وَجْهِهِ بِجَلِيَّةٍ
 أَبْجَانٍ قَلْبًا لَا مِثْلَ نُوْرٍ أَوْ أَبْصَرُ فِيهِ نَيَّابٍ
 الْكَمَالِ مَفْرَحٍ بِهِ سَمُوْرًا فَصَدْرُهُ عَلَى يَدِهِ
 وَصَافَاهُ وَآدَمُ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُوْرًا
 مَخْرَجُ كَلِمَةِ الْوُجُوْدِ وَمَشْجَحُ خَزَائِنِ الْبُجُوْدِ
 وَقِبْلَةُ الْوَاجِدِ وَالْمَوْجُوْدِ وَصَاحِبُ

كتاب المعاني بالفارسية في التصوف

بسم الله لا اله الا هو

هذا هو الواحد
بسم الله
عبد

وقال الشيخ

ص ١٤٢

ط

وقال الشيخ

